मॉडर्न
१९८४-८५

प्रोग्रेसिव्ह एज्युकेशन सोसायटीचे

मॉडर्न महाविद्यालय, पुणे ५.

मॉडर्न

१९८४–८५

संपादन समिती

अध्यक्ष :

प्राचार्य स. य. गंभीर

समिति-सदस्य :

प्रा. चंद्रकान्त कुलकर्णी

प्रा. सौ. भारती डोळे

प्रा. राजीव कुलकर्णी

प्रा. सौ. लीना पाटणकर

प्रा. सौ. सुमती नाडगीर

डॉ. सौ. कांचनमाला गंधे

विद्यार्थी-प्रतिनिधी :

श्री. अनिल झेंडे, तृ. व. कला.

संपादक :

डॉ. दत्तात्रय पुंडे

मुखपृष्ठ : राजीव कुलकर्णी

प्रकाशक : प्राचार्य स. य. गंभीर
मॉडर्न महाविद्यालय
शिवाजीनगर, पुणे ४११००५.

मुद्रक : श्री. सा. रा. भंडारी
भंडारी मुद्रणालय
२७१ नारायण पेठ, पुणे ४११०३०.

ठसे : श्री. सुधीर खाडिलकर
सुप्रीम प्रोसेस
टिळक रस्ता, पुणे ४११०३०.

संपादकीय

प्राचार्य स. य. गंभीर यांनी यंदाच्या नियकालिकाच्या कामात जातीने लक्ष घातले. त्यांचा मी कृतज्ञ आहे.

श्री. राजीव कुलकर्णी यांनी अंकाची संपूर्ण जबाबदारी सांभाळली. ते माझे सहकारी तर आहेतच, पण मुख्य म्हणजे जवळचे स्नेही आहेत. त्यांचे आभार मानणे त्यांना आवडणारे नाही. या अंकाचे देखणे मुखपृष्ठ त्यांनी स्वतः तयार केलेले आहे.

महाविद्यालयाचे कुलसचिव श्री. वसंतराव देशपांडे, अधीक्षक श्री. एस्. वाय्. कुलकर्णी, कर्मचारी श्री. दिलीप खोपकर आणि ग्रंथपाल श्री. द. गो. बापट यांनी तत्परतेने सर्व प्रकारचे सहकार्य दिले. या सर्वांचा मी ऋणी आहे.

समिति-सदस्यांचेही आभार

दत्तात्रय पुंडे
संपादक

विशेष अभिनंदन !

महाविद्यालयाच्या पदार्थविज्ञान विभागातील प्राध्यापिका सौ. सुलभा अजय देऊसकर यांचा Study of Positronium Pick-off Process in Organic Liquid या विषयावरील प्रबंध मान्य होऊन त्यांना पुणे विद्यापीठाने पीएच्. डी. पदवी प्रदान केली आहे. श्रीमती देऊसकर यांनी पुणे विद्यापीठाच्या वास्तवशास्त्र विभागातील डॉ. एस्. के. डेव्हिड यांच्या मार्गदर्शनाखाली वरील विषयाचे संशोधन केले होते. यापूर्वी श्रीमती देऊसकर यांचे विविध संशोधनपर निबंध आंतरराष्ट्रीय जर्नल्स-मधून प्रसिद्ध झालेले आहेत. त्यांचा Solid State Communications या विषयावरील निबंध Singapore Journal of Physics मध्ये प्रसिद्ध झालेला आहे. त्यांनी चवथ्या व सहाव्या International Conference on Position Annihilation मध्ये तसेच Asia Pacific Physics Conference मध्ये वाचलेले निबंधही आंतरराष्ट्रीय प्रकाशन संस्थेतर्फे प्रसिद्ध झाले आहेत. Department of Atomic Energy तर्फे भरणाऱ्या राष्ट्रीय स्तरावरील परिषदांतूनही त्यांनी सुमारे १० निबंध आतापर्यंत सादर केलेले आहेत.

मराठी विभागातील प्राध्यापिका सौ. स्नेहल तावरे यांचा "शिवछत्रपतींवरील दीर्घकाव्ये आणि महाकाव्ये : एक चिकित्सक परामर्श" या विषयावरील प्रबंध मान्य होऊन त्यांना पुणे विद्यापीठाने पीएच्. डी. पदवी प्रदान केली आहे. त्यांना डॉ. वि. रा. करंदीकर यांचे मार्गदर्शन लाभले होते. डॉ. तावरे या मॉडर्न महाविद्यालयाच्याच माजी विद्यार्थिनी होत. त्यांना एम्. ए. परीक्षेत "अलंकार" या विषयासाठीचे पारितोषिक मिळाले होते. त्यांनी काही नियकालिकांतून पुस्तक-परीक्षणे लिहिली आहेत. मुंबई दूरदर्शनसाठी त्यांनी बालनाट्येही लिहिले होते.

प्रा. पी. जी. दीक्षित यांनी A Study of Process with Independent Increments" या विषयावर लघुशोधनिबंध लिहून पुणे विद्यापीठाची एम्. फिल्. पदवी मिळविली आहे. संख्याशास्त्र विभागातील डॉ. एम्. एस्. प्रसाद यांनी त्यांना मार्गदर्शन केले होते.

प्रा. सौ. व्ही. आर. प्रयाग यांनी संख्याशास्त्र विषयातील एम्. फिल्. पदवी मिळविली. त्यांना डॉ. जी. बी. मराठे यांचे मार्गदर्शन लाभले. त्यांच्या शोधनिबंधास Outstanding Grade प्राप्त झाली आहे.

डॉ. देऊसकर, डॉ. तावरे, प्रा. दीक्षित व प्रा. प्रयाग यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

दत्तात्रय पुंडे
संपादक

॥ श्रद्धांजली ॥

श्रीमती इंदिराजी गांधी

॥ श्रद्धांजली ॥

श्री. यशवंतरावजी चव्हाण

क्रीडा संघटना : १९८४-८५

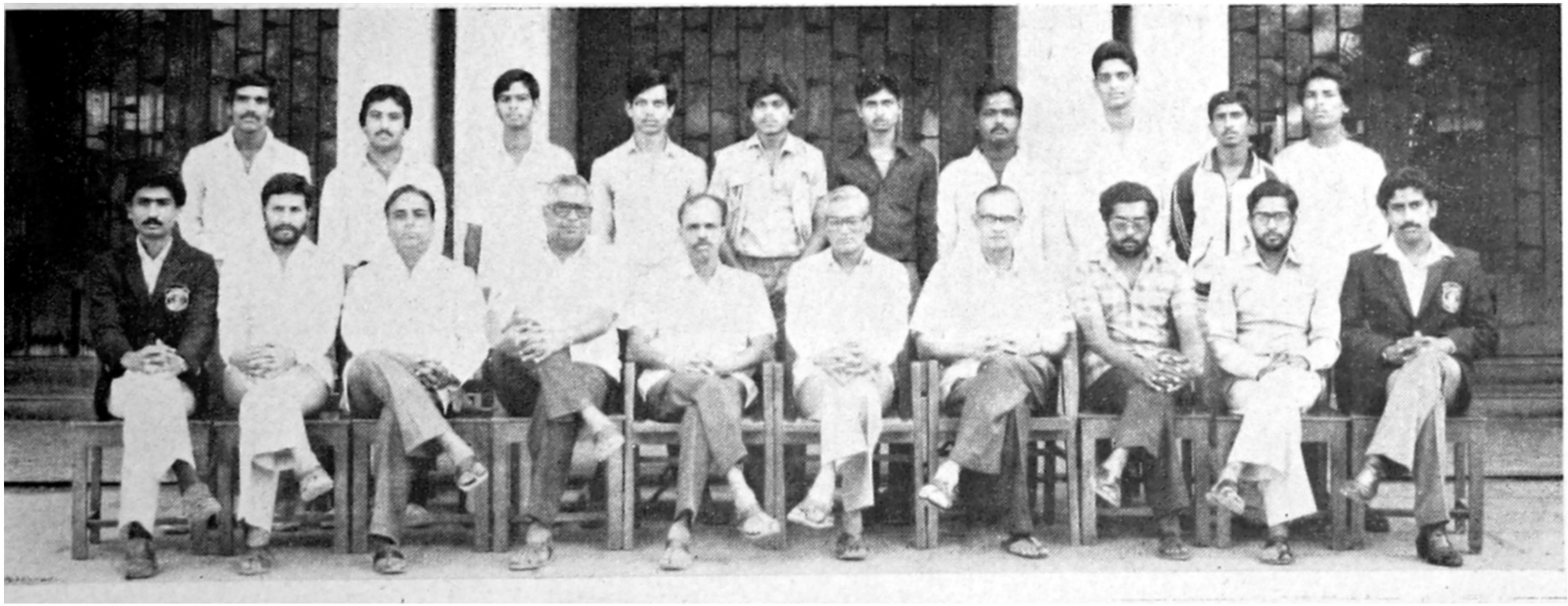

कलामंडळ : १९८४-८५

पुरुषोत्तम करंडक विजेता संघ

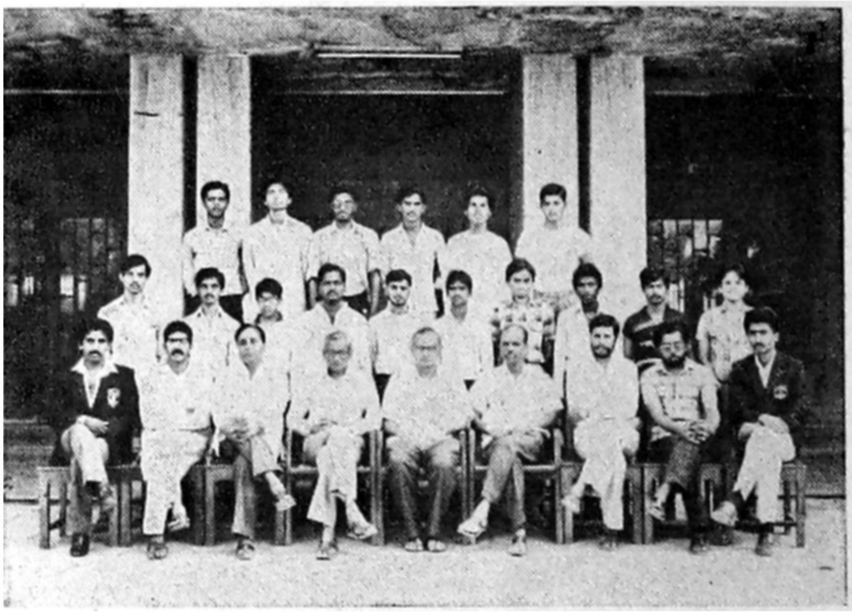

राष्ट्रीय सेवा योजना

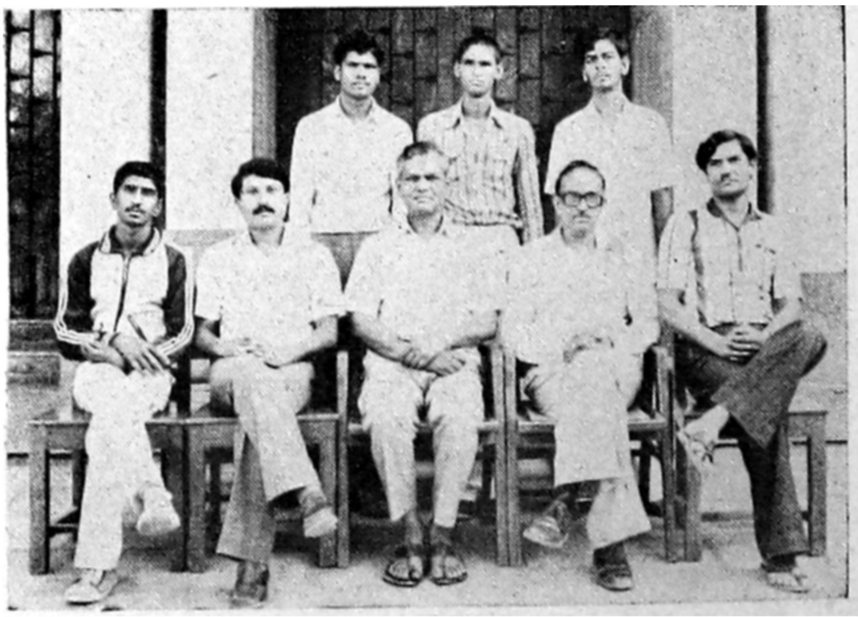

बसलेले (डावीकडून) : श्री. जावळे चंद्रमणी (विद्यार्थी प्रतिनिधी),
प्रा. गोहेल, प्रा. वाणी (राष्ट्रीय सेवा योजना प्रमुख),
डॉ. पांडे, प्रा. दीक्षित
उभे : सर्वश्री कामठे, डबीर व शिर्के

आंतर–महाविद्यालयीन बॉल बॅडमिंटन महिला विजेता संघ

वरिष्ठ महाविद्यालय

वसलेले (डावीकडून) : श्री. छात्रा (क्रीडा शिक्षक), कु. माधवी भात्रे,
कु. उज्वला कळसकर, श्री. शेरीकर (क्रीडा शिक्षक)
उभे (डावीकडून) : कु. अवसरीकर, कु. अंजली दीक्षित, कु. श्यामला पाटील

आंतर–महाविद्यालयीन कबड्डी महिला विजेता संघ

उभे (डावीकडून) : कु. भागवत, कु. रणपिसे, कु. बोऱ्हाटे, कु. जयश्री जोशी (संघ व्यवस्थापक),
कु. साबळे, कु. दीक्षित, कु. तागुंदे, कु. सुर्यवंशी
खुर्चीवर : श्री. विश्वास जोशी (मार्गदर्शक), प्रा. लागू (क्रीडा संघटक), प्रा. छात्रा (क्रीडा संघटक),
खाली बसलेले : कु. काळे, कु. बागवडे

आंतर–महाविद्यालयीन (पुरुष) ज्युदो विजयी संघ

वरिष्ठ महाविद्यालय : १९८४–८५

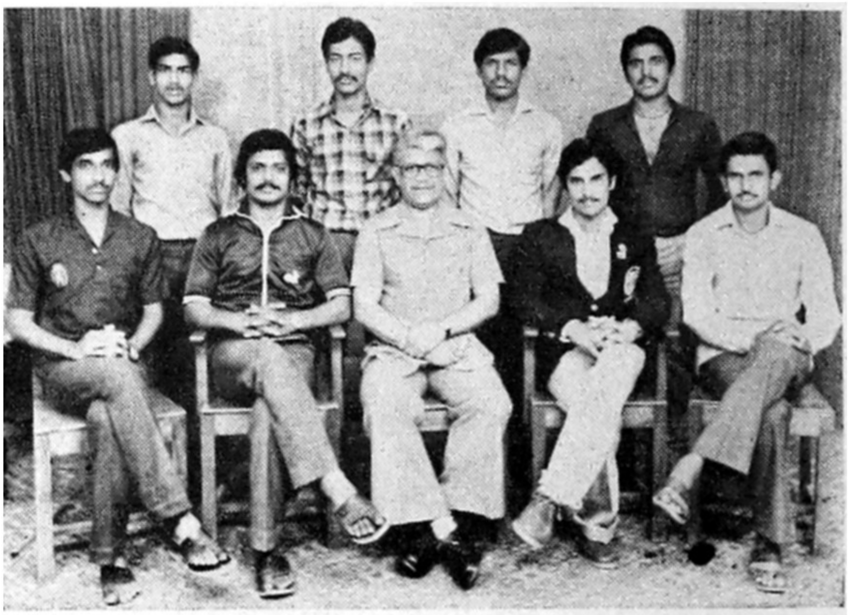

बसलेले (डावीकडून) : खेडकर, जोशी, प्रा. दांडेकर, कदम (I. C. S. R.), झिरपे
उभे : यादव, पिसे, भिंताडे, तापकीर

आंतर–विद्यापीठ खेळाडू : १९८४–८५

व्हॉलीबॉल

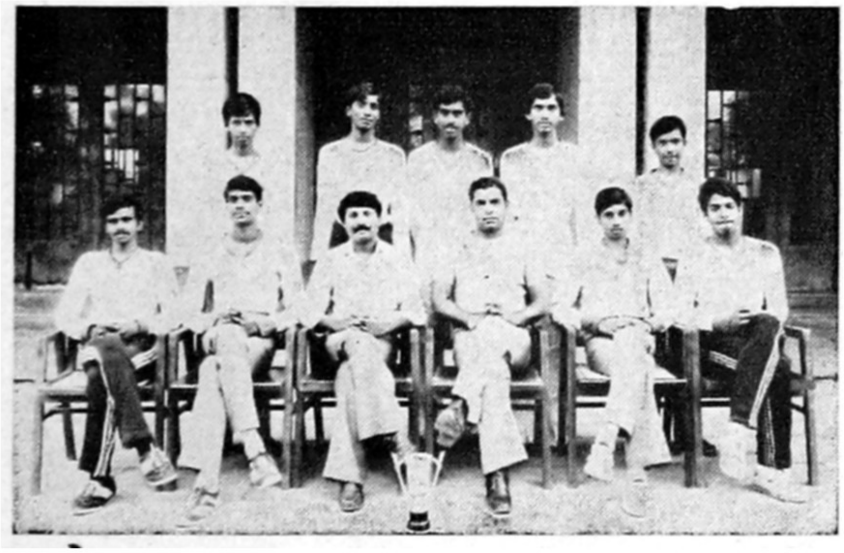

बसलेले : सर्वश्री म्हात्रे, पालांडे, प्रा. गोयल (संघ व्यवस्थापक),
छाब्रा (मार्गदर्शक), गायकवाड (कर्णधार), यनपुरे
उभे : सर्वश्री थोपटे, गुरव, मोहिते, शिर्के, साळवी

बॅडमिंटन आंतरराज्य विजेता संघ
कनिष्ठ महाविद्यालय

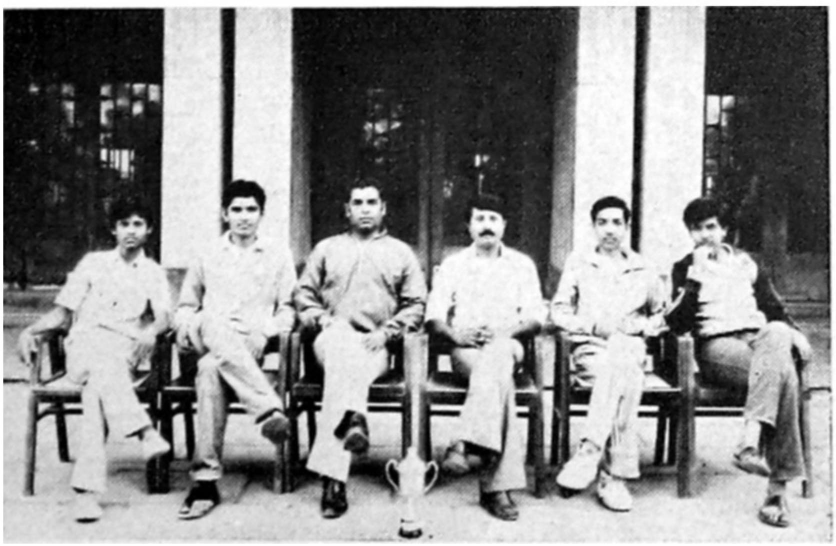

सर्वश्री : रणपिसे, गांधी, छाब्रा (मार्गदर्शक), प्रा. गोयल (संघ व्यवस्थापक), शहा, शितोळे

आंतरराज्य शालेय बॉस्केट-बॉल (मुले) संघ
कनिष्ठ महाविद्यालय

बसलेले डावीकडून : सर्वश्री अतुल गदगकर, आशिष गदगकर, प्रा. छाब्रा (क्रीडा संघटक), प्रा. शेरीकर (मार्गदर्शक), नाथ केसकर

उभे डावीकडून : सर्वश्री थोरात, पंडित, नानकर, गांधी, देवकर, टिल्लू, उंडे, अटाल्ट्टी, पुरंद

गदगकर करंडक विजेता संघ

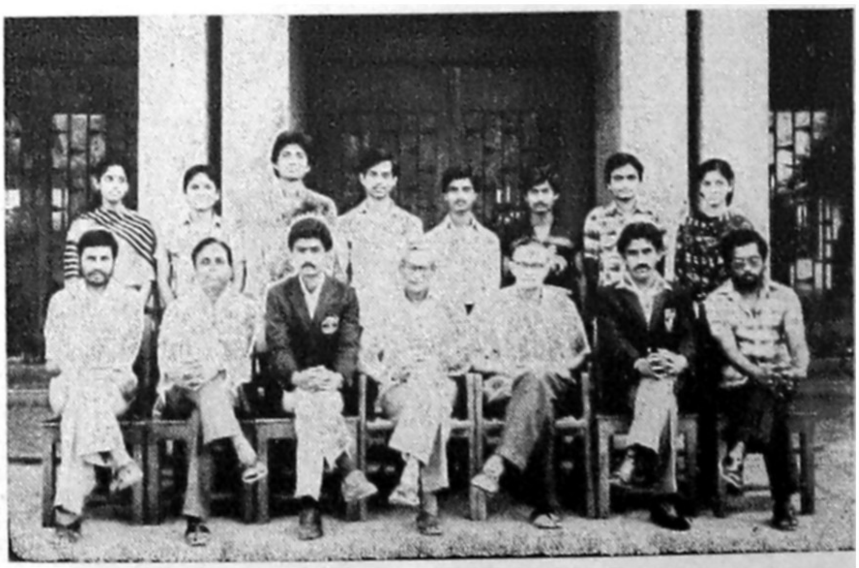

॥ अभिनंदन ॥

पीएच्. डी. पदवी — एम्. फिल्. पदवी

डॉ. सुलभा देऊसकर

डॉ. स्नेहल तावरे

प्रा. अरुण दीक्षित

प्रा. व्ही. आर. प्रयाग

॥ विद्यार्थी वैभव ॥

सुधीर पाळंदे (व्हॉलीबॉल)

अंजली दीक्षित (व्हॉलीबॉल)

माधवी भावे (व्हॉलीबॉल)

विक्रम शितोळे (U.R.)

राजेंद्र यादव
ज्युदो राष्ट्रीय खेळाडू

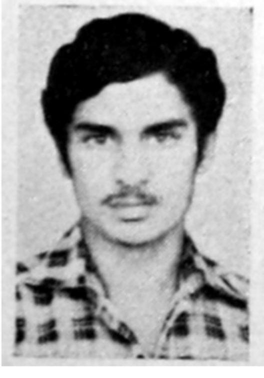

राजेंद्र कदम I.C.S.R.
व्हॉलीबॉल, बॉल–बॅडमिंटन,
विद्यापीठ व राष्ट्रीय खेळाडू

विपीन पाटोळे
कलामंडळ सचिव

अनिल डांगे
सॉफ्टबॉल
महाराष्ट्र राज्य खेळाडू

अ. भा. खो खो संघटनेचा
राणी लक्ष्मीबाई पुरस्कार
१९८४-८५

कु. स्मिता प्रभाकर जोशी, द्वि. व. वा.

यांनी जिंकला पुरुषोत्तम करंडक

कु. शुभदा शहा श्री. गगनविहारी बोराटे

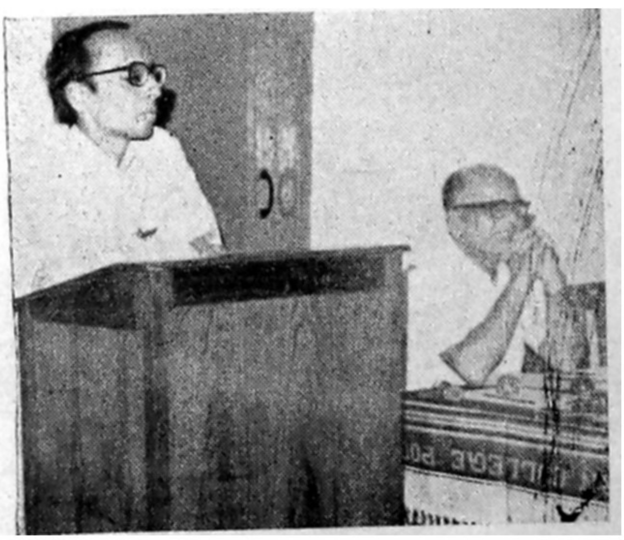

पुणे जिल्हा मराठी प्राध्यापक संघटना व
मॉडर्न महाविद्यालय मराठी विभाग आयोजित
'माणसं' या पुस्तकावरील चर्चासत्रात चर्चानिबंध
वाचताना डॉ. चंद्रशेखर बर्वे.
बसलेले : डॉ. गं. ना. जोगळेकर, अध्यक्ष.

अश्विन पुंडलीक आंतर-महाविद्यालयीन काव्यलेखन स्पर्धा

अश्विन पुंडलीक आंतर–महाविद्यालयीन काव्य स्पर्धेमध्ये १९८४–८५ चे पारितोषिक संगमनेर येथील संगमनेर महाविद्यालयातील विद्यार्थी श्री. प्रमोद बियाणी यांना मिळाले. त्यांची "गांधी आणि माओ" ही कविता सर्वोत्कृष्ट ठरली. पुण्याच्या फर्गसन महाविद्यालयातील विद्यार्थी श्री. विकास हुंडे यांची "ट्रॅप" आणि गरवारे वाणिज्य महाविद्यालयातील विद्यार्थी श्री. सुशील अच्युत अत्रे यांची "त्यांची कविता" या दोन कविता उल्लेखनीय ठरल्या.

यंदा स्पर्धेकरिता एकूण २२ महाविद्यालयांतील ५० विद्यार्थ्यांनी ९६ कविता सादर केल्या होत्या. पारितोषिक-पात्र कवितेची निवड करण्याचे काम उपप्राचार्य सीताराम रायकर, डॉ. वि. भा. देशपांडे व प्रा. विजय जोशी यांनी केले. महाविद्यालयाच्या वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभात श्री. निकम यांच्या हस्ते श्री. बियाणी यांना पारितोषिक देण्यात आले.

सुप्रसिद्ध साहित्यिक डॉ. विद्याधर पुंडलीक यांचा मुलगा कै. आश्विन पुंडलीक याच्या स्मरणार्थ मॉडर्न महाविद्यालय ही स्पर्धा आयोजित करते.

डॉ. द. दि. पुंडे, संयोजक
अश्विन पुंडलीक आंतर महाविद्यालयीन काव्य-लेखन स्पर्धा

गांधी आणि माओ....

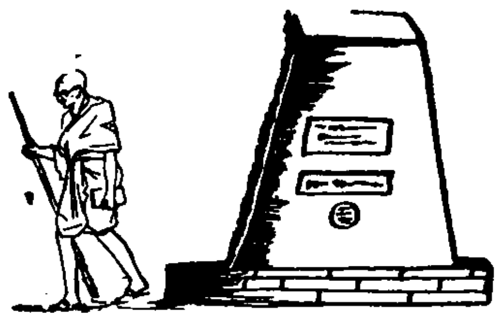

महात्म्याचा अर्थ आज बदलला आहे
गांधींच्या खादीचा संदर्भ
आता खरे तर तुटला आहे.
गांधी आणि मी यांच्यामधील पूल
आता उद्ध्वस्त झाला आहे.
गांधीच्या पुतळ्यांना
केवळ सौंदर्यमूर्ती म्हणूनच
महत्त्व शिल्लक आहे.
स्फूर्ति आणि आदर्शांचे वारे
पूर्वेकडे यायला आता भिते आहे.
पश्चिमेतल्या फॅशनबरोबर
दक्षिणेतला माओ मात्र
इकडे वाहून आला आहे.
चित्रपटातल्या गांधीलाही
तरुण पिढीचा संदर्भ नाही.
इतिहासातील पुस्तकातल्या
महात्म्याच्या फोटोला
'हे कोण?' म्हणून

नव्या तरुण पिढीचेच प्रश्न आहेत.
फॅशनेबल गांधींची वाट पहात
पुलापलीकडे कुणीतरी उभे आहे.
बलिदान पावलेल्या महात्म्याच्या आत्म्यापेक्षा
सुपरफिल्मस्टारच्या पुण्यात्म्याला
आम्ही देव मानला आहे.
दगडाचे संदर्भसुद्धा
आता बदलले आहेत.
टेरिकॉट खादीवर
' इम्पोर्टेड ' ट्रेडमार्क आहेत.
म्हणूनच म्हणतो—
पुलाखालून खूप पाणी वाहून गेले आहे.
धर्माचा अर्थ बदलला आहे
पृथ्वी आपला अक्ष सोडून
पुन्हा एकदा फिरली आहे.
विजयाचे अर्थ आता
सांडलेल्या रक्ताशी नाते जोडतात
अन् मानवतेचा संदर्भ आता
माणुसकीपासून दूर सरकला आहे.
पेपरमध्ये जाहिरात देऊन
' वॉन्टेड 'च्या सदराखाली
मदर तेरेसा विकत घेता येतील
असे म्हणणाऱ्या घमेंडखोर सत्ताधाऱ्यांचा
आणि रक्तपिपासू भांडवलदारांचा
हा रक्तकाळ आहे.

पराभवाची परिणती सूडात होते
आणि इराकइस्राएल वर्षानुवर्षे
एकमेकांत लढत राहतात.
अमेरिका रशियाने लावलेल्या
कोंबड्यांच्या झुंजीमध्ये
कोंबडा आता घायाळ झाला आहे
त्यासाठीच पुन्हा गांधी हवा आहे.
ज्यांना रक्त सांडणे माहित नाही
ते महात्म्यांना शिव्या घालतात.
समाजाच्या हिताची
ज्यांना काही समज नाही
ते महात्म्याचा माओ करू पहातात
या चक्राला इतिहासाचाच एक संदर्भ आहे.
पायरीचा दगड कळसावर बसवणाऱ्यांना
महात्म्याच्या बलिदानाची किंमत नसते,
त्यांना त्यांच्या राजकीय जीवनाची
किंमत सांभाळायची असते.
म्हणूनच असे वाटते की,
पुन्हा एकदा गांधी धोक्यात आहे.
गांधींचा माओ होण्यापूर्वीच
स्वच्छ गांधी पुढे यायला हवा आहे.

– **प्रमोद बियाणी**
संगमनेर कॉलेज,
संगमनेर, जि. नगर.

ट्रॅप

○

ह्या कवितेची सुरुवात मला सापडत नाही.
अस्पष्टशी हाक किंवा
पैंजणाचे पुसटसे नादही स्मरत नाहीत.
पण त्याविना अडते असे थोडेच आहे!
झाडांनी काळोखातही उमलून पहावे
म्हणजे वेलींच्या सहाय्याने ती

फुले टाकू लागतात
असे सांगणारी माझी प्रिय मैत्रिण
एके दिवशी मित्रत्वाच्या सर्व सीमा तोडून
पूर्वसूचनेशिवाय परदेशी झाली ...
तेव्हापासून लागलेली वाळवी
शरीराला अजून पोखरते आहे

आतापर्यंत.
तिला यात काळोख व्हायचे होते का !
प्रेयसी आणि मैत्रिण यातील अस्पष्ट
सीमारेषेवर उभी राहून
तिने हातलेल्या हाकांचे पडसाद
अजून माझ्या हृदयभर का उमटताहेत ?
माझ्याही नकळत ती माझी
प्रेयसी तर झाली नव्हती ना ?
या गुंत्याचा उगम मला सापडत नाही.
आणि हे संभ्रम संपत नाहीत अजूनही.
पण तिने असे अवेळी हात पसरायला नको होते.
हृदयभर उमललेले दुःख
मद्यासारखे साकीच्या प्याल्यातून प्यावे
असे डोळे तरी तिने इथे ठेवून जायला नको होते.
कधीही उलगडून पाहिली
तरी तिची सुगंधित आठवण भयानक ताजी असते.
पुढे तिचे पत्र आले.
तर त्यात ती नव्हतीच.

सर्वत्र नुसते तूस उडालेले धुके उभे होते.
नंतर ती शपथपूर्वकही भेटली नाही.
खून करणाऱ्या मारेकऱ्याच्या कटापेक्षाही
हे भयंकर आहे.
आपला एक एक अवयव कापून
कुणी तरी आपल्याच हातात द्यावा तसे.
तिच्या जाण्याने उभ्या राहिलेल्या
प्रश्नांच्या विदीर्ण रानातून भटकता भटकता
सुकुमार धुकेही बंडखोरी करून
भुरभुरत घुसले.
आता परतीची वाट नाही
आणि पुढे रस्ता नाही.
शाप मिळाल्यासारखे हे रान
धुक्यासह गोठून गेले आहे.

—विकास हंडे,
फर्गसन महाविद्यालय,
पुणे ४११०४०

त्यांची कविता

○

वांझ संतापात अश्रू चेहऱ्यावर वाळला
वेदना सोशीत तांडा दुर्बलांचा चालला

पाहती स्वप्नात तेही मुक्त स्वच्छंदी भराऱ्या
दाबुनी इच्छा सकाळी देह त्यांचा हालला

मोजणी त्यांच्या श्रमांची फक्त तोंडी राहिली
ओंजळी राहून कोऱ्या घाम त्यांनी गाळला

गात गाथा गौरवांच्या शारदा शब्दात नाचे
ठखुनी उल्लेख आम्ही मात्र त्यांचा टाळला.

चांदरातीची कथा सांगू नका त्यांना कुणीही
तप्त वैशाखी उन्हाने चंद्र त्यांचा जाळला.

—सुशील अच्युत अत्रे
गरवारे वाणिज्य महाविद्यालय
पुणे ४११००४

प्रथम पारितोषिक विजेती कथा

....आणि जग वाचले

○

दातीर ए. एम्. प्रथम वर्ष शास्त्र

महाविद्यालयाच्या विज्ञान संघटनेतर्फे प्रतिवर्षीप्रमाणे यंदाही विज्ञान कथालेखन स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. स्पर्धेतील पहिल्या तीन कथा आम्ही येथे देत आहोत.

—संपादक

5 4 3 2 1 0 गणकयंत्रावर अंक पडत होते. शून्य येताच अमेरिका सोडून सर्व जगभस्मसात होणार होते. अमेरिकेचा अध्यक्ष रॉबर्ट गणकयंत्रावर पाहत होता. [0] पडताच तुफान वेगाने क्षेपणास्त्रे सुटून सारे जग भस्मसात होणार होते. परंतु गणकयंत्रावर त्याचे चिन्हही दिसत नव्हते. रॉबर्ट आता फारच गोंधळून गेला होता. त्या गुप्त आणि पहारा असणाऱ्या खोलीत त्या दोघांशिवाय इतर कोणीही नव्हते. दोघांनी एकमेकांकडे पाहिले. तत्काळ रॉबर्टच्या मेंदूतून एक सणक निघाली.

अमेरिका सोडून सर्व जगावर त्याने क्षेपणास्त्रे रोखून ठेवली होती. क्षेपणास्त्रे कोणत्या दिवशी सोडावयाची याची तारीख त्याने व त्याच्या विश्वासू सहकाऱ्याने निश्चित केली होती. त्या कामगिरीवर दोन शास्त्रज्ञांनाही नेमले होते. वेळही ठरवली गेली होती. आठ वाजायला फक्त नेमके काही सेकंद कमी होते. गणकयंत्रावर शून्य हा आकडा आला. आणि पडद्यावरील ते दृश्य पाहून दोघेही घायाळ झाले.

दुसऱ्याच क्षणी तो खुर्चीतून उठला आणि ज्या दोन शास्त्रज्ञांचे पथक पाठवले होते त्यांना बोलावून घेतले. शास्त्रज्ञ आले आणि बैठक भरली. त्या सर्वांना घडली ही हकीगत माहीत असल्यामुळे प्रत्येक जण माना खाली घालून बसला होता. एक प्रकारची भीतीची छाया त्यांच्या चेहऱ्यावर पसरली होती. रॉबर्टने एकवार सर्वांकडे पाहिले आणि डोळ्यावरचा चष्मा काढून रुमालाला पुसत त्याने प्रश्न केला. थोड्याच वेळापूर्वी स्मशानभूमीप्रमाणे वाटणारी ती खोली आता राक्षसाप्रमाणे गर्जत होती. रॉबर्टचे डोळे आग ओकत होते. तोंडातून सुटणारा एक एक बाण त्या तिघांना छिन्नविछिन्न करू पाहत होता. आता खोलीत शांतता झाली होती आणि प्रत्येक जण खोलीची छाननी करत होता. गणकयंत्राच्या सहाय्यानेसुद्धा खोलीची तपासणी केली. परंतु त्यांना अपयश आले. त्यांना एकही वस्तू संशयास्पद वाटली नाही.

दुसऱ्या दिवशी रॉबर्टने मायकेलला बोलावून घेतले. रॉबर्टला त्याचा सर्वात जास्त संशय येत होता. त्या दोघांची खूप बाचाबाची झाली. रॉबर्टने तर त्याच्यावर उघडउघड आरोप ठेवला. थोड्याच वेळात ते दोन शास्त्रज्ञही आले. रॉबर्टने सर्वांना आपला अहवाल २४ तासात द्यावयास फर्मावले. शास्त्रज्ञ प्रत्येक गोष्ट आठवू लागले. क्षेपणशास्त्रांचे नकाशे व प्रतिकृतीही तपासण्यात आली. गणकयंत्रेही तपासली गेली. परंतु त्यांना कुठे बिघाड झाला हेच काही कळत नव्हते. मायकेलला तर आता खूपच चिंता वाटू लागली. तो त्याच्या जीवनातील प्रत्येक गोष्ट आठवू लागला. जवळच असलेली एक फाईल त्याने उचलली. सर्व फाईल वाचून काढली. पाननूपान डोळ्याखालून घातले.

परंतु त्या वहीत त्याला काहीही आढळले नाही. त्याच्या जीवनातील प्रत्येक गोष्ट त्यात नमूद केलेली होती. त्याची एक प्रत ऑफिसमध्ये व एक प्रत त्याच्याकडे असे. त्याचप्रमाणे रॉबर्टचीही एक फाईल ऑफिसमध्ये ठेवलेली होती. २४ तास पूर्ण व्हावयास आता फक्त ४ तास बाकी होते. त्यामुळे त्याने रॉबर्टची फाईल तावडतोब वाचावयास घेतली. फाईल वाचत असतानाच "डोळ्यांचे ऑपरेशन" असा मथळा असलेली घटना वाचली. आणि त्याच्या मनाला का कोण जाणे परंतु हायसे वाटले.

याच वेळी इकडे रॉबर्टला हृदयविकाराचा एक सौम्य असा झटका आला. आणि लगेचच त्याच्या वैयक्तिक अंगरक्षकाने त्यांच्या फॅमिली डॉक्टरला बोलावले. डॉक्टर आले. रोगाचे निदान करून डॉक्टर परतणार इतक्यात रॉबर्टने त्यांना जवळ बोलावून ही बातमी अगदी गुप्त ठेवावयास सांगितली. त्यानुसार ती बातमी गुप्त ठेवण्यात आली.

इकडे मायकेलला रॉबर्टला आलेल्या हृदयविकाराच्या झटक्यामुळे बराच वेळ मिळाला होता. ज्या डॉक्टरने रॉबर्टच्या डोळ्यांचे ऑपरेशन केले होते, त्या डॉक्टरचे नाव वहीत नोंदलेले होते. त्यामुळे मायकेलला डॉक्टरांना बोलावून घेणे सोपे गेले. डॉक्टर येण्यापूर्वी मायकेलने खोलीची पूर्णतः तपासणी केली. एका गुप्त ठिकाणी कॅमेरा ठेवून, डॉक्टर ज्या खुर्चीत बसतील त्या खुर्चीवर कॅमेरा रोखून ठेवला. त्यामुळे डॉक्टरची प्रतिमा व ते जे बोलतील ते सर्व टेप केले जाणार होते. थोड्याच वेळात डॉक्टर आले. त्यांनी दरवाजावरची बेल वाजवली आणि मायकेलनेही दरवाजा उघडण्यासाठी बटन दाबले. दरवाजा आपोआप उघडला गेला. डॉक्टर आत आले. मायकेलने डॉक्टरांना खुर्चीत बसावयास सांगितले. डॉक्टर खुर्चीत बसले. 'डॉक्टर मला तुम्हाला काही विचारायचंय. तुम्ही थोडेही खोटे बोलण्याचा प्रयत्न केला तर पुढची सर्व व्यवस्था मी करून ठेवली आहे.' जवळच असलेले बटन मायकेलने दाबले आणि कॅमेऱ्याने आपले काम सुरू केले. 'दोन वर्षापूर्वी तुम्ही रॉबर्टच्या डोळ्याचे ऑपरेशन केले, खरे ना?' डॉक्टरने होकारार्थी मान हलवली. तेव्हा तुम्ही... 'सांगातो'. मायकेलचे वाक्य पूर्ण होण्याआधीच डॉक्टरने ते तोडले.

रॉबर्ट दूरदर्शनवर बातम्या ऐकत होता आणि इतक्यात गुप्त ठेवलेली बातमी ऐकण्यात आली. 'अमेरिकेचे अध्यक्ष मि. रॉबर्ट यांना हृदयविकाराचा सौम्य झटका आला होता, आता त्यांची प्रकृती उत्तम आहे.' आणि इतकेच काय पण जे डॉक्टर त्यांची प्रकृती तपासण्यास आले होते त्यांचा फोटोही दूरदर्शनवर दाखवण्यात आला. रॉबर्ट आता खूपच बेचैन झाला होता. क्षेपणास्त्रविषयी ठेवलेली गुप्त बातमी उघडकीस आल्यामुळे व त्यामुळे आलेले अपयश यामुळे चिंतेत असलेल्या रॉबर्टने हे ऐकताच तो अर्धमेला पडून राहिला. आता रात्र खूप झाली होती. दोन्ही शास्त्रज्ञांनी आपापला अहवाल सादर केला होता. परंतु मायकेलचा अहवाल अजून आला नव्हता. रॉबर्ट त्याची वाट पाहत, तळमळत पडून राहिला. इतक्यात दरवाजावरची बेल वाजली. रॉबर्टने बटन दाबून एका छोट्याशा मनगटी घड्याळावर पाहिले. त्यात मायकेलची प्रतिमा दिसली. रॉबर्टने दुसरे बटन दाबले. दरवाजा कर्रर्र आवाज करत आपोआप उघडला गेला. मायकेल आत आला. त्याने रॉबर्टला कानात सांगितले, की मला तुमच्याशी काही गुप्त बोलायचंय तेव्हा...हो हो समजलं आणि ताबडतोब रॉबर्टने आपल्या अंगरक्षकाला बाहेर जाण्यास खुणावले.. मायकेलने कॅसेट व्ही. डी. ओ.ला लावली आणि लगेचच पडद्यावर एका व्यक्तीचे चित्र उमटले. बटन बंद करून मायकेलने रॉबर्टला विचारले. या व्यक्तीला आपण ओळखाल का? रॉबर्टने होकारार्थी मान हलवत हो म्हटले. दोन वर्षापूर्वी याच डॉक्टरने माझ्या डोळ्याचे ऑपरेशन केले होते.

अचानक विजेच्या चपळाईने मायकेलच्या हातात पिस्तुल आले. रॉबर्टला क्षणभर काय झाले हे कळेचना. मायकेलने व्ही. डी. ओ. चे बटन चालू करून त्यास पडद्याकडे पाहण्यास खुणावले. पडद्यावर डॉक्टरचे चित्र पुन्हा उमटले आणि आवाज आला...सांगतो. दोन वर्षापूर्वी मी रॉबर्टच्या डोळ्याचे ऑपरेशन केले. त्यावेळी मी पैशाच्या लालचीने रशियाने दिलेले एक अगदी छोटेसे यंत्र उजव्या डोळ्यात बसवले. त्या यंत्रामुळे रॉबर्ट जेथे असेल तेथील ऐकावयास येवू लागले. एवढेच काय पण त्यांना रॉबर्ट जेथे असेल तेथील दिसू लागले. आणि त्या यंत्राचा संपर्क मेंदूशी जोडल्यामुळे रॉबर्टच्या मनात काय विचार चालू आहेत हे सुद्धा समजू लागले. परंतु हे विचार आलेखाच्या

(GRAPH) स्वरूपात दिसू लागले. त्यामुळे त्याचा संपर्क एका मेलेल्या माणसाच्या मेंदूशी जोडला. त्यामुळे आता ते विचार चित्रांच्या रूपात दिसू लागले. ठिशुंवऽऽऽ डॉक्टर तत्काळ खाली कोसळला. मायकेलने व्ही. डी. ओ. चे बटन बंद केले. अजूनही मायकेलने रॉबर्टवर पिस्तुल रोखलेलेच होते. मायकेलने एक गोळी झाडली आणि रॉबर्ट खाली कोसळला. पिस्तुलचा आवाज ऐकून रॉबर्टचा अंगरक्षक धावतच आला व तावडतोब मायकेलला पकडून खोलीबाहेर जाणार इतक्यात रॉबर्टचा प्राण गेला आणि त्याबरोबरच रॉबर्टच्या उजव्या डोळयातून तप्त असे किरण बाहेर पडले आणि सर्व खोलीभर प्रचंड गडगडाट होवून खूप उष्णता निर्माण झाली. त्या उष्णतेने इमारत पेटू लागली. परंतु जग एका प्रचंड धोक्यातून बचावले.

□

द्वितीय पारितोषिक विजेती कथा

काळे ढग

○

गिरीश देसाई, तृतीय वर्ष विज्ञान (संख्याशास्त्र)

टोकिओच्या विमानतळावर ते महाकाय जंबोजेट उड्डाणाच्या तयारीत होते. विमानाच्या सर्व तपासण्या झाल्या. सर्व जण उड्डाणाची वाट पाहू लागले. वैमानिकाला सुटण्याचा आदेश आला ... आणि अखेर ४०० जीवांना पोटात घेऊन ते महाकाय जंबोजेट निघाले. वातावरण आल्हाददायक होते. हवा अतिशय चांगली असून वारे अनुकूल होते. वैमानिक खुषीत होता. अजून केवळ २ तासांनी हाँगकाँग येणार होते.

" सर्व ठीक आहे ना ? " विमानतळाचा संदेश.

" येस सर, कसलीच अडचण नाही. आम्ही २१०० फुटावर आहोत, " विमानाकडून अगदी व्यवस्थित संदेश येत होते. परंतु आपल्या पुढ्यात दैवाने काय वाढून ठेवले आहे याची मात्र त्या प्रवाशांना काहीच कल्पना नव्हती.

" ... सर, सर मला समोर एक विचित्र ढग दिसतो आहे, मनाला काही तरी गूढ वाटतेय. मला भीती वाटतेय. माझा विमानावरचा ताबा सुटतोय .... " टोकियो विमानतळावर त्या वैमानिकाचे घाबरलेल्या आवाजातील शब्द अखेरचे ठरले. विमानतळावर धावपळ सुरू झाली. हा संदेश शेवटचा ठरला. हाँगकाँगशी संपर्क साधला असता तिकडून नकारात्मक उत्तर आले. शेवटचा प्रयत्न म्हणून इतर देशांशी संपर्क साधला. पण कुणालाही त्या विमानाचा मागमूस आढळला नाही. आता त्या विमानाची आशा सर्वांनी सोडून दिली. त्याचे अवशेष मिळवण्यासाठी हेलिकॉप्टर्स व जहाजे सोडण्यात आली, परंतु अवशेष मिळवण्यात कुणालाही यश आले नाही. मग अवशेष गेले कुठं ?

असे प्रसंग गेल्या दोन वर्षात दहाव्यांदा घडत होते. सर्व परिस्थिती अनुकूल असताना व अपघाताची काहीही शक्यता नसताना विमानाचा व जगाचा संपर्क सुटत असे. व त्या विमानाचे अवशेष गायब होत असत. जणू काही ती हवेतच अदृश्य होत असत. या गूढ प्रश्नाला कोणताही शास्त्रज्ञ समाधानकारक उत्तर देऊ शकत नव्हता. हा गुंता अधिकच वाढत होता. उडत्या तबकड्या, बर्म्युडा-ट्रँगल-प्रमाणे अफवा अधिकच पसरत चालल्या होत्या. सारे जग काळजीत पडले होते.

मेक्सिकन खगोलशास्त्रज्ञ अलेक्सि ग्राहम एके दिवशी दुर्बिणीतून आकाशाचा वेध घेत होता. त्याचवेळी त्याला एक विचित्र दृश्य दिसले. निळ्या आकाशात, प्रखर सूर्य-

प्रकाशात एकच ढग भटकत होता. एक विमान नेहमीप्रमाणे आकाशात उडत होते. तो ढग त्या विमानाच्या आड आला. यात शंकास्पद असे काहीच नव्हते. परंतु पुऱ्या ४ मिनिटांनंतर देखील ते विमान ढगातून बाहेर आले नाही. अलेक्सिला आश्चर्य वाटले. त्याला तो ढग काही निराळाच भासला. काहीशा करड्या रंगाचा तो भेसूर ढग आकाशात एकटाच फिरत होता व आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे वाऱ्याच्या अगदी विरुद्ध दिशेने प्रवास करीत होता. ह्या आश्चर्यातून बाहेर पडतो न पडतो तोच त्याला दुसरा आश्चर्याचा धक्का बसला. घारीसारखा एक पक्षी उडता उडता त्या ढगात शिरला परंतु नंतर काही दिसला नाही. आता मात्र अलेक्सिला एक वेगळीच शंका मनात आली. त्याने आपले सहकारी अँड्र्यू आणि पीटर यांना त्या ढगाच्या पाळतीवर ठेवले. नंतर स्वतः काही मोजमाप यंत्रे, दुर्बिणी व इतर उपकरणे घेऊन आला. आपल्या दोघा साथीदारांबरोबर हेलिकॉप्टरमधे बसून तो, त्या ढगाच्या मागावर निघाला. तो विचित्र ढग काही फार लांब गेलेला नव्हता अलेक्सिने त्या ढगापासून " दोन हात " दूर राहून आपल्या प्रयोगास सुरुवात केली.

...काही दिवसातच NASA कडे एक भलामोठा लिफाफा आला. त्यात अनेक हस्तलिखिते होती. तो लिफाफा अलेक्सिनेच पाठवला होता. त्यात त्या ढगाविषयी माहिती दिली दोतीं आणि योगायोगाची गोष्ट अशी एक भारतीय शास्त्रज्ञ जी. एन. श्रीधरन् यांचेदेखील " त्याच ढगा "-वरील संशोधनपर एक पत्र आले. दोघाही शास्त्रज्ञांचे विचार एकमेकांशी तंतोतंत जुळत होते. त्यांच्या मते हा करड्या रंगाचा ढग काही नेहमीचा ढग नव्हता, तर तो एक वेगळाच ढग होता. त्यातील मूलद्रव्यात बाष्प तर अजिबात नव्हते. हवेपेक्षा हलका असा वायुरूप धातू त्या ढगात होता. त्याच्या केंद्रस्थानी अतिशय शक्तिशाली चुंबकशक्ती होती शिवाय त्या ढगातील विचित्र घटक हेही एक गूढच होते. विचित्र यासाठी, की ते घटक पृथ्वीवर अजिबात अस्तित्वात नव्हते त्या ढगाच्या चुंबकक्षेत्रात सापडलेल्या वस्तूचे नंतर विघटन होऊन ती वस्तू पुढे कुठे जात होती हे मात्र अजूनही कळले नव्हते. अर्थात या सर्वांचा सारांश म्हणजे, हा ढग काही साधासुधा ढग नसून पृथ्वीबाहेरून आलेले एक प्रकारचे भयानक अस्त्र होते. अशा प्रकारच्या अस्त्राची कुणीही स्वप्नातदेखील कल्पना करू शकणार नव्हते. मानवजात किती जरी प्रगत झाली असली तरी या प्रकारच्या अस्त्रांची त्याची प्रथमच ओळख होत होती. परंतु आता या अस्त्राचे कौतुक करण्याची वेळ नव्हती, कारण या अस्त्रामुळे पृथ्वीवरील कित्येकांचे नाहक बळी गेले होते. आता हळूहळू हवाईप्रवास म्हणजे देखील एक प्रकारचे संकट वाटू लागले. या अस्त्राला कुठेतरी आळा बसविणे भाग होते. नाहीतर हे अस्त्र पुढेपुढे मानव-जातीच्या ऱ्हासास कारणीभूत ठरणार होते.

निरनिराळ्या देशांनी या ढगाचे सूक्ष्म निरीक्षण करण्यास सुरुवात केली. अनेक प्रयोग अमलात आणले गेले. या बाह्य शत्रूला तोंड देण्यासाठी जणू काही सारी मानवजात एकत्र आली होती.

सततच्या दोन वर्षांच्या अविश्रांत परिश्रमानंतर थोड्या प्रमाणात यश आले. दक्षिण कोरियाच्या शास्त्रज्ञांनी या ढगाचा नाश करण्यासाठी एक प्राथमिक स्वरूपाचा उपाय जगापुढे मांडला. या ढगाचे विघटन करून त्याचे छोटे छोटे भाग नष्ट करणे, ही ती योजना होती. त्यासाठी या ढगावर पृथ्वीवरून अथवा पृथ्वीबाहेरून कृत्रिम उपग्रहाद्वारे सूर्यकिरणांचे एकत्रीकरण करून त्याचा झोत त्या ढगाव विघटन होवू शकणार होते. त्यामुळे काही भागाचीर सोडायचा. त्यामुळे प्रचंड प्रमाणात उष्णता निर्माण होऊन उष्णता त्या ढगाचे वाढून त्या भागातील मूलद्रव्ये बाजूला फेकली जाण्याची शक्यता होती. नंतर लगेचच विमानाने त्या प्रत्येक छोट्या भागावर ॲसिडचा मारा करायचा. परंतु हे सर्व करताना त्यात क्षणाचाही विलंब होऊन चालणार नव्हता. कारण विघटन झाल्यानंतर प्रभावी चुंबकत्वामुळे तो ढग लगेचच पुन्हा एक होणार होता.

सहारा वाळवंटाची ' युद्धभूमी ' म्हणून निवड झाली. २५ कि. मी. त्रिज्येच्या वर्तुळावर आरसे बसवण्यात आले व तेथून बरोबर वर, अंतराळात हजारो फूट उंचीवर भारत, अमेरिका, फ्रान्स व रशियाचे उपग्रह भूस्थिर करण्यात आले. ते उपग्रह जणू आपल्या शत्रूची वाट पहातच उभे होते. ओसाड वाळवंटात मनुष्यवस्ती नसल्या-मुळे प्राणहानीचा प्रश्नच उद्भवत नव्हता. खास बनविलेल्या विमानतळावर अतिशय संहत आम्ले घेऊन, अनेक विमाने आदेशाची वाट बघत उभी होती. तीन उपग्रह ह्या ' ऐतिहासिक युद्धाची कॉमेंट्री ' साऱ्या जगाला सांगण्या-

साठी सज्ज होती. त्याद्वारे सारे जग ते युद्ध टी. व्ही.वर पाहू शकणार होते. सर्व तयारी झाली होती.

तेवढ्यात ज्या क्षणाची सगळेजण वाट पहात होते तो क्षण जवळ आला. निरभ्र आकाशात, त्या भेसूर ढगाने आपले पाऊल टाकले. आपला शेवट जवळ येतो आहे ह्याची त्याला कल्पना नव्हती. साऱ्या जगाला हादरवणाऱ्या अनेक निष्पाप जीवांचे बळी घेणाऱ्या त्या ' व्हिलनने ' शेवटच्या अंकात प्रवेश केला. जगातील नामवंत शास्त्रज्ञ श्वास रोखून समोरील स्क्रीनकडे बघत होते. काऊंटडाउन सुरू झाले. इथे घाई अथवा विलंब चालणार नव्हते आणि थोड्याच वेळात संदेश सुटले. उपग्रहांचे पंखे उघडले गेले. त्यावरील आरशांवर सूर्यप्रकाश पडला व तो पृथ्वीकडे वळला. साऱ्या उपग्रहांच्या प्रकाशाचा तो स्रोत अतिशय दाहक होता. त्याचवेळी पृथ्वीवरील हजारो आरशांची दाहकता वाढतच होती. ह्या सर्वांचा स्रोत ह्या ढगावर पडला व अपेक्षेपेक्षा जास्तच यश मिळून गेले. त्या ढगांचे अनेक पुंजके निर्माण झाले. लगेचच विमाने झेपावली व प्रत्येकातून ॲसिडचा मारा, ढगाच्या प्रत्येक भागावर झाला. एकदम पाऊस पडल्यासारखे वाटले आणि ते भयंकर युद्ध काही वेळातच संपले. सर्वत्र एक विचित्र द्रव पसरला होता. परंतु आता काहीही भीती उरली नव्हती. सारी मानवजात एका भयानक संकटातून बाहेर पडली. मानवाचा विजय झाला. सारी मानवजात विजयाने बेहोष झाली. एवढ्या अखंड परिश्रमाचे अखेर चीज झाले. बाहेरील शत्रूला तोंड देण्यासाठी सारेजण एकत्र येऊ शकतात, हे साऱ्या जगाने दाखवून दिले.

◇

तृतीय पारितोषिक विजेती कथा

नवनिर्मिती

○

कु. मंजूषा साठे

काऊंट डाऊन सुरू झाला " १०, ९, ८, ७, ६, ५, ४, ३, २, १, ० " आणि प्रचंड कानठळ्या बसणारा आवाज झाला आणि डोळे दिपवणारा प्रकाश सोडत नेपच्यून १० आकाशात उडत परत न येण्यासाठी. चंद्रावर बेस कॅम्प ठोकून २० वर्षे झाली होती. मंगळावर आणि मर्क्युरीवर मानव तीनदा जाऊन आला होता. चंद्रावर हळूहळू वस्ती वाढत होती. रहाण्याजोगी उपकरणे सापडली होती.

नेपच्यून–१० चे असे विशेष होते की ते मानवसहित होते. पृथ्वीला तीन दिवस प्रदक्षिणा घालून नंतर ते बेस कॅम्प वर उतरणार होते. तिथून आणखी इंधन घेऊन मंगळावर आणि मर्क्युरीवर उपकरणे ठेवणार होते. काही वैज्ञानिकांना नुकतेच काही जीवसृष्टी तिथे येऊन गेल्याचे पुरावे सापडले होते पण विशेष म्हणजे ते जितक्या वेळा सापडले होते तितक्याच वेळा नष्ट झाले होते. मर्क्युरीवर विशेष करून तारेचे जाडसर तुकडे सापडले होते. त्यात टंगस्टन-सारखा धातू होता आणि ॲन्टीन्यासारखं पण काही तरी होतं. त्याच्यावर प्रयोग केल्यावर असं लक्षात आलं की कडक उष्णतेपासून रक्षण करणारे किरण त्याच्यात होते. हे तुकडे जपून एका खोलीत ठेवले होते. नंतर बघितले तर ते तुकडे गायब झाले होते ! असे पुष्कळ वेळा झाले.

बेस कॅम्प वर नेपच्यून १० चे स्वागत करायची तयारी झाली. " बीप, बीप, बीप, बीप " कॉम्पुटरजवळचे सगळे सिग्नल्स लावले होते. स्क्रीनवर नेपच्यून १० चे चित्र दिसायला लागले. हळूहळू नेपच्यून १० नियोजित ठिकाणी उतरले. त्याचा मुख्य उद्देश होता की जी नवीन जीवसृष्टी

सापडली होती त्याचा शोध घेणे. असं पण लक्षात आलं की एक नवीन सूर्यमाला तयार झाली आहे. जमल्यास तिचा पण शोध घेणे; पण त्या कामी यश येणार नव्हतं.

अचानक कॉम्प्युटर बंद पडला. फटाफट सगळे दिवे बंद झाले. पृथ्वीवरचा संपर्कच तुटला. चंद्रावरचे सगळे घाबरून गेले त्यांनी कॉन्टॅक्ट करण्याचा खूप प्रयत्न केला पण काही उत्तरच येईना. मग वैज्ञानिकांच्या लक्षात आलं की काही दिवसांपूर्वी थोड्या मोठ्या प्रमाणात भूकंपाचे धक्के बसत होते. एखादे वेळेस प्रलय झाला असण्याची शक्यता होती. कारण अरबी देशात युद्धे चालूच होती. एखादे वेळेस अणुबॉम्ब टाकून सगळंच नष्ट झाल्याची शक्यता होती. शास्त्रज्ञांना हे कसं होईल याची कल्पना होती; पण इतक्या लवकर होईल असं वाटलं नव्हतं. कलीयुग संपलं आणि पृथ्वीच नष्ट झाली.

पृथ्वी इतकी तापली की लाखो वर्षे त्याच्यावर जीवसृष्टी निर्माण होणे शक्य नव्हते. पृथ्वी संपली तरी चंद्रावर वस्ती स्थापन होऊ शकणार होती. आता चंद्रावरच्या लोकांना वाचवायला शास्त्रज्ञांना झटपट काही तरी करायला हवे होते. अन्न चंद्रावर तयार होत होते पण ते फारसे पौष्टिक नव्हते. पृथ्वीवरून आता कधीच मदत येणार नव्हती. शास्त्रज्ञांची दुसरी भीती पण खरी ठरत होती. सूर्याची गुरुत्वाकर्षण शक्ती वाढत होती आणि चंद्र आपली जागा सोडायला लागला. चंद्राच्या फिरकीचा वेग वाढायला लागला आणि प्रचंड आवाज होऊन चंद्राचे तुकडे झाले. सर्व मानवी शक्तीच्या पलीकडले होते. जिथे संपते तिथून नवीन सुरू होते. आणि एकदमच सर्व मानव नवीन सूर्यमाला शोधत होते, त्याच सूर्यमालेत जन्म घ्यायला तयार झाले.

◇

—। अ । भि । नं । द । न ।—

आमचे खाली नमूद केलेले प्राध्यापक-मित्र अभ्यासमंडळावर निवडून आले आहेत :—

प्रा. मुकुंद महाजन —	व्यापारी अर्थशास्त्र
प्रा. चिरपुटकर —	संख्याशास्त्र
प्रा. म. आ. कुलकर्णी —	इतिहास
प्रा. सुधा शाळीग्राम —	मानसशास्त्र
प्रा. चं. गु. कुलकर्णी —	गणित
प्रा. अ. गो. गोसावी —	व्यापार प्रशासन

या सर्वांचे मन:पूर्वक अभिनंदन

—संपादक

आधार

○

मनोरमा किंभावी, १२ वी आय वाणिज्य

त्या घरात चार माणसं राहात होती. राहात होती म्हणजे त्यांना राहावं लागतं होतं नाइलाजाने. कारण त्यांच्यापैकी कोणी कुणाला सोडू शकत नव्हतं. या जगात आई आपल्या दोन तरुण मुलींना घेऊन एकटी राहू शकत नव्हती. आणि त्यांचा बाप त्यांच्याशिवाय राहू शकत नव्हता. कारण त्याला दोन वेळा कोण घालणार होतं आयतं शिजवून ? तशी त्याला त्या तिघींची जरूर नव्हती. पण हाकलून देता येणं शक्य नव्हतं म्हणून त्याचा नाइलाज होता. मुली आणि आई मात्र एकोप्याने होत्या. बाप त्यांच्यावर दातओठ खाण्यापलीकडे काही करू शकत नव्हता. आईने सगळी परिस्थिती हेरून माणसं जोडली होती, पण वेळ पडली की त्यांचा काही उपयोग नाही हे ती जाणून होती. पण त्यांच्याच पोकळ आधारावर आपल्या घरात आपण राहू शकत आहोत हेही तिला माहीत होतं. आपले निःसत्व ओठ घट्ट मिटून घेण्यापलीकडे ती काही करू शकत नव्हती. अशा लोकामधे एक व्यक्ती होती. ती म्हणजे तिची म्हातारी सासू. जगात ही एकमेव अशी शक्ती होती, जी तिला आणि तिच्या दोन अशक्त मुलींना आधार मिळवून देऊ शकत होती. त्या अशक्त पण तरुण मुलींना घेऊन ती उघड्या जगात वावरू शकली नसती. आज अठरा वर्षे नवऱ्याच्या घरात काढोस्तोवर ती थकली होती. तिच्या मनाला पोक आलं होतं. सदैव कोळपलेल्या मनाने ती वावरत होती. ती नवऱ्याचा तिरस्कार करत होती. मनस्वी तिस्कारा होता तिला त्याचा. तिची ही वागणूक तिच्या मुलीच्यात पुरेपूर उतरली होती. नवरा तिचा कंटाळा करत होता. असली स्त्री नशिबाशी बांधली गेली म्हणून हळहळत होता. करवादत होता. तिच्यामुळे आपण प्रगती करू शकलो नाही. ही स्त्री म्हणजे आपल्या मागे लागलेला शनी आहे याची त्याला खात्री होती. तो तिच्या मुलींना आपल्या बाजूला फितवण्याचा प्रयत्न करत असे पण तो दरवेळी अयशस्वी होई. घरात तो कोणाशीही बोलत नसे, अगदी आपल्या मुलींशीसुद्धा. त्याची कर्मदरिद्री बायको जवळ नसे तेव्हाच फक्त तो मुलींशी बोले. उदाहरणार्थ जेव्हा त्याच्या बायकोला उपास असे आणि जेवताना तो आणि त्याच्या दोन मुली असत तेव्हा किंवा त्याची बायको भाजी आणायला घराबाहेर पडली असताना. पण मुली त्याला दाद देत नसत. त्यांच्यावर आईचा प्रभाव जास्त होता. कधीही नवे कपडे न देणाऱ्या आणि सदैव करवादल्या मुद्रेने वावरणाऱ्या आपल्या बाबाबद्दल त्यांना विश्वास नव्हता. लहानपणी खाल्लेला त्याच्या हातचा मार त्या अजून विसरल्या नव्हत्या. कोणत्या क्षणी तो आपल्यावर खेकसेल याचा नेम त्यांना नव्हता. लाल गुंजासारखे डोळे करून खेकसणाऱ्या आपल्या बापाबद्दलची त्यांची भावना विलक्षण होती. त्यांच्या या विचित्र भावनेतून त्यांची सुटका करणारी एकमेव व्यक्ती म्हणजे त्यांची आजी. त्यांना माहीत होते या जगात आपला बाप कोणाला घाबरत असेल तर ते त्याच्या म्हाताऱ्या आईला.

अशी बायकोची सासू, नवऱ्याची आई आणि मुलींची आजी असणारी ती करारी म्हातारी स्त्री त्यांच्याकडे मुक्कामाला येणार होती. सगळेच तिची आतुरतेने वाट पहात होते. आईला आणि मुलींना मोकळ्या हवेत श्वास घेता येणार होता. त्यांचं दडपण कमी होणार होतं. त्यांचा बाप त्यांच्यावर खेकसू शकणार नव्हता. तिचा नवरा त्याच्या आईसाठी का होईना हिरवी भाजी घरात आणणार होता. तिला बरेच दिवसांनी रूचकर स्वयंपाक करता येणार होता. तिच्या मुलींच्या मुखात तो घास पडणार होता. पण हे सगळं आपल्या सासूमुळे होणार याचं तिला वैषम्य वाटत होतं. सासूचा दुस्वास वाटत होता. आपण तिच्याजागी असतो तर नवऱ्याने आपल्यावर असेच प्रेम केले असते.

हिरवी भाजी त्याने केवळ आपल्यासाठी आणली असती. पण ह्यातला फोलपणा जाणवून ती अधिकच उदास बनली. जर ती त्याची आई असती तर त्याच्या बायकोचं स्थान तिला कसं मिळालं असतं ? आणि असल्या नवऱ्यापासून तिच्या मुलींचं रक्षण कोणी केलं असतं ? त्या दोन जीवांसाठी ती या नरकात रहात होती. तीच एक चमक तिच्या डोळ्यात होती. त्या दोघी तिचा श्वास होत्या. आता तिची सासू आली की ती तिच्या निमित्ताने नवनवीन पदार्थ बनवू शकणार होती. त्यांच्या वासाने तिची जीभ चाळवली. नाकपुड्या सुखावल्या. जिभेच्या कडेने लाळ उसळून आली. ती अधिकच आतुरतेने आपल्या सासूची वाट पाहू लागली.

तिच्या मुली खुशीत आल्या होत्या. आजी घरात असल्यावर त्या बापासमोरही बेधडक रेडिओ लावू शकणार होत्या. दुपारी झोप येत असताना पेंगत खुर्चीत अवघडून बसण्याऐवजी त्या आरामात झोपू शकणार होत्या. आणि रात्री ट्युबलाईटच्या प्रकाशात जागू शकणार होत्या. त्यांची आजी घरी आली की त्यांचा बाप लवकर घरी येतो हे त्यांना माहीत झालं होतं. आता त्यांना नऊ नऊ वाजेस्तोवर ताटकळत त्याची वाट पहावी लागणार नव्हती. त्या लवकर जेवायला बसू शकत होत्या. जेवताना हसू-बोलू शकत होत्या. अजून थोडी आमटी घेताना; ताक वाटीत ओतून घेताना त्यांना भीती वाटणार नव्हती. तसलं शूरपणाचं कृत्य करताना मान खाली घालून डोळ्यांच्या कोपऱ्यातून आपल्या बापाच्या रोखलेल्या नजरेकडे पहायची त्यांना आता जरुर नव्हती. त्या बेधडकपणे घरात वावरणार होत्या, फक्त आजी यायचीच काय ती कमी होती.

त्याच्या करारी आईपुढे तो चळाचळा कापत असे. तिच्या पवित्रतेपुढे तो कोलमडून पडत असे. ती त्याची सख्खी आई नव्हती. सावत्र पण नव्हती. ती त्याची आई नव्हती. ती त्याची आई नव्हतीच. बाळपणापासून तो तिलाच आई समजत आला होता. पुढेपुढे त्याला कळले की जिला तो आई समजतो ती त्याच्या बापाची रखेली आहे ती. पण तो तिच्याबद्दलचं आपलं प्रेम आटवू शकला नाही. तिनेच त्याला त्याच्या बापाच्या पश्चात मोठा केला होता. तिनेच त्याला शिकवलं होतं त्याचं लग्न करून दिलं होतं. त्याला मार्गी लावलं होतं. त्याच्या मनातला जो काही चांगुलपणाचा, ओलाव्याचा भाग शिल्लक होता तो केवळ आपल्या आईमुळे हे तो जाणून होता. तिने आपल्या पेशाचे इमान सोडून त्याला मोठं केलं होतं. त्याच्या आईपुढे ती सदैव वाकलेला होता.

त्याच्या अशा कर्तबगार आईपुढे त्याची बायको कुणीच नव्हती. आईच्या शब्दाला मान द्यायचा म्हणून केवळ त्याने आपले आयुष्य हिच्यापुढे भिरकावले होते. आपल्या प्रेमाला तिलांजली देऊन.

त्याच्या मनातला खळबळाट थांबेना. केव्हा एकदा आपण आपल्या आईला पहातो असे त्याला झाले. तिला भेटायला तो विलक्षण आतुर झाला. कधी एकदा आपली आई आपल्या दृष्टीस पडते असे त्याला झाले. तिच्या आठवणीने त्याचे मन फुलून आले. तो अधिकच प्रेमाने ओथंबून आपल्या आयुष्यातल्या एकमेव आधाराची वाट पाहू लागला.

♣

पटला न एकही शब्द ।
लढण्यात असावी जिद्द ।
रहावे न मुळी स्तब्ध ।
सत्यासाठी ॥

□

‘ पुण्यवान ’

आमच्या भारतवर्षातल्या बायका
फारच पुण्यवान हो
पूर्वी पतीच्या चितेबरोबर जळायच्या
आता पतीच्या हातून जाळल्या जातात
‘ अहेव मरण ’ म्हणजे पुण्यच

— उमेश म. झिरपे
तृतीय वर्ष, वाणिज्य

□

पोवळे

○

कु. नीता गजानन जोशी, एफ. वाय. बी.एस्सी.

भगवान शंकराला रुद्राक्ष, विष्णूला तुळस तर गणपतीला पोवळे प्रिय. पोवळ्याला विद्रुम असेही म्हणतात. हे एक रत्न मानतात.

पोवळे म्हणजेच प्रवाळ. हे प्रवाळ म्हणजेच असंख्य लहान लहान जीव एकत्र आलेले असतात. परिश्रमाने काय काय करता येते याचे मूर्तिमंत उदाहरण म्हणजेच हे प्रवाळ किंवा पोवळे. यांनाच कोरलस असेही म्हणतात. ह्या प्रवाळांचे मोठमोठे खडक समुद्रात दिसून येतात. या खडकांवर बारीक बारीक नळीसारखी भोके दिसतात. त्या प्रत्येक भोकात एक एक लहान लहान प्राणी असतो. ह्या प्राण्यांची घरे म्हणजेच हे प्रवाळ. पोवळे म्हणजे प्रत्यक्षात साधी चुनखडी असते.

सागरी सृष्टीतील सर्वात संपन्न जीव प्रवाळ खडकात पहावयाला मिळतो. प्रवाळांचे इतके असंख्य रंग आहेत की प्रत्येक प्रवाळ जणू अप्रतिम रंगाचे लेणे घेऊनच जन्माला आलेला आहे असे वाटते. हे समुद्रातले लहान जीव स्वतः-भोवती संरक्षणासाठी चुनखडी तयार करतात. असे लक्षावधी जीव आणि त्यांच्या नळ्या एकत्र येतात आणि प्रचंड प्रवाळ-खडक तयार होतात. ऑस्ट्रेलियाच्या पूर्वोत्तर असलेल्या समुद्राला तर 'कोरल–सी' (प्रवाळ समुद्र) असेच नाव पडले आहे, कारण या ठिकाणचे प्रवाळखडक १२०० मैल लांब आणि ९० मैल रुंद असे पसरले आहेत. दक्षिण समुद्रातील काही भाग ह्या खडकांमुळे निरुपयोगी झालेला आहे. लखदीव आणि मालदीव बेटे म्हणजेच प्रवाळांचे खडकच आहेत. कोरल्स सी ॲनेमोन स्पंज हे लहान लहान प्राणी एकमेकांना चिकटून राहतात. त्यांचे पुनरुत्पादन अलैंगिक पद्धतीने व जास्त प्रमाणात होते. त्यामुळे असंख्य जीव एकदम जन्माला येतात आणि नंतर मोठे खडक निर्माण होतात. हे प्राणी जेव्हा बाल्यावस्थेत असतात तेव्हा ते मुक्तपणे समुद्रात संचार करीत असतात. तर काही मात्र बाल्यावस्थेत एकाच जागी चिकटून राहतात. आणि मोठेपणी मात्र स्वैर होतात. आणि वाळूच्या तळाशी किंवा चिखलात अणकुचीदार टोकावर स्वतःला पुरून घेतात. दिवसा कोरल्समधील प्राणी शांतपणे आणि आकुंचन अवस्थेत पडून असतात. परंतु रात्री मात्र ते प्रसरण पावतात, मोठे होतात. आणि समुद्रातील लहान लहान प्राणी खातात व स्वतःची गुजराण करतात. कोरल्स-मधील काही प्राण्यांना लहान दोऱ्यासारखे अवयव असतात. आत बुळबुळीत पदार्थ असतो. ह्या दोऱ्यासारख्या अवयवामार्फत ते आपले भक्ष्य तोंडात टाकतात. मोठे कोरल्स लहान लहान मासेसुद्धा खातात.

अशा ह्या कोरल्समधे असंख्य आकार आणि प्रकार आहेत. त्यांचे रंगही अप्रतिम असतात. पांढऱ्या रंगाचे प्रवाळ हे अतिशय सुरेख दिसते. या शिवाय तांबडा, पिवळा, हिरवा, गुलाबी, जांभळा, सोनेरी, तपकिरी रंगांचे पोवळे असते. तांबड्या आणि नारिंगी रंगाचे पोवळे सोडले तर इतर पोवळ्यांचा रंग उन्हामुळे रंगहीन होतो. त्यामुळे पांढऱ्या रंगाचे पोवळे खूप मिळतात. तांबडे व नारिंगी रंगाचे पोवळे खोल पाण्यात मिळत असल्याने त्यांचा रंग तसाच राहतो. हेच तांबडे पोवळे अंगठीत किंवा इतर दागिने करण्याकरता वापरतात. काही पोवळे रंगहीन होत असताना निस्तेज होतात. परंतु बाजारात त्यांना चांगली मागणी मिळण्यासाठी ते कृत्रिमरित्या रंगहीन करतात. काही कोरल्सच्या वसाहतीचा वरचा भाग तांबडा, हिरवा दिसतो. कारण प्रवाळाच्या लहान लहान छिद्रातून रंगीत शेवाळे आत जाते व ते तेथेच राहाते. त्याचा रंग प्रवाळाला येतो.

खऱ्या कोरलसचे २५०० प्रकार आहेत. काही प्रकार कपासारखे असतात. हे प्राणी चुनखडीच्या कपामधेच बसल्यासारखे दिसतात. काही प्राणी लांब लांब राहू शकतात तर काही इतक्या जवळ जवळ असतात की तो एक मोठा कप असल्यासारखेच वाटते किंवा एक मोठी रांग तयार होते. कधी कधी गोलाकार आकार धारण करतात तेव्हा त्यात खोबण्या तयार होतात. काही कोरलसमध्ये ह्या खोबणीच्या कडा नागमोडी असतात. काही कोरलस तबकडी-सारखे तर काही कावळ्याच्या छत्रीसारखे असतात. ह्या कोरलसमध्ये छत्रीसारख्या म्हणजे तबकडीसारख्या भागात प्राणी राहतात. ते मोठे झाले म्हणजे तबकडी त्या देठापासून मोकळी होते व नवीन तबकडी परत तयार होते. काही कोरल्स तर बागेतल्या फुलांसारखे मोहक व सुंदर असतात. काहींचा रंग सोनेरी आणि त्यांची पाकळ्यासारखी किंवा फांद्यासारखी रचना असते. ह्यांच्या खोबणीत खेकड्यांची मादी अंडी घालते आणि लहान लहान पिल्ले तिथेच जन्म घेतात. कधी कधी कोरल्सचा आकार वाढत गेला, म्हणजेच चुनखडीचे आवरण जास्त जास्त तयार होत गेले म्हणजेच ही पिल्ले त्यात बंदिवान होतात. कोरलसना लहान लहान छिद्रे असल्याने त्यांना हवेचा पुरवठा सतत होत असतो.

ब्रिटनमध्ये खोल समुद्रात तांबडे व सोनेरी चांदणीसारखे कोरल्स सापडतात. भक्ष्य मिळवण्यासाठी तयार झालेले अवयव तर गडद पिवळे असतात. ह्या कोरल्सला त्याच्या अप्रतिम सौंदर्याने बाजारात फार मोठे स्थान आहे. अटलांटिक महासागरात पंख्याच्या आकाराचे कोरल्स खोल रुतलेले आढळतात. ते इतके नाजूक दिसतात की हात लावल्यास तुटेल का काय असे वाटते; परंतु चुनखडीचे असल्याने थोडे कणखर असते. सर्व समुद्रात फांद्या फांद्यासारखे कोरलस मोठ्या प्रमाणावर आढळतात. मेडिटरेनीयन समुद्राचे प्राणी नारिंगी असल्याचा भास होतो, परंतु पाण्याखाली हे कोरलस शांतपणे पडलेले दिसतात. काही ॲटॉल्स नावाचे कोरलस म्हणजे एक अतिशय सुंदर स्वप्नच वाटते. ते घोड्याच्या नालाच्या आकाराचे किंवा गोल असून त्याच्या आजूबाजूला मॅनग्रूव्हज् किंवा इतर सागरी वनस्पती चिकटतात आणि ते एक छोटेसे बेट असल्याचा भास होतो. काही कोरलस काळे असतात तर काही बोटांसारखे दिसतात. म्हणून त्यांना इंग्लंडमध्ये 'मेलेल्या माणसाच्या हाताची बोटे' असेच नाव प्रचलित झाले आहे. काही ट्यूबसारखे असतात.

सर्वसाधारण कोरल्सचे मुख्य तीन गट पाडलेले आहेत. (१) फ्रिजींग रिफ्स! : यामध्ये कोरल्स जमिनीला चिकटूनच वाढतात जमीन आणि यांच्यामध्ये एक बोगदाच तयार होतो (२) ॲटॉल : ह्या प्राण्यांच्या वसाहती इतक्या प्रचंड असतात की त्यांची बेटेच तयार होतात. ह्या बेटांचे आकार गोल किंवा घोड्याच्या नालासारखे-सुद्धा असतात. त्याच्या मध्यभागी एखादे सरोवरही असू शकते. त्याला ॲटॉल म्हणतात. (३) बॅरिअर रिफ्स : काही प्रवाळ-खडकांच्या रांगाच्या रांगा समुद्राखाली तयार होतात. ह्या रांगा २००० किलोमीटर लांबीपर्यंतसुद्धा असू शकतात. कधी कधी रांगांमधून एक लांबलचक बोगदा तयार होतो, त्यातून बोटीही संचार करू शकतात. अशा प्रकारचे कोरल्स ग्रेट बॅरिअर रीफ म्हणून ओळखले जातात.

अशा ह्या अप्रतिम कोरल्सचा उपयोग दागदागिन्यां-साठी दिवाणखान्यात 'शो-पीस' म्हणून म्युझिअम्समध्ये बांधकामात होतो, रोमन शहरात तर शोभिवंत बांधकामात कोरल्सचा मोठ्या प्रमाणात वापर करतात. कारण हे कोरल्स एक इंचापासून कित्येक फुटापर्यंत उंच असतात चीन देशात काळ्या पोवळ्यांची ब्रेसलेट करण्याची फॅशनच आहे. याशिवाय ह्या कोरल्समधून इंधन मिळविण्यासाठी अनेक बडी बडी राष्ट्रे संशोधन करीत आहेत. प्रवाळापासून प्रवाळ-भस्म तयार करतात. त्याचा वैद्यकशास्त्रात प्रामुख्याने उपयोग होतो. या प्रवाळ-भस्मामुळे रक्त शुद्ध होते, हाडे बळकट होतात, अंगात शक्ती येते, अशक्तपणा कमी होतो. वैद्यकशास्त्रात लाल रंगाच्या पोवळ्याला जास्त मागणी आहे. म्हणून 'नेकलेस' हे विशेषतः लाल रंगाचे असते. लहान मुलांना जेव्हा दात येतात तेव्हा होणारा त्रास कमी करण्यासाठी प्रवाळाचा उपयोग करतात.

सूक्ष्म जीवांचे चुनखडीचे घर म्हणजेच पोवळे; परंतु हे घर सुद्धा असंख्य लहान सूक्ष्म जीवांनी मेहेनत करूनच बांधलेले असते.

♣

गाजर गवताचे गडांतर कसे टाळाल?

○

कु. संध्या देशमुख, एफ. वाय. बीएस्सी. 'बी'

गाजर गवताला 'चटक चांदणी,' 'काँग्रेस गवत,' 'फंदफुली' (Phandaphuli) अशी कितीतरी नावे रूढ आहेत. शास्त्रीय परिभाषेत त्याला पार्थेनियम हिस्टेरोफोरस (Parthenium Hysterophorus L. family-compositae) असे नाव आहे. वेस्ट इंडिज बेटात हे विपुल प्रमाणात सापडते. भारतात मात्र साधारणपणे १९५३ साली अमेरिकेतून आणलेल्या अन्नधान्यातून आले असे म्हणतात. आणि आता तर 'गाजर गवत' ही एक कायमची 'डोकेदुखीच' होऊन बसली आहे. विशेषतः शेतकरी लोकांना ह्याचा फार त्रास होतो. कारण गहू, मका, तांदूळ, ऊस ह्यासारख्या शेतात ते जोमाने वाढते.

ही 'चटक चांदणी' नुसती शेतातच वाढून त्रासदायक झाली नाही; तर ती मनुष्यालासुद्धा अनेक कारणांनी तापदायक ठरली आहे. काही लोकांना या गाजर गवताच्या स्पर्शाने ॲलर्जी निर्माण होऊन संपूर्ण शरीर लाल फुटकुळ्यांनी भरून जाते, तर काहींना दम्यासारखा कायमचा भयानक विकार जडतो, तर कित्येकांना कातडीचे रोग होतात. अशा या महाभयंकर गाजर गवताचा नाश करणे आता अगदी कठीण होऊन गेले आहे. तरी सुद्धा प्रयत्न केले तर भारतातून हे 'गाजर गवत' नक्कीच नष्ट होईल. नुसते हातांनी उपटून देऊन भागणार नाही, तर त्यासाठी आपल्याला गाजर गवताची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती करून घेऊन त्यावर काही उपाय आहे का, हे शोधणे आवश्यक आहे.

दलदल साठू देऊ नका

हे गाजर गवत झुडपाएवढे असते. परंतु कधी कधी ते १ ते २ मीटर उंचीपर्यंतही वाढू शकते. याचे खोड पांढरे असून त्यावर बारीक बारीक केस असतात. खोडावर खोबण्या असून अनेक लहानमोठी 'पेरे' (Nodes) असतात. पानांच्या कडा कातरल्यासारख्या दिसतात. त्याचे मूळ जरी खूप खोल नसले तरी पसरत बरेच वाढते; ह्या 'चटक चांदणी'ला साधारणपणे जून महिन्याच्या शेवटी किंवा जुलैच्या सुरुवातीला फुले येतात. सप्टेंबरच्या प्रारंभाला बिया तयार होऊन वाळल्या की, तेथेच पडून रुजतात किंवा झाडाचा वरचा भाग मरून पडतो. परंतु सर्वात जमिनीलगतच्या पेराजवळच्या फांद्या बरेच दिवस जगतात. जेथे दलदल जास्त असते, तेथे गाजर गवताला बाराही महिने फुले व बिया येतात. म्हणून शक्यतो शेतात दलदल साठू देऊ नये. ह्या 'चटक चांदणी' वर विशिष्ट प्रकारची बुरशी येते.

तृणनाशके वापरा

फुले येण्याच्या आधीच म्हणजे एप्रिल, मे मध्ये गाजर गवत उपटून जाळून टाकावे म्हणजे बी तयार होऊ शकणार नाही. जेथे उपटून टाकणे अगदीच अशक्य असेल तेथे बाजारात उपलब्ध असलेली 'तृणनाशके' (Herbicides) वापरावीत. पुणे येथील नॅशनल केमिकल लॅबोरेटोरीने, (NCL, Pune) एक प्रभावी व अल्प किंमतीत मिळणारे Herbicides शोधून काढले आहे. त्यामुळे ही 'चटक चांदणी' नाहीशी होऊ शकेल असे वाटते. हे 'तृणनाशक अगदी कमी प्रमाणात, ठराविक वेगाने, आणि ठराविक दिवस वापरले तर गाजर गवताबरोबर इतरही 'तण' (Weeds) नाहीसे होतील अशी आशा आहे. आणि 'जमिनीचा कस'ही फारसा बदलणार नाही. ह्या तृणनाशकामध्ये २-४ डायक्लोरोफेनॉक्सी ॲसीटील क्लोराइड (2-4 dichlorophenoxy acety chloride) हे प्रमुख रसायन असून त्याशिवाय त्यात लाकडाचा भुसा

(Saw dust) व इतर पदार्थ-रसायने (Chemicals) यांचा समावेश आहे

तृणनाशक तयार करण्यासाठी लागणारी साधने बहुतेक सर्व आपल्याच देशात तयार होत असल्याने ते कमी किंमतीत मिळू शकते.

संशोधकांचे परिश्रम

गाजर गवतावर सध्या बरेच संशोधन सुरू आहे. ' चटक चांदणी ' ही आता नुसती ' डोकेदुखी ' राहिली नसून त्यातून काही नवीन नवीन औषधे शोधून काढण्यात शास्त्रज्ञ गुंतलेले आहेत. ताप कमी होण्यासाठी, अतिसारावर, मासिक पाळीच्या तक्रारीवर इत्यादी अनेक कारणांसाठी ही ' चटक चांदणी ' आपल्याला उपयुक्त ठरेल, असा शास्त्रज्ञांचा दावा आहे. गाजर गवतामध्ये Anti-Cancer चे काही गुणधर्म आहेत असे प्रतिपादन नॅशनल केमिकल लॅबोरेटोरीमधील शास्त्रज्ञांनी केले असून मुंबईच्या Cancer Research Centre मध्ये यावर मोठ्या प्रमाणात संशोधन चालू आहे. ह्या गाजर गवतापासून निकृष्ट प्रतीचा का होईना परंतु कागद तयार होतो. दिल्लीच्या काही शास्त्रज्ञांनी ह्या ' काँग्रेस गवतापासून ' तेले (Essential Oils) काढण्यात यश मिळविले आहे. परंतु त्याचे प्रमाण बरेच कमी म्हणजे ०.०२ टक्के इतके असते.

असे हे गाजर गवत अत्यंत तापदायक असले तरी काही प्रमाणात आपल्याला उपयोगी पडून दिलासा देणारे आहे.

♣

बहारीचे दिवस

कधी कधी एकांतात ढगाळलेल्या मौसमात
आठवतात ते बहारीचे दिवस
सकाळच्या कोवळ्या उन्हात
गवताच्या गालिच्यांवरील दवबिंदूंना तुडवीत
तुझ्या सोबत केलेली ती मस्त सफर
माथ्यावरील सूर्याच्या रणरणत्या उन्हात
आम्रवृक्षांच्या गर्द सावलीमध्ये
नीरव शांततेत तुझ्याशी केलेल्या गुजगोष्टी
अस्ताला जाणाऱ्या सूर्याच्या साक्षीने
नदीकिनारीची वाळू तुडवीत जाताना
घेतलेल्या त्या शपथा दिलेली ती वचने
अशा वेळच्या आठवणी
स्वैर कोसळणाऱ्या पावसाच्या पाण्यात
विरघळून तर जात नाहीतच तर
त्यामुळे त्यांना नवा बहरच येतो

– मिलिन्द वाईकर
बारावी आय (वाणिज्य)

□

मंत्रिओंका मंत्र

ऋषिओंने बनाये खूब मंत्र बरसों पहले ।
कई सच हुए और होंगे, सत्य है ।
हमने न सोचा है, जो ऋषिओं ने लिखा था ।
वर्तमान का भविष्य भूत में ऐलान किया था ।
हम एहसानमंद है उनके, किया हवाले मंत्रोंको ।
गायत्री मंत्र वरदान है, हमारे मंत्रिओंको ।
ध्यान करते हैं गायत्री मंत्र का ।
बडा ही अनर्थ करते हैं अर्थ का ।
" शरणम् राज-रानी । सब आपके हाथ ।
कुर्सी देवा भव । यही है प्रार्थना । "
पुरखों को तब ना ही हाथ लगता शासन ।
प्रार्थना करते, दे बस एक ही आसन ।
अफसोस, तब रानी कहाँ जो दे दे कुर्सी ।
भू-रानीनें दान दी थी हिमालय की कुर्सी ।
ऋषि और मंत्रिओं में फर्क नहीं इतना ।
आसक की कुर्सी बनी, कुर्सी का आसन कब होगा ?

संदीप दिनकर तवले

□

आजची युवा चळवळ दिशाहीन आहे काय ?

○

कु. राजश्री खैरे, ११ वी कला

सकाळी पेपर उघडला नि सर्वात प्रथम एका बातमीवर माझी नजर खिळून राहिली एका २३ वर्षाच्या तरुणानं आपल्या आयुष्याला कंटाळून आत्महत्या केली होती. ' प्रयत्न करूनही मला कोठेही नोकरी मिळत नाही नि घरातली परिस्थिती मी पाहू शकत नाही म्हणून मी आत्महत्या करत आहे. ' असं त्यानं लिहून ठेवलं होतं.

१९८५ साल ' युवा-वर्ष ' म्हणून साजरं करण्यात येत आहे. वर्षाच्या सुरुवातीलाच एका, तुमच्या–आमच्या-सारख्याच, तरुणाने आपलं जीवन संपवलं होतं. तसं पाहिलं तर आजच्या युवकवर्गापुढे अनेक समस्या आहेत. बेकारी ही तर भारतात वाढतच आहे. एखाद्या शिकलेल्या तरुणाला जेव्हा नोकरीसाठी इंटरव्ह्यूला बोलावलं जातं तेव्हा...अनेक समस्या मी आता सोडवू शकेन ही अशा त्याला वाटते. पण इंटरव्ह्यू हा फक्त देखावाच असतो. कोणत्याही मोठ्या साहेबांचं शिफारश-पत्र त्याच्याजवळ नसतं,त्यामुळे त्याला ती नोकरी मिळणार नसते हे निश्चित. त्याच्या इंटरव्ह्यूच्या आगोदरच दुसरा कोणी तरी त्या जागेवर नेमलेला असतो. भले मग त्याची पात्रता असो अगर नसो. नोकरीच्या इंटरव्ह्यूसाठी येणारा तरुण जर गरीब असेल तर त्याच्याबद्दल प्रश्नच नसतो, कारण तो गरीब असल्यामुळे त्याला कोणत्याही साहेबांचं सहकार्य मिळणं शक्य नसतं, हे तर सत्यच आहे ! अशावेळी मिळवलेली प्रशस्तीपत्रकं त्याची भूक भागवणार नाहीत किंवा त्याच्या घरच्यांनाही उपयोगी पडणार नाहीत. मग ? अशावेळी हा तरुण काय करेल ? एकतर तो वाईट मार्गाला तरी लागेल, नाहीतर आपले आयुष्य संपवून टाकेल. त्याला जबाबदार कोण ? तुम्ही ? आम्ही ? की आपला मानवता विसरलेला समाज ? ज्याच्याकडे पैसा आहे तो राजा नि ज्याच्याकडे तो नाही तो भिकारी अशीच वागणूक आजचा समाज युवकांना देत असतो. त्यामुळे युवकांच्या मनात समाजाबद्दलची घृणा वाढत जाईल. विस्तवाची एक ठिणगी आग लावण्यास पुष्कळ ठरते. युवक आज समाजाशी नफरत करतील. ती नफरत व्यक्त करण्यासाठी अनेक वाईट मार्ग अवलंबतील. मग समाज, शहर, राज्य नि संपूर्ण देशच ह्या आगीत भस्मसात होईल. मग लोक हा विचार करणार नाहीत की असे का घडले ? तुम्हीच तरुणांच्या मनात स्वतःबद्दलच नफरत निर्माण करत आहात. अशा तरुणाला आपल्या समाजाबद्दल नि मुख्य म्हणजे आपल्या देशाबद्दल कधीच आदर वाटणार नाही, प्रेम वाटणार नाही. मग ? असा देश पुढे येणार तरी कसा ? देशातील युवक एकत्र येऊन अनेक समस्या सोडवू शकतील पण त्यांना नेताही तसाच हवा !

हे झालं आजच्या युवकांपुरतंच ! युवकांपुढे जशा अनेक समस्या आहेत तशाच आजच्या युवतींपुढेही अनेक समस्या आहेत. स्त्री मुक्ती आंदोलने होतात ती कशासाठी ? स्त्रीयांवरचे अत्याचार वाढत आहेत. लग्न झालेली स्त्री जेव्हा हुंडाबळी ठरते त्याला जबाबदार कोण ? आजचा युवक ? की त्याचे घृणात्मक विचार ? हे त्याला समाजच शिकवत असतो ना ? आजची युवती ही कोणत्याही गोष्टीत मागे पडत नाही. ती आपला संसारही सांभाळते नि नोकरी करून आपल्या घराला उच्च स्थानावर पोहचवण्याचा प्रयत्नही करते. परंतु आपला समाज पुरातन काळापासून स्त्रीला फक्त स्त्री म्हणून ओळखतो. त्याचसाठी ही स्त्री-आंदोलने होतात. आपल्या एका बरोबरीच्या युवतीवर अत्याचार झालेले पाहून कोणती युवती गप्प बसेल ? ती कधी ना कधी याचा सूड उगवेलच. नि मग सगळा समाज, सगळा देश तिला दुश्मन वाटू लागेल. तिला समान हक्क प्राप्त झाले, तिला आपल्या सुरक्षिततेबद्दल अशा

वाटू लागली तर ती देशाला वाचवण्यासाठी आपली कुर्बानीही देईल. पण तिला समानतेने वागवले पाहिजे. तिच्याकडे एक स्त्री म्हणून न पाहता आपल्या देशाची नागरिक म्हणून पाहिले पाहिजे. ह्यासाठी आपला समाज सुधारला पाहिजे. समाज सुधारला की देश सुधारण्यास कितीसा वेळ लागेल ?

हे काम करू शकतात आजचे युवक नि युवती ! कारण आजचा युवकवर्गच देशांतर्गत शांतता राखू शकतो. आपल्या देशातच जर अशा प्रकारे अशांतता असेल तर बाहेरच्या राष्ट्रांना आपल्या देशाची वाताहत करायला कितीसा वेळ लागेल ? ते तर हेच इच्छितात. अमाप कष्टांनी स्वतंत्र झालेला आजच्या युवा–नागरिकांमुळे पुन्हा पारतंत्र्यात जायला नको आहे. " आम्ही एक आहोत " ही फक्त घोषणाच राहायला नको आहे. ते प्रत्ययास यायला पाहिजे. त्यासाठी झटावं लागेल तुम्हाला ! आम्हाला ! नि आपल्या भारतदेशाला !

♣

अथांगतेची संक्षिप्तता

अचानक ते शिंपले उघडले गेले आणि,
पाण्याच्या एका थेंबात सामावलेला
अथांग सागर मी बघितला
भावभावनांच्या अनेक लाटा
उसळल्या होत्या त्यात
पण माझ्या विषयीचा एक तरी
तरंग होता का त्यात ?
सागराच्या सीमा ओलांडून किनाऱ्याकडे
धावणाऱ्या लाटा मी बघितल्या पण
फक्त किनाऱ्याला स्पर्शून पुन्हा त्याच
सागरात विलीन होणाऱ्या लाटा मला जाणवल्या
आणि अचानक भरती आली
लाटांना बांध घालणे किनाऱ्याला अशक्य झाले
आणि ते शिंपले मिटले गेले
अथांग सागर एका थेंबाच्या रूपानं खाली ओघळला
केवळ मनानं त्या सागरात जलक्रीडा करणारा मी
ओहोटी आल्यावर दूर राहिलो किनाऱ्यावर
एकटा अगदी एकटा
वाट बघत पुन्हा पुन्हा येणाऱ्या त्या भरतीची
सागराचे ते संक्षिप्त रूप पाहून
सागराच्या अथांगतेचा अर्थ मला समजला
आणि मग मला कळून चुकले की तो,
एक अश्रु होता अश्रु

– माधुरी दाते
एफ. वाय. बी. कॉम.

□

सोबती

मीच नाही
मुळीच या जगात एकटी
झाडाचे पान अन् पानं
एकटेच आहे
माणसाच्या जीवनात,
शेवटी सावलीच ' सोबती ' आहे

□

अगतिक

वखवखलेल्या पोटावर हात ठेवून
अगतिक
ती उभी होती
दोन जीवांची ' आई '
पोटाची भूक शमविण्यासाठी
अगतिक
वखवखलेल्या नजरेची आज
ती लक्ष्य होती
पोटाचा प्रश्न सुटला आजचा
पण
ती अडकली होती
येणाऱ्या नव्या प्रश्नात

–कु. निर्मला कोंडिराम साळुंके
एस. वाय. बी. ए.

□

मी उभी आहे : मला मते द्या

○

नीलिमा आगाशे, द्वि. वर्ष वाणिज्य

प्रिय मतदार बंधु आणि भगिनींनो, नमस्कार! माझे नाव 'कु. शीला डोईफोडे'. मी आपल्या ह्या मॉडर्न महाविद्यालयाची आजीव सभासद (लाईफ मेंबर) आहे. आपला हक्क बजावण्यासाठी दर वर्षी मी मतदानाचे पवित्र कार्य केले आहे. त्यामुळे मी इतकी वर्षे या महाविद्यालयाची सुजाण मतदार होते. त्याचप्रमाणे जाणकार मतदार होते. या न्यायाने यंदाच्या निवडणुकीस उभे राहण्याचा मला पूर्णपणे अधिकार / मुभा आहे. कितीतरी वर्षे मी या महाविद्यालयात सुजाण मतदाराचा अनुभव घेतला आहे. किंबहुना माझ्यासारखा मतदानाचा प्रचंड अनुभव कोणालाच मिळाला नसेल. कॉलेज-जीवन पाच वर्षात संपवणे अगदी दुर्दैवाचे आहे; असं माझं मत आहे. इतकी वर्षे कॉलेजमध्ये असून देखील मला काही निवडणुकीस उभे राहताच आले नाही. मी इतकी वर्षे कशालाच लायक नव्हते. बरीच वर्षे मी उभे राहण्याचा, म्हणजे अर्ज भरण्याचा प्रयत्न करायची. पण माझ्या ह्या साध्या प्रयत्नास देखील यश येवू शकले नाही; कारण मी कधीच सर्वच्या सर्व विषयात पास झाले नव्हते, हे सत्य आहे. पण, सत्य हे नेहमीच उशिरा पटतं. कारण ते कटू असतं. हा सत्याचा नियमच आहे; त्याला मी तरी काय करणार? या वर्षी देवाची कृपा झाली, दैवयोग पण बलवत्तर आहे. काही म्हणा, मी तिसऱ्यातील तिसरी श्रेणी मिळवून चक्क पास झाले. सर्वच्या सर्व विषय सुटले. त्यामुळे तरी या वर्षी उभे राहण्यास मी नक्कीच लायक आहे. मी जरी अपयशी ठरले तरी खचून गेले नव्हते बरं का! कारण तेव्हा मला पटलं, की अपयश ही यशाची पहिली पायरीच असते. मित्र–मैत्रिणींनो, आणखी एक गोष्टसुद्धा लक्षात ठेवा, दर वर्षी अर्ज भरण्याची माझी चिकाटीसुद्धा काही कमी महत्त्वाची नव्हती. हं असो—तर मी निवडून आल्यावर पुढील गोष्टी नक्की नक्की करेन.

(१) आपले कॉलेज भल्या पहाटे म्हणजे ७-२५ ला असते. त्यामुळे आपण १ ल्या तासास वेळेवर उपस्थित राहू शकत नाही. म्हणून १ ल्या तासास थोडे उशिरा येण्याची सूट मी मिळवेन. त्याचप्रमाणे क्वचितप्रसंगी तासास जरी उपस्थित राहू शकलो नाही; तरी उपस्थिती लागेल अशी मी व्यवस्था करेन.

(२) बोअर लेक्चरला अधिकृतपणे झोपण्याची परवानगी मी मिळवेन.

(३) तास चालू असताना कंटाळा येतो म्हणून कडेच्या व मागच्या बाकावर मी रेडिओ व टेपरेकॉर्डर यांची व्यवस्था करेन.

(४) कॉलेज-जीवन (लाईफ) हे फुलपाखरासारखे पाहिजे. परंतु, सध्या ते सुरवंटासारखे बनले आहे. ते मी निश्चितपणे फुलपाखरासारखे बनवेन.

(५) सर्व वर्ण, रंग, रूप, आकाराच्या मुलींना आळी–पाळीने 'पुढच्या' बाकावर बसता येईल असा मी प्रयत्न करेन. कारण 'मी पण त्यातलीच एक आहे ना!' माझ्यावर पण हा अन्याय होतो.

(६) वर्ग अगदी कँटिन जवळ काढेन.

(७) पिण्याच्या थंडगार पाण्याची सोय वर्गाजवळ करेन.

(८) आपले सौंदर्य सतत पाहता यावे म्हणून खिडक्या व दारांना काचा असण्यापेक्षा मी 'आरसे' लावेन.

(९) झाडीच्या पिना, कंगवा, लिपस्टिक मोफत मिळण्याची व्यवस्था करेन.

(१०) 'मिड् सेमिस्टर'चे सर्वच्या सर्व पेपर्स सांघिक स्वरूपाने लिहिता यावेत अशी व्यवस्था मी करेन. हे काम मी 'विद्यापीठीय' स्तरावर करेन.

(११) आपली ट्रीप सुद्धा मी आंतरराष्ट्रीय स्तरावर काढेन.

ही सर्व कामे मी उच्च स्तरावर करेन. पण यात माझा स्वार्थ नाही हं.

कोणत्याही सामाजिक कार्यात स्त्रीचा सहभाग अधिक पाहिजे. मग माझ्यासारख्या स्त्रीने निवडून न येवून कसे चालेल ? म्हणून तुम्ही मला तुमचे एक-एक बहुमोल मत देवून निवडून द्यावे अशी मी आपणा सर्वांना नम्र विनंती करते.

एका गोष्टीची मनाला खंत वाटते की, महाविद्यालयातील निवडणुकींना खुणा नसतात. पण अनेक खटपटी करून यंदा मीही माझी स्वतःची खूण मिळवली आहे. कारण खुणेशिवाय निवडणुकीत रंग भरत नाही. निवडणुकींना महत्त्व प्राप्त होत नाही. पण त्या प्रयत्नात मी यशस्वी झाले आहे. माझी खूण म्हणजे "लंबकर्ण". ही खूण मी घेण्याचे कारण असे की निवडणूक म्हणजे गाढवांचे मैदान. गाढवांचे मैदान म्हटल्यावर लाथा ह्या अटळ. म्हणून गाढव ही खूण मला अगदी योग्य वाटली. शिवाय मी स्वतः व माझी खूण यात मला फरक वाटत नाही. म्हणून मला विश्वास वाटतो की आपल्यासारख्या मतदारांना नेमके कोणाला मत द्यावे हा प्रश्न पडणार नाही. कारण-एकतर उमेदवार हा तरी गाढव असतो, किंवा तो मतदारांना तरी गाढव बनवतो.

युवक-युवतींनो, एक अगदी महत्त्वाची गोष्ट लक्षात ठेवा की, १९८५ हे वर्ष 'आंतरराष्ट्रीय युवक वर्ष' म्हणून घोषित झाले आहे. त्यामुळे आपल्या ह्या हक्काच्या वर्षाचा इतिहास आपण घडवणार नाही का ? म्हणून तुम्ही मला प्रचंड बहुमतांनी विजयी करा.

हा लेख वाचताना तुमच्या ज्या कॉमेंटस् होत आहेत त्या मला ऐकू येतात हं. पण निवडणुकीस उभे राहिल्यावर उमेदवारास लाज, लज्जा, अब्रू, शरम सर्व काही लपवून ठेवून रिंगणात उतरावे लागते. त्यामुळे मी आणखीनच कानाडोळा केला आहे.

शेवटी महत्त्वाचे सांगते की, आता माझी कारकीर्द अगदीच थोडी राहिली आहे. मला जर संधी मिळाली तर नक्कीच निवडून येईन. इतके दिवस मी प्रचार अनेक माध्यमांतून केला; पण त्यापैकी कोणतेच माध्यम प्रभावी ठरले नाही. म्हणून शेवटी प्रचारासाठी हा लेख लिहिला. कारण आता वेळ अगदीच थोडा राहिला आहे. प्रचार पण खूप करायचा आहे. क्षमा करा; कारण मी आपली प्रत्यक्ष भेट घेवू शकले नाही. तरी पण शेवटी पुन्हा एकच विनंती करते की; तुम्ही मला तुमचे एक-एक बहुमोल मत देवून प्रचंड बहुमतांनी विजयी करा.

लक्षात ठेवा शीला डोईफोडे ! लंबकर्णाच्या चित्रावर शिक्का मारा.

♣

एक जाणीव-अक्षरी

जेव्हा जेव्हा मी गावात जातो
अजुनही तिथं अंधार पाहतो
तीच ती माणसं
स्वातंत्र्यात पारतंत्र्य पत्करणारी
पाहतो उघड्या डोळ्यांनी
वाटतं डोळे फोडावेत आपले आपणच
करावं जग आपलं अंधारमय
पण हेही पटतं हे सारं पाहून
शहरी जाउ,
आणि प्रतिष्ठेसाठी चार ओळी लिहू

– जितेंद्र श्रीधर आफळे
एस. वाय. बी. कॉम.

☐

मी एक पुणेरी, अस्सल **पुणेरी**

आम्हा पुणेरींची असते सर्वत्र **हजेरी**

इतर लोक आम्हास म्हणतात **माजोरी**

कारण आमचे अंगी आहे **हुशारी**

पण तरीही नाही संपत आमचेकडील **बेकारी**

कारण आम्ही उगीचच नाही करत कोणाचीही **तरफदारी**

– वर्षा दीक्षित
अकरावी आय, वाणिज्य

☐

आत्महत्या–एक आत्मकथन

○

जितेंद्र श्रीधर आफळे, द्वितीय वर्ष वाणिज्य

विचारांच्या गर्तेत कधी घरी पोहोचलो कळलंच नाही. श्वास रोखून घरात पाऊल टाकावे लागणार तेच ते आईवडील, तीच त्यांची बोलणी, तोच त्यांचा आक्रसलेला चेहरा, प्रश्नांकित भाव असलेला चेहरा. आईची नेहमीची बोलणी सुरू झाली. बोलणं अगदी टिपेल गेलं तेव्हा वडील आतल्या खोलीतून आले. खुंटीवरची टोपी उचलली, माझ्याकडे बघून निघून गेले. टिपीकल रिटायर्ड बाप, त्याची प्यायची वेळ झाली.

साला हा विचार झाकायला हल्ली एक सिगरेटसुद्धा पुरत नाही.

नोकरीच्या विचारातच. अड्ड्यावर पोहोचलो कॅफेत अर्थातच गर्दी होती. कोपऱ्यातला टेबल अगदी वाट पहात बसल्यासारखं होतं. नेहमीचीच आळसावलेली ओळख त्या चिकण्या इराण्याने दाखवली. शेखर, माझा मित्र अगदी माझ्यासारखाच, तो आणि मी बोलू लागलो. त्याने सिगरेट पेटवली, मी बोलत राहिलो. मी त्याच्याकडून घेतली तो बोलत राहिला. एक चहा पिऊन बाहेर पडलो. उद्याचे प्लॅन करत. उद्या मंगळवार.

सकाळी लवकर उठलो, आज मंगळवार. दर मंगळवारी काळे वकिलांची कागदपत्रे मिळतात आणि दोन वेळचा नाश्ता. दिवस आनंदात जातो आणि कामातसुद्धा.

सकाळी नऊ वाजताच बाहेर पडलो. पुलावरून जाऊ लागलो. पुलाखाली त्या कमानीत पात्रात खोलशी गर्दी दिसली. एकाला विचारलं ' काय झालंय ? ' मध्यमवर्गीय क्षीण आवाज आला ' कुणी तरी ' आत्महत्या ' केलीय ' लगेचच कामं आठवली. मी पुढे निघालो.

दिवस कामात कसा गेला ते कळलंच नाही. संध्याकाळी फ्रेश होऊन फिरायला बाहेर पडलो. रोज संध्याकाळी मी फिरायला जातो. कामाचा जेवनाचा क्रम साधत कधी पुलापर्यंत आलो कळलंच नाही. टरलेल्या चणेवाल्याकडून चणे घेतले. मंद वाऱ्याचा मागोवा घेत, पुलाच्या कोपऱ्यापर्यंत पोहोचलो. त्या चांदण्या, तो चंद्र निसर्गाच्या बंधनात वाटले, मध्येच तिची आठवण आली. ' ती ' जिच्याशी कधी तरी केली होती एक भावनीक तडजोड–' प्रेम '.

पटकन लक्षात आलं. पळत–पळत मध्यावर आलो. खोल खाली पहात राहिलो. खाली त्या जागेवर जिथं सकाळी प्रेत होतं तिथं आता काहीच नव्हतं. अगदी सामान्यांचे मागमूससुद्धा. दूरवर कुठे तरी आठचा भोंगा वाजला, परत घराकडे फिरलो. अगदी सुन्न मनाने.

सकाळी पेपर चाळायला सुरुवात केली. त्या बातमीवर नजर फिरवली. ' आत्महत्या एका तरुणाची ' वाचू लागलो. श्वास वाढला अंग थरारलं वय, नैराश्य, बंधन, हळवेपण, अगदी इतका डिटेल्स मी त्या बातमीत क्षण–क्षण गुंतून गेलो. पटकन कतं तरी पाणी प्यालो. हळूहळू पटू लागलं. सालं हे आपलं आत्मकथन आहे. त्याची प्रत्येक गोष्ट माझी होती. तेच नैराश्य, हळवेपण, बंधन. त्या दिवशी मी कुठे बाहेर पडलो नाही.

गेले आठ दिवस ह्याचा विचार करतोय, सुचत नाही. ' तो ' तरुण मनात घर करून राहिलाय. तो आणि मी इतके सारखे असताना रात्री–अपरात्री मन बोलू लागतं म्हणू लागतं. तो आणि तू एकाच नाण्याच्या बाजू दोन. तो मृत–तू जिवंत.

रात्री अपरात्री आता मला दिसत असतं फक्त तो. अगदी चोहिकडे, मी त्याच्याशी दिवस-रात्र उन्हात, पावसात कधीहि बोलतो. घरच्यांनी तर मला अगदी वेडं ठरवलंय. परवा डॉक्टर तपासून गेले. वडलांना हळूच म्हणाले ' ॲडमिट करू मेंटल हॉस्पिटलला '. त्यांना वाटतं मला विनोद कळत नाहीत. रात्री–अपरात्री ओरडून रडून

मी हे सर्व विनोद त्याला सांगतो. तो फक्त म्हणतो– ‘चल आता.’

एके रात्री अचानक तो आला. एका भिंतीवर उभा होता. म्हणाला, ‘उठ, विचार केलायस ना? चल, तयारी झालीय.’ मी उठलो. चालत राहिलो. अगदी दिशा संपेपर्यंत. तोच तो पूल आला. कुणीही नव्हतं. घरच्या दिशेनं नमस्कार केला आणि...

सकाळी परत मागच्या मंगळवार सारखीच गर्दी. तेच कॉमन लोक. नुकताच पंचनामा झालेला आहे. माझ्या डोक्यावर फडकं आहे. अस्पष्ट माणसं दिसतायत. फक्त आता एकच आशा आहे, बरोबर नऊ वाजता पुलावर कोण येईल? कोण पाहील परत रात्री आठला येईल. कारण पुढचा मंगळवार, येणारा मंगळवार त्याच्या मालकीचा असेल.

♣

स्वप्न

तुझे वर्णन कसे करू
साक्षात देवानं तुला घडवलंय
तुझ्याकडे पाहून असं वाटतं
सृष्टीला सुद्धा गोड स्वप्न पडलंय ॥
तुझ्याकडे बघताना
दोन डोळे अपुरे पडतात
तुझ्या डोळ्यांकडे बघताना
तेच स्वतःला विसरतात ॥
निष्पाप तुझ्या चेहऱ्याकडे बघताना
क्षणभर मनाला मोह पडतो,
मानव असा घडू शकतो
यावर विश्वास बसू लागतो ॥
मग जवळ तुझ्या जावेसे वाटते
तुला असंच पहावेसे वाटते
नजरेत सामावून घ्यावेसे वाटते
सत्यात हे उतरावें वाटते ॥
पायरीनं आपली पायरी सांभाळावी
कळसाकडे झेप घेऊ नये
तळ्यातल्या मासोळीने —
आकाशाची स्वप्ने बघु नये ॥
मी असाच भरकटलो होतो
तुझ्याकडे ओढला गेलो होतो
स्वतःला विसरलो होतो
मृगजळामागे धावत होतो ॥ ॥

– गिरीश देसाई
तृतीय वर्ष, विज्ञान

☐

लेबल

क्या सुनाऊँ महत्व लेबल का,
डुप्लीकेट माल पर लगा,
रहता है लेबल सुपीरियर का।
लेबल की रंगोली जुल्फों में फंसकर;
कलयुग का मानव बन गया है घनचक्कर,
समझता था जो अपने आप को,
बुद्धिमान इस धरती पर;
नाच रहा आज लेबल की उंगलियों पर।
बाजार में बिकती है शराब देसी,
पर लगा रहता है लेबल उस पर विदेसी,
कपडों की दुकान में भी वही हाल है।
विदेशी शिक्के पर देसी माल है।
कपडा हो चाहे शराब हो,
टीवी हो चाहे घडियाल हो,
घर हो चाहे चौपाल हो,
कुर्ता हो चाहे रूमाल हो,
सब बिक जाते हैं लेबल की बदौलत।
मनुष्य आज इंसान पर नहीं
लेबल पर करते हैं अधिक भरोसा
बार–बार देता है इन्हे धोका
इंसानियत के इन्हीं दाँव पेंचों में
निकल गया है आगे बहुत लेबल
देखना है आते ऑलंपिक में
मिलता है इसको कौन सा मैडल।

—ममता आहलुवालिया
एस. वाय. बी. एस्सी.

☐

प्रजासत्ताक-दिन संचलन – नवी दिल्ली
(एक वैशिष्ट्यपूर्ण अनुभव)

○

लक्ष्मीकांत र. देशपांडे, द्वि. वर्ष वाणिज्य

प्रजासत्ताक दिनी दिल्ली येथे होणाऱ्या संचलनासाठी एन. सी. सी. कॅडेटची निवड होणे हे एन. सी. सी. मधील एक अत्युच्च यश समजले जाते. एन सी सी मधे भाग घेणाऱ्या बऱ्याच कॅडेटसचे 'दिल्ली कॅम्प' हे एक ध्येय व स्वप्न असते. आणि अशा या अत्युच्च ध्येयाप्रत मी आपल्या महाविद्यालयातील ३६, महाराष्ट्र बटालियन एनसीसी यूनिटमधे भाग घेतला. दिल्ली परेडचे स्वप्न जरी आकर्षक व मधुर असले तरी त्यापर्यंत जाण्याचा मार्ग फारच खडतर असतो हे मात्र माझ्या चांगलेच लक्षात आले. परंतु दिल्ली कॅम्पला जाण्यासाठी महाराष्ट्रातील मुला-मुलींची निवड होते तरी कशी ?

या दिल्ली परेडसाठी आगोदर तीन Selection camp होतात. सर्वात प्रथम यावर्षी नागपूर येथे झाला (ऑगस्ट). त्याला सुमारे ८१० कॅडेट आले होते. त्यातून ३०० जणांची निवड झाली. त्यानंतर ऑक्टोबर मधे पुण्यात कॅम्प झाला. त्यात ३०० पैकी १४० जणांची निवड केली. आणि शेवटी मुंबईमधे १४० पैकी १३६ जणांची निवड केली. अशा पद्धतीने राज्यातील सुमारे ३०,००० ते ४०,००० कॅडेटसमधून आमची निवड झाली. उत्तम संचलन क्रॉसकंट्री, ग्लायडींग, सांस्कृतिक कार्यक्रम, शूटिंग वगैरे अनेक, विविध गोष्टींमधे प्रविण असणाऱ्यांना प्राधान्य दिले जाते. दिल्ली येथे २६ जाने. रोजी जी परेड होते, त्याआधी दिल्ली येथे २५ दिवसांचा एक कॅम्प घेतला जातो. मात्र या कॅम्पमधे सर्व भारतातील राज्ये भाग घेतात. या मधे वेगवेगळ्या प्रकारच्या स्पर्धा घेतल्या जातात. या स्पर्धामधे एनसीसी मधे ज्या गोष्टी मुला-मुलींना शिकवल्या जातात त्या सर्वांचा समावेश त्यात असतो. यात क्रॉसकंट्री, सांस्कृतिक कार्यक्रम (cultural programme), शूटिंग, हॉर्स रायडिंग, बोटपुलिंग, एअरो मॉडेलिंग, शिपमॉडेलिंग, ग्लायडिंग, ड्रिल, बेस्ट कॅडेट इ. स्पर्धांचा समावेश असतो. या स्पर्धांना गुण दिले जातात. ज्या राज्याचे गुण सर्वात अधिक होतील, त्या राज्याला प्रथम क्रमांकाचा 'एनसीसी चॅम्पीयनशिप बॅनर' मा. पंतप्रधानांच्या हस्ते दिला जातो. त्यामुळे प्रत्येक राज्य आपले अत्युत्तम कॅडेटस या स्पर्धो-साठी आणण्याचा प्रयत्न करते. आणि म्हणूनच या कॅंपसाठी निवड करताना सर्व गुणांनी युक्त अशाच मुला-मुलींची निवड केली जाते.

महाराष्ट्रात दिल्ली परेडसाठी मुला मुलींची निवड होते ती मुख्यतः क्रॉसकंट्री, ड्रिल व सांस्कृतिक गुण यांचे जोरावर. कारण आर. डी. परेडसाठी जाणाऱ्या प्रत्येकाला क्रॉसकंट्री स्पर्धेत भाग घ्यावाच लागतो. आर डी परेड च्या निवडीसाठी होणाऱ्या प्रत्येक कॅम्पमधे क्रॉसकंट्रीचे ट्रेनिंग दिले जाते. या कॅम्पनंतरही दिल्लीला जाईपर्यंत प्रत्येकाला रोज ३ ते ६ कि. मी. पळण्याची सवय करावीच लागते.

कॅम्पमधे अनेकविध स्पर्धा असल्याने प्रत्येक मुला-मुलींच्या अंगातील विविध गुणांचे दर्शन तेथे घडते. गायन, वादन, नृत्य या कलांना सांस्कृतिक कार्यक्रमात वाव मिळतो. ड्रॉईंग, पेंटिंग, रांगोळी या कलांना 'Tent and Flag Area' येथे जे डेकोरेशन करावयाचे असते तेथे वाव मिळतो. अश्वारोहण, ज्यूडो, जिमनॅस्टिक, लेझिम यांचे कार्यक्रम ठेवले जातात. भारताची प्रसिद्ध मल्लखांब विद्या, नेमबाजी, बॉनेट फायटिंग, बोट पुलिंग, ग्लायडिंग, एअरो मॉडेलिंग येथे आपले कौशल्य दाखवण्यास मिळते.

एनसीसी मधे हा एकच कॅम्प असा असतो की जेथे मुले-मुली एकत्र मिळून आपल्या राज्यासाठी कार्य करत असतात. त्यामुळे मुला-मुलींमधे अत्यंत मोकळे, मैत्रीचे,

खेळीमेळीचे वातावरण असते. याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे या वर्षी ड्रिलच्या स्पर्धेमधे सर्व कॉन्टिजन्टची लिडर किंवा कमांडर आपल्या पुण्यातीलच एक मुलगी होती.

सर्वात महत्वाचा फायदा असा की, संपूर्ण भारतातून प्रत्येक राज्यातून कॅडेटस येथे आल्याने प्रत्येक राज्य आपल्या संस्कृतीचे कपडे, भाषा, रितीरिवाज, सांस्कृतिक कार्यक्रम याचे दर्शन घडवतात. राष्ट्रीय एकात्मतेचा साक्षात्कार कोणतेही मोठे भाषण न देता दिसून येतो. अनेक प्रकारांच्या स्वभावाची ओळख, वैचारिक देवाण-घेवाण होते. हा एक अनोखा व कुठेही न मिळणारा बहुमोल अनुभव आहे. संपूर्ण भारताचे लहान रूप एका कॅम्पमधे दिसते.

आर डी. कॅम्पला भेट देण्यासाठी राष्ट्रीय उच्च अधिकारी येतात. पंतप्रधान, राष्ट्रपती, आर्मीचे प्रमुख जनरल अरुणकुमार वैद्य, नौदल प्रमुख ॲडमिरल आर. एच. ताहिलीयानी, एअर चीफ मार्शल एल. एम. कात्रे, संरक्षणमंत्री या सर्वांना जवळून पहाण्याचा योग आला. तसेच अंतराळवीर स्क्वाड्रन लिडर राकेश शर्मा यांचे अंतराळ सफरीवर अनुभव-कथन झाले. भारतातीलच नव्हे तर परदेशातूनसुद्धा आपल्यासारखेच विद्यार्थी, त्यांच्या कॉलेजच्या एनसीसी मधून भारतातील कॅडेटस, त्यांची विचार–आचारपद्धती व प्रजासत्ताकदिन सोहळा पहावयास आले होते. ते सुद्धा आमच्याच कॅम्पमधे थंडीत, तंबूत रहात होते. तसेच २६ जाने.नंतर मा. पंतप्रधान यांचे-समोर रॅली असते व त्यांच्या हस्ते बक्षिस-समारंभ असतो. ज्या मुला-मुलींनी विशेष प्रावीण्य मिळवले असेल त्यांना पंतप्रधानांचे घरी खास अल्पोपहार असतो. त्यावेळी पंतप्रधान स्वतः प्रत्येक कॅडेटची चौकशी करतात. तसेच विशेष गोष्ट म्हणजे या वर्षी रॅलीमधे आपल्या राज्याला पंतप्रधानांच्या हस्ते 'एनसीसी बॅनर' मिळाला. तब्बल वीस वर्षांनंतर हा सन्मान महाराष्ट्राच्या वाट्याला आला. सर्व स्पर्धांमधे महाराष्ट्र सर्वप्रथम आला. तेव्हा इतके दिवस घेतलेल्या श्रमाचे सार्थक झाले. दुसरी पार्टी होते ती राष्ट्रपती भवनमधे. राष्ट्रपती स्वतः हजर राहून सांस्कृतिक कार्यक्रम बघतात. मुलांबरोबर फोटो काढतात विमानांचे, बोटींचे नमुने बघून कौतुक करतात. तसेच मी नौदल प्रमुख ॲडमिरल ताहिलीयानी यांचे बंगल्यावर पार्टीसाठी गेलो होतो. तेथे त्यांनी सर्वांची चौकशी केली. शाबासकी दिली. मुंबईत आल्यावर मुख्यमंत्री, गव्हर्नर यांचे घरी मोठा कार्यक्रम झाला. त्यांनी उत्स्फूर्त स्वागत करून अभिनंदन केले. त्यामुळे अशा व्हि. आय. पी. अधिकाऱ्यांनी आमचे कौतुक केल्याने आमच्यासारख्या सामान्य कॅडेटसना याचा अभिमान फारच मोठा वाटतो.

म्हणूनच दिल्ली कॅम्पसाठी निवड होणे व कॅम्पमधील अत्यंत कष्टाचे जीवन जगणे, यासाठी खूप श्रम करावे लागत असले तरी त्यातून मिळणारे फळ, अनुभव व शिक्षण हे जगातील कोणत्याही पुस्तकातून अगर कॉलेजा-मधून न मिळणारे असे आहे. दिल्लीसारख्या ठिकाणी कडाक्याच्या थंडीत भल्या पहाटे व रात्री उशिरापर्यंत तंबूतील जमीन शेणामातीने सारवण्यासारखी कामे आजच्या तरुणाला रुचणार नाहीत; परंतू येथे मात्र सर्व कामे करताना मुले-मुली आपली गरीबी-श्रीमंती, आपली प्रतिष्ठा, बंगला–गाडी, घरातील सुख-चैनी विसरून हसत-मुखाने व खेळीमेळीने पडेल ती सर्व कामे करतात. तेव्हा एन. सी. सी. चे खरे महत्त्व व कामगिरी लक्षात येते. " कष्टावीण फळ ना मिळते " या उक्तीचा खरा अर्थ या वयात घेण्याचा व अनुभवण्याचा मान एन. सी. सी. मुळेच मिळतो. इतके सर्व करून दिल्लीवरून आल्यानंतर परीक्षा जवळ आलेल्या असतात. तेव्हा अभ्यास करून चांगल्या मार्कांनी पास होण्याची जिद्द या कॅम्पमुळेच निर्माण होते.

परंतू हो ! या सर्वात महत्त्वाचा वाटा असेल तो आमच्या कमांडिंग ऑफिसर ले. क. व्हि. के. भल्लासरांचा. कारण त्यांनीच आम्हाला या गोष्टीसाठी प्रोत्साहन दिले. तसेच सुभेदार मेजर भोसले सर की ज्यांनी आम्हाला मार्गदर्शन केले. आणि आपल्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. गंभीर सर व कॅप्टन आपटे सर ज्यांनी महाविद्यालयात एन. सी. सी. या विषयासाठी सतत प्रोत्साहन व मार्गदर्शन देवून उत्तम कॅडेटस तयार केले. त्यांना मनापासून धन्यवाद देतो.

प्रजासत्ताक दिन कॅम्पच्या या सुखद स्मृती व नवीन मित्र–मैत्रिणींची ओळख पत्रांची सोबत हा एक अमूल्य ठेवा मी माझ्या जीवनात मिळवला आहे !

♣

पदभ्रमण एक आगळा आनंद

○

लेखक : **उमेश झिरपे** संकलक : **दिपक जोशी**, तृतिय वर्ष; वाणिज्य

जोडून सुट्टी आली की शरीरातील प्रतिक्षिप्त क्रीयेप्रमाणे पाय आपोआप वळतात एखाद्या गडाकडे नाही तर टेकाडाकडे! सारे नेहमीचेच सदस्य जमतात. नुकतीच संपलेली मिड-सेम आणि सारेजण जमलेले आहेत. याचाच अर्थ कोठे तरी जायचंय. फक्त दिशा कोणती याचा विचार होतो. त्या दिशेने मंडळी कूच करतात. निसर्गाच्या सान्निध्यात मनोसोक्त राहून, परत या सिमेंटच्या जंगलात परततात! आमचा हा नित्यक्रमच झालेला आहे.

नियमित ट्रेकिंगला गेल्याचे फायदे अगदी जाणवावेत असेच आहेत. शरीर नुसतेच धडधाकट होते, बलदंड, रोगमुक्त होते असं नाही तर, एकदा घराबाहेर पडल्यानंतर घरात हात जोडून उभ्या असलल्या सर्व सुखांना वंचित व्हावं लागतं. "सकाळी चहाशिवाय खरं नाही बुवा," हे चालूच शकत नाही. जेवणाची ठरलेली वेळ चुकली, दुपारच्या वामकुक्षीची बोंब झाली हे प्रकार प्रिय असणाऱ्यांसाठी हा मार्ग नाही हे खरे!

इथे एखाद्या रात्रीची झोपसुद्धा गाद्या-उशाशिवाय, डासांच्या ऑर्केस्ट्रॉबरोबर त्यांना 'साथ' देत काढावी लागते. कोठेही, कोणत्याही ठिकाणी, कोणत्याही स्वरूपाचे अन्न खा, पाणी प्या, अगदी 'दगड' पचविण्याची क्षमता निर्माण होते. यामुळेच रंगेल अशा शरीरात समर्थ मनाची तयारी, समोर येईल त्या गोष्टीस न गडबडता, डगमगता तोंड द्यायची तयारी होते. आत्मविश्वासाबरोबरच अचूक आणि त्वरित निर्णय घेण्याची क्षमता अंगी येते. प्रसंगावधान राखून माघार घ्यायची वेळ आलीच तर तेही कशा पद्धतीने या साऱ्याची तयारी "ट्रेकिंग"मध्ये होते. याबरोबरच संघभावना वाढीस लागते, एकमेकांना सांभाळून घेऊन एकमेकांच्या आवडी-निवडीशी समतोल राखण्याची क्षमताही येते.

असाच एक २१ फेब्रुवारीचा दिवस. दोन दिवसांचा ट्रेक आयोजित केला; शिवछत्रपतींच्या पहिली राजधानी "रायगड"पासून स्वराज्याच्या पहिल्या-वहिल्या तोरणाकडे-"प्रचंडगडा"कडे जाण्याचा. तसे रायगड व तोरण्यावर मी व विनायक यापूर्वी अनेक वेळा जाऊन आलो होतो, पण दिप्या व श्रीकांत यांना रायगडचे दर्शन प्रथमच घडणार होते.

गिर्यारोहण या छंदाचा परिचय झाल्यापासून उत्साही तरुणांसाठी आपल्याकडे 'सह्याद्री' आणि 'हिमालय' ही साहसाची दोन महाद्वारे खुली झाली आहेत. साहजिकच सुट्टीत मोकळा वेळ मिळताच डोंगरदऱ्यांत भटकंतीसाठी बाहेर पडणाऱ्यांची संख्या वाढली तर त्यात नवल ते कुठले? सह्याद्रीमधील एखाद्या किल्ल्याची सहलमुद्रा साहसी मनांना गिर्यारोहणाकडे आकर्षून घेण्यास पुरेशी आहे. आणि इथूनच धोके आणि त्रास टाळण्यासाठी थोडी फार काळजी घेणे आवश्यक आहे.

रायगड-प्रचंडगड हा दुर्गद्वयी डोंगर भटक्यांची फार लाडकी. गतइतिहासाच्या सोनेरी पानावर यांना अढळ स्थान आहेच. आणि निसर्गाने यांच्यावर वरदहस्तही ठेवला आहे. दि. २१-२-८५ रोजी ठरल्याप्रमाणे मी, दिपक, विनायक आणि श्रीकांत जमलो व पुणे-वेल्हा एस. टी.ने ९-१५ ला विंझरला उतरलो. सॅक व्यवस्थित बांधून व चहा घेऊन राजगडी कूच केले. राजगडला प्रथमच आलेल्या दिपक व श्रीकांतला गडाची माहिती सांगण्यात माझी व विनायकची जणू चढाओढच लागलेली होती. कानंदो नदी ओलांडून आम्ही राजगडच्या पायथ्याशी पोहोचलो व ताज्या दमाने सर्वजण निसर्गाचे रूप न्याहाळीत भिकुदाच्या झोपडीअलिकडच्या गुरांच्या वाटेने उभी खोंड चढून राजगडच्या चोर-दरवाज्यात आलो. पद्मावती

माचीवर उभे राहून दिप्या-श्रीकांतला आपण कोठून आलो व विंझर किती दूर राहिले हे सांगू लागला; तर विनायकने पद्मावती तळ्याकडे प्रयाण केले. सर्वजण गार पाणी पिऊन तृप्त झाले. गडावर पद्मावती देवळामागचे माती साफ करण्याचे काम चालू होते. विनायकला भाकर-तुकडा मोडण्याची घाई झाली होती. त्यामुळे आम्ही सर्वांनी आणलेले डबे फस्त केले व देवळाच्या ओसरीत विश्रांतीसाठी पडलो. तासाभरानी आम्ही तळ्यात पोहायला उतरलो व श्रीकांतला उतरू न देता फोटो काढायला भाग पाडले.

त्यानंतर चहा बनविण्याच्या मागे मी व विनायक लागलो. नंतर लगेच बालेकिल्ला सर करण्यासाठी बाहेर पडलो. गडावर नुकतेच टाण्याचे काही हौशी-भटके (अर्थात् आमच्यासारखे) आले होते. त्यांची व आमची थोड्याच अवधीत दाट ओळख झाली. (दिप्याची लगेच डोंबिवलीची ओळख निघाली) बालेकिल्ला पहात असताना सूर्यास्त होत आला. कॅमेरा आपले काम अधून-मधून करत होता. बालेकिल्ल्यावरून दिसणारी पद्मावती माची दिप्याला फारच भावली व तिने दोन वेळा कृत्रिम वस्तूत चित्रित केले. आजूबाजूचा सारा नयनमनोहर परिसर, दऱ्याखोऱ्या, भोरचा जलाशय, पुरंधर, सिंहगड, तोरणा, रायगड व दुर्गम भयचकित लिंगाणा केव्हाच माझ्या मनाच्या कॅमेरात चित्रित झाला होता. बालेकिल्ला अतिशय अवघड व एकच चिंचोळी वाट असलेला पाहून श्रीकांतचा त्या थोर पुरुषाबद्दलचा (श्रीशिवछत्रपती) आदर अधिकच दुणावला. अंधार पडू लागला होता, अजून सुवेळा माचीचे दर्शन व्हायचे होते, म्हणून पावले जलद पडू लागली. डुब्यावर घसरताना आम्हा तिघांना फारच मजा आली; पण प्रापंचिक श्रीकांतला मात्र धूसर वातावरणात डुबा घसरत उतरणे भयचकित वाटले. तेथून तडक थंडगार वारे घ्यायला आम्ही सुवेळा माचीवर असलेल्या खिंडारात विसावलो. निसर्गाच्या चमत्काराने मन भारून गेले. तटबंदीच्या डाव्या हाताला असलेल्या गणेशाचे दर्शन घेऊन अंधारात वाटचाल करीत परत पद्मावती माचीवर मुक्कामाच्या ठिकाणी पोहोचलो. मी व विनायक रात्रीच्या जेवणाच्या तयारीला लागलो; तसे दिपक व श्रीकांत ठाणे गँगशी बोलण्यात रमून गेले. थोड्याच वेळात मटार, बटाटा कांद्याचा चवदार रस्सा ब्रेडबरोबर खाऊन झोपण्याची तयारी करू लागलो.

सकाळी लवकर तोरणा सर करण्याचे मनसुबे रचले. पण गाण्याच्या भेंड्यांनी झोपेचे आणि या मनसुब्यांचे पण थोड्याफार प्रमाणात बारा वाजविले. सकाळी ६ वाजता उठून तोंड धुऊन चहा केला व तोरण्याकडे जाण्यासाठी आवरायला लागलो. टाणे ग्रुपचा निरोप घेताना मन उगाच उदास झाले. एका रात्रीत खरंच किती जवळचे संबंध निर्माण झाले होते.

ते दुसऱ्या दिवशी तोरणा करणार होते व ते प्रथमच जात असल्यामुळे आम्हाला वाटेत खुणा करायला सांगितले. कॅमेराने आम्हा सर्वांना एकत्र बांधण्याचे काम केले; व संजीवनी माचीची दुहेरी तटबंदी पाहत आळू दरवाजातून बाहेर पडून माचीच्या टोकावरची घसरगुंडी उतरून खिंडीत पोहोचलो. इथून डोंगरधारेवरून तोरण्याजवळ जायला चार तास लागतात. वाटेत करवंदीचे दाट जंगल असून जांभळीची पण चिक्कार झाडे पाहायला मिळतात.

वाटेतील जंगलाने आम्हाला जाऊन आलेल्या हरिश्चंद्रगडाची आठवण करून दिली. सतत चार तास चालून १२ वाजता आम्ही बुधला माचीच्या खाली पोहोचलो. तेथून मग बुधला माचीत प्रवेश करायचा तो एका खडकाळ, घसरड्या प्रस्तरावरून! बुधला माचीत प्रवेश केल्यानंतर श्रीकांतला खरेच वाटेना की एवढे अंतर आपण पाण्याशिवाय चालून आलो.

तोरण्याला जायला वामणाखिंडीतूनसुद्धा एक वाट जाते. ती सोपी असून झुंजारमाचीतून तोरण्यात प्रवेश करता येतो.

बुधला माचीवरून दिसणारी वाट (रायगडची) पाहून (कोकण दरवाजा), मी व विनायक दिप्याला आम्ही दोन वर्षापूर्वी केलेल्या 'तोरणा-रायगडची' माहिती सांगू लागलो.

पुढे कातळ धारेवरची डोंबारी कसरत करावी तेव्हा कधी तरी तासाभराने बालेकिल्ल्यात निवारा भेटणार, तोरण्यावर 'मेंगलाईमातेचे' दर्शन घेताना कुणा अनामिकाने लावलेल्या सूचनावजा फलकाने लक्ष वेधून घेतले व तो मनाला फारच पटल्याने येथे मुद्दाम नमूद करत आहे. आमच्यासारखा हा छंद आणखीन बरेच तरुण जोपासत आहेत, वाढवत आहेत म्हणून मुद्दाम हे सांगणे.

अतिशय महत्त्वाचा व गिर्यारोहकांना बोधक असा लेख :

श्री शिवछत्रपती महाराजांनी जवळजवळ ३०० किल्ल्यांवर राज्य केले, वाढवले. त्यापैकी बरेच किल्ले त्यांनी

स्वतःच्या देखरेखीखाली बांधून घेतले. पण असा एकही किल्ला नाही, ज्यावर त्या महात्म्याने आपले नाव कोरून ठेवले आहे. राजा असल्याने त्यांना ही गोष्ट सहज शक्य होती, पण आपले नाव खडकात कोरून ठेवण्यापेक्षा त्यांनी ते स्वकर्तृत्वाने साऱ्या भारतवर्षावर कोरून ठेवले आहे.

आणि आपण करंटे, एकदा एक किल्ला पाहिला की त्यावर खडू, कोळसा किंवा जे मिळेल त्याने आपले नाव लिहितो. काही वाटेल ते लिहितो. का ? कशासाठी !

कृपया राजांबद्दल खरंच तुमच्या मनात आदर असेल तर त्यांनी बांधलेल्या या वास्तू जोपासा, त्यांची नासधूस करू नका, त्यावर काही लिहू नका. न पेक्षा स्वतःला भारतीय म्हणण्याचे सोडून द्या.

(किल्ले तोरणा, मेंगाईमाता मंदीर)

थोडा वेळ विश्रांती घेऊन आम्हाला शेवटची गाडी गाठण्यासाठी वेल्ह्यास उतरणे भाग होते. या दोन दिवसात न्याहाळलेला प्रदेश माथ्यावरून दृष्टीस येत होता. पाय थकत चालले होते ... पण मनात पुढच्या भटकंतीचा आराखडा तयार होत होता. या रम्य भटकंतीसाठी परत उदंड वेळ मिळो अशी प्रार्थना मेंगाईआईला करून आम्ही गड उतरू लागलो. धावत-पळत तोरण्याचे पायथ्याचे वेल्हे आम्ही कधी गाठले ते कळलेच नाही.

♣

मारा धक्का

सेठ मुटल्ला,
लेकर बल्ला,
चले खेलने मैच
मारा चौका,
आया मौका,
तुरंत हो गये कैच ।
गोपी चंदर,
फेंके ' बंपर '
मच गई हडकंप,
उनकी ' गुगली '
ऐसी निकली
उखड गया स्टंप !
आये कक्का,
मारा छक्का,
बल्ला बना गुलेल,
गेंद उछलकर,
टंगी पेड पर
बंद हो गया खेल ।

– अनिलकुमार तिवारी

□

अनोखे मामाजी

कम दिखता है, मगर पहनते
चश्मा एक कमानी का,
रोज लगाते चार दफा वे
सुरमा सुरमे दानी का
लंबे-लंबे कदम उठाते
पहने फटा पाजामा जी
बडे अनोखे मामाजी ।
दांत हिल रहे, फिर भी दिनभर
खाते पान उधारी का,
काम धाम कुछ करे न, रोना
रोते हैं बेकारी का ।
पनवाडी जब कभी मांगता
पैसा, करते ड्रामा जी ।
बडे भुलक्कड, जब-जब छाता
लेकर घर से जाते हैं,
अपना छोड कहीं पर आते
और किसी का लाते हैं ।
एक बार आ गये पकड में
खूब हुआ हंगामा जी ।
बडे अनोखे मामाजी ।

– अनिलकुमार तिवारी
अकरावी, क

□

राष्ट्र भाषा हिन्दी की वर्तमान स्थिति

○

सुशीला गौड, एफ. वाय. बी. कॉम.

" इक भाषा इक जीव ।
इक मीत सब प्यार के सोग
तबै बनत हैं सबन सों
मिटत मूढता सोग "

भारतेन्दु हरिश्चंदजी ने कहा है कि भाषा ही राष्ट्र की कठिनाइयों का हल है क्यों कि किसी भी देश की संस्कृति के माध्यम हैं भाषा, धर्म, साहित्य और कला। संस्कृति का विकास तब ही संभव है जब इनमे एकता होगी। आधुनिक युग में स्थिति क्रांतिकारी रूप से बदल रही है। नाना प्रकार के प्रयोगों द्वारा एक सर्व ग्राह्य और सर्व सामान्य तत्त्व की खोज चल रही है और भाषा क्षेत्र भी अछूत नहीं रहा है। सबसे प्रथम यह देखना आवश्यक है कि राष्ट्र भाषा का अर्थ क्या है?

राष्ट्रभाषा उसे ही कहा जा सकता है जो सांस्कृतिक एकता के लिए इमानदारी से काम करती है जो उस संस्कृति की सहगामिनी रही हो उसके साथ हँसी और रोई हो जो किसानो के घर से लेकर संसदभवन तक व्याप्त हो और जो आसानी से सीखी जा सके। १९०५ में बनारस कांग्रेस के अवसर पर लोकमान्य तिलक ने कहा—बनारस कांग्रेस के अवसर पर और संपूर्ण भाव से महात्मा गांधीजी ने हिन्दी को राष्ट्र भाषा के आसन पर बिठाया। भारत की विभिन्न चौदह भाषाओं का अपना निजी महत्त्व होते हुए भी हिन्दी की सबसे विभिन्न अपनी एक विशिष्ट स्थिति है जो उसे सर्वोपरी स्थान प्रदान करती है। उत्तराधिकार स्वरूप जहाँ हिन्दी को एक वैज्ञानिक स्वरूप प्राप्त है वहाँ अगाध शब्द वैभव और साहित्यिक मणियों इसे सहज ही प्राप्त है। विदेशों में भी हिंदी की लोकप्रियता बढ रही है किंतु भारत में स्थिति क्या है?

एक स्वाधीन राष्ट्र में छे हजार मील दूर की ऐसी भाषा राज्य करे जिसका उस देश की संस्कृति जन-जीवन, परंपरा तथा बोल-चाल से कोई संबंध न हो, यह स्थिति उस राष्ट्र के आत्मसम्मान और आंतरराष्ट्रीय महत्व के लिए नितांत अशोभनीय और लज्जास्पद है। कारण है कि तीस करोड की जनसंख्या द्वारा बोली जाने वाली भाषा हिंदी राष्ट्रसंघ की भाषा नही बन सकी है जब कि दसदस करोड की जन-संख्या वाली भाषाएँ राष्ट्र संघ की भाषाएँ बन गई हैं।

आज वास्तविकता यह है कि हम जिस अंग्रेजी को बोलने में गौरव अनुभव करते हैं वह एक अंग्रेज के सामने बच्चे की तुतलाहट सी लगती है। हम न तो अंग्रेजी का शुद्ध उच्चारण कर पाते हैं और न ही अपनी भाषा में भावनाओं की समर्थ अभिव्यक्ति। भारतीय शिक्षा पद्धति की एकमात्र उपयोगिता यह नहीं कि हम पढ लिख कर नौकरी कर अपनी जीविकोपार्जन करें। इसलिए हमें विदेशी भाषा को हटाकर हिन्दी तथा अन्य भारतीय भाषाओं को अपनी शिक्षा का माध्यम बनाना पडेगा कहा गया है-

" निज भाषा उन्नति है, सब उन्नति को भूल
बिन निज भाषा ज्ञान के मिटत नहीं कोय शूल "

आम जनता में यह भ्रम है कि दक्षिण भारत के लोग हिन्दी का विरोध करते हैं। अहिन्दी भाषी लोग जब विदेशी भाषा सीख सकते है तो हिन्दी क्यों नहीं?

राष्ट्र भाषा होने के नाते भारत के शासन एवं राज काज में केवल हिन्दी भाषा का ही प्रयोग होना चाहिए था किंतु आज स्थिति यह नहीं है। भारत के सभी कार्यालयों, विद्यालयों एवं सरकारी संस्थानों में सभी कार्य अंग्रेजी में किए जाते है। कैसी विडंबना है यह कि राष्ट्रभाषा को उसके राष्ट्र में ही अपना अधिकार प्राप्त नहीं है?

आज भारत में अंग्रेजी का बोलबाला है। देशके किसी भी कोने में अंग्रेजी प्रभाव स्पष्ट रूप से दिखाई देता है।

आजका प्रत्येक पढा लिखा नागरिक यह समझता है कि बिना अंग्रेजी के शब्द बोले वह अपने साक्षर होने का प्रमाण नहीं दे सकता। किसी को शुभकामना देनी हो तो अंग्रेजी में दी जाती है जैसे हिन्दी में नहीं दी जा सकती। इस संदर्भ में मॉरिशियस के युवा साहित्यकार अनंत अभिमन्यु की पंक्तियाँ उल्लेखनीय है। उन्होने अंग्रेजी में बधाई मिलने पर अपने मित्र से कहा— मेरे दोस्त ! उस भाषा में मेरे लिए शुभकामना मत करो, जिसकी चूभती ध्वनि मुझे उन गुलामी के दिनों की याद दे जाती है। जब शिक्षा का माध्यम अंग्रेजी बना था तब अंग्रेजो ने ठीक ही अनुमान लगाया था कि बाद में ऐसे व्यक्तित्व वाले व्यक्ति का निर्माण होगा जो बाहर से तो भारतीय लगेगा किंतु आचरण में अंग्रेजी प्रभाव होगा।

आज भारत में कई संस्थाएँ हिन्दी का प्रचार करती हैं। प्रत्येक वर्ष हिन्दी दिवस मनाया जाता है किंतु औपचारिकतावश जहाँ एक ओर हिन्दी को बढावा देने के नारे लगाए जाते है दूसरी ओर प्रमुख नेता, साहित्यकार अंग्रेजी में भाषण देते है। जब नेता ही अपनी भाषा में बोलने से कतराते है तो जनसाधारण का क्या होगा ?

हीनता की एक व्यापक काली छाया भारतीय जनमानस को दबोचे हुए है। हम इस ग्रंथि से मुक्त होकर कुछ भी नहीं सोच सकते। आंकडो के अनुसार भारत में ११६ भाषाएँ और ५४४ बोलियाँ है जिसमें हिन्दी बोलने वालों की संख्या ४२ टक्के है और अंग्रेजी बोलने वालों की संख्या २ टक्के है फिर कैसे कहा जा सकता है कि अंगरेजी देश की संपर्क भाषा है। देश में हिन्दी का विरोध करनेवाले बहुत कम लोग है किंतु यह निश्चित बात है कि जबतक हिन्दी के स्थान पर अंगरेजी रहेगी तबतक न तो गैर बराबरी और नौकरशाही का अंत हो सकता है और न जनसाधारण को महत्त्व मिल सकता है। आज के युवा वर्ग पर एक बहुत बडा दायित्व है हिंदी को उसका गौरव प्रदान करना साहित्यकारोंपर दायित्व है सृजानात्मक शक्तिद्वारा हिन्दी को प्रबल भाषा के रूप से जनसाधारण के समक्ष प्रस्तुत करना सरकार भी सहयोग देकर हिन्दी के प्रचार एवं प्रसार के लिए महत्त्वपूर्ण कदम उठा सकती है।

नष्ट

तुझ्या समर्पित स्पर्शलहरींवर
जगलेला जीव,
वासनांच्या अधीन होताना
अनेक चिता पेटल्या आहेत,
त्याच्यातल्याच एखाद्या हृदयाची हाक
तुला माझे नष्ट अस्तित्व दाखवेल ...

□

थरथरते ओठ

थरथरते ओठ
अलगद उघडलेस –
शब्द नाही उमटू दिलास –
थरथरते ओठ अलगद मिटतेस
हुंदका मात्र ऐकू आला ...

□

दिवाण

काही नव्हते काही, आज अनेक आहे
चांदण्याला भरून आशा हळुवार येत आहे –

चित्त एक होते, आज वीज विचलीत आहे
उत्स्फूर्त पौर्णिमेची भरती येत आहे –

एक खूणगाठ होती, नवीन आज झाली
गुंफून या मनाला रात्र जागी झाली –

साकार तू झालीस, कल्पना संपल्या तेव्हा
साक्षात तूच आहेस, कविता करू कशी ?

उत्साही मन आहे, ओहोटी सागरात
चल बुडून बुडून जाऊ, सागराच्या दिवाणात ...

□

–श्रीपाद काळे
१२ वी कॉमर्स

परिश्रम ही सफलता की पुंजी है

रचना, १२ क

विष्णु शर्मानें पंचतंत्र में कहा है, "काम मनोरथ से नहीं उद्यम से सिद्ध होते हैं।" क्या किसी ने देखा है कि सोए हुए सिंह के मुँह में मृग अपने-आप पहुँच जाए। नहीं, उसे परिश्रम करना पडता है। अतः कार्य सिद्ध के लिए सबको परिश्रम करना चाहिए।

निःसन्देह कार्य की सफलता के लिए हमें परिश्रम करना चाहिए और परिश्रम से पहले करना चाहिए दृढ संकल्प। अपनी इच्छाओं को जगाकर हमें देखना चाहिए कि उनमें से प्रबल इच्छा कौन सी है। साहित्य, सेवा, व्यापार, राजनीति, विज्ञान, कला-कौशल्य, इंजीनियरी आदि में से जो भी स्वभाव और प्रवृत्तीयों के अनुकूल भई, उसीको अपना जीवन लक्ष्य बनाकर उसमें सफलता पाने के लिए अपनी सारी शक्ती लगा देनी चाहिए। दृढ संकल्प, परिश्रम तथा निरंतर प्रयत्न से कौन सा काम सिद्ध नहीं हो सकता? संकल्प करने से जीवन मार्ग सामने दिखाई पडने लगता है और उद्योग करने की अंदरसे ही प्रेरणा मिलती है। निश्चित कार्यक्रम बनाकर उद्यम करने से सफलता अवश्य ही मिलती है। किन्तु संकल्प स्वयं ही नहीं बन जाता। वही विचार मनुष्य के लिए मूल्यवान है, जो उसके हृदय को छूकर उसमें छुपी महानता को—उसके अंतःकरण में सोए हुए सिंह को जगा दे।

कहते हैं एक बार एक सिंह-शिशु अपनी माता से बिछड गया। संयोगवश एक भेड चरती हुई उसके पास जा पहुँची। उस शिशु को रोता-भटकता देखकर भेड के मन में ममता उमड आई और वह उस सिंह-शिशु को अपने साथ ले जाकर अपने बच्चों की भाति पालने लगी। वह उस सिंह-शिशु को दूध पिलाती और चरने के लिए अपने बचों के साथ बाहर ले जाती। सिंह-शिशु भूल गया कि वह सिंह जाति का है। वह अपने को भेड का शिशु ही समझने लगा। फिर इसी प्रकार पलता हुआ वह बडा हो गया तो एक दिन एक अन्य सिंह पास की पहाडी पर खडा होकर दहाडने लगा। उस दहाड को सुनकर भेड थर-थर काँपने लगी, उसके अपने बच्चे भी डर से दुबक गए; परन्तु ज्यों ही वह दहाड सिंह शिशु ने सुनी, उसके हृद में विचित्र शक्ति हिलोरें लेने लगी। सिंह की दहाडने उस सिंह-शिशु के ऐसे पहलू को छू लिया, जो अब तर अछूता पडा। था उसमें एक नई चेतना कौंध गई। भेड के मना करने पर भी वह दूने जोर से दहाडने और गर्जने लगा।

बहुत से लोग कहा करते हैं, "क्या करें? हममें सफलता के लिए प्रतिमा नहीं है।" उसी प्रतिमा की बात किसीने प्रसिद्ध वैज्ञानिक थामस एडीसन से कही थी, उसी एडीसन से जिसने १००० आविष्कार अपने नाम पेटेंट कराए थे—बिजली का बल्ब, ग्रामोफोन, सिनेमैटोग्राफ आदि जिसकी देन है। किसीने उस महान् वैज्ञानिक से कहा था, "आपकी सफलता का कारण आपकी प्रतिमा (जीनियस) है।" एडीसन ने उत्तर दिया "प्रतिमा क्या है? एक औंस बुद्धि और एक टन परिश्रम।"

केवल शिक्षा क्षेत्र में ही नहीं जीवन के किसी भी क्षेत्र में जो व्यक्ति सफलता चाहता है, उसके लिए अभ्यास करना आवश्यक है। अभ्यास और परिश्रम करने से कार्य में कुशलता आती है, कठिनाईयाँ सरल हो जाती हैं, समय की बचत का ढंग आ जाता है। जिस कार्य को एक अनाडी व्यक्ति दस घंटो में करेगा, उसे अभ्यास से सिद्धहस्त व्यक्ति दो घंटो में ही समाप्त कर देगा, क्योंकि काम को बार-बार करने से अभ्यासी का हाथ सध जाता है, उसके अंगों में स्फूर्ति आ जाती है, वह कार्य या कार्य में

आनेवाली वस्तु के सूक्ष्म से सूक्ष्म गुण-दोष को पहचान सकता है। अभ्यास से साधक के अनुभव में वृद्धि होती है, उसकी त्रुटियाँ छँट जाती हैं और शनैः शनैः वह अपने काम में पूर्णता की ओर अग्रसर होता जाता है। एक कहावत भी है, "करत-करत अभ्यास के जडमति होत सुजान।" अभ्यास से काम में पूर्णता, सुंदरता तथा कला की सृष्टि होती है और कल का जडमति आज का विशेषज्ञ बन जाता है। फिर संसार की सारी विभूतियाँ उसके चरण चूमती है।

प्रत्येक करोडपति पहले अपने मन में ऐसी समृद्धशाली स्थिति उत्पन्न करता है जिससे समृद्धि उसकी ओर पहुँचती है। बडे-बडे समृद्धशाली व्यक्ति पहले अपने हाथ से पर्याप्त काम करते रहे हैं। कठोर परिश्रम और लगातार प्रयत्न करते रहे हैं। उसने क्या पाना है जो परिश्रम करने से जी चुराए। श्रीकृष्णने गीता में कहा है,

"शरीरयात्राऽपि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः।"

यदि तू परिश्रम और प्रयत्न नही करेगा, तो तेरी शरीर-यात्रा भी नही चल सकेगी—तेरा साधारण जीवन निर्वाह भी कठिन हो जाएगा।

हमारी दृष्टि से तो ऐसा एक भी व्यक्ति नहीं गुजरा' जिसे अपनी आत्मापर भरोसा हो, मन में दृढ विश्वास हो और जो अपने उद्देश्य को पूर्ण करने में मन, वचन तथा कर्म से लगा हुआ हो और फिर भी उसे सफलता न मिली हो। जहाँ चाह होती है, वहाँ राह अपने आप निकल आती है।

क्या, यह कम दुःख की बात है कि शक्तिशाली मनुष्य जिसका जन्म संसार में बडे-बडे काम करने के लिए हुआ है, हाथ पर हाथ धरकर बैठ जाए ? अपने को परिस्थितियों का दास समझ ले और काम करना छोड दे। संसार में सारे निर्माण, सारी रचना, संपूर्ण कला-कौशल्य, सकल समृद्धि परिश्रम का ही परिणाम हैं। वास्तव में परिश्रम ही सफलता की कुँजी है और इस प्रकार सुख की दाता है।

♣

उद्ध्वस्त

मी हळूहळू
जीवनाच्या मार्गात,
उद्ध्वस्त होत चाललो आहे –
हल्ली रात्र मला माझा अंधार मागते ....

☐

कवडस

तुझ्या मोठेपणाचे कवडसे
जर झरोक्यातून आत आले नसते
तर त्या आकाशातल्या सूर्याला
मी बाहूत कवटाळले असते ...

–श्रीपाद काळे
१२ वी कॉमर्स

☐

घायल सैनिक की अभिलाषा

रणक्षेत्र में घायल सैनिक अंतिम घडियाँ जो
गिन रहा, कहता यूँ अपने मित्र से —
" साथी घर जाकर मत कहना, संकेतों से बतला देना।
यदि हाल मेरी माता पूछे तो, आँख से आँसू बहा देना।
यदि, इतने पर भी ना समझे तो, जलता दीप बुझा देना
॥ १ ॥

साथी, घर जाकर मत कहना, संकेतों से बतला देना।
यदि, हाल मेरे बाबा पूछे तो आँख से आँसू बहा देना।
यदि, इतने पर भी ना समझे तो, मुरझाया फूल दिखा देना
॥ २ ॥

साथी, घर जाकर मत कहना, संकेतो से बतला देना।
यदि, हाल मेरी पत्नी पूछे तो, आँख से आँसू बहा देना।
यदि, इतने पर भी ना समझे तो, माँग का सिंदूर मिटा देना ॥ ३ ॥

– शरदकुमार दुबे
१२ वी शास्त्र

☐

कुर्बानी

○

शरदकुमार दुबे, १२ वी विज्ञान 'क'

मोहन और सोहन जुडवाँ भाई थे। जिनकी शकल सूरत में तिल भर का फर्क न था। दोनों पूना के एक कानवेन्ट स्कूल में ग्यारहवीं कक्षा के छात्र थे। उनके पिता आर्मी में सुबेदार थे। माता शांतिदेवी शांति की जीती जागती प्रतिमा थी तो उनके ये दोनों लाडले अशांति का अवतार। इन दोनों ने अपनी शरारतों से सारा स्कूल सिर पर पठा रखा था। इसलिये उनकी दोस्ती एक चंचल चुलबुली लडकी गीता से हो गई–सिर्फ दोस्ती।

दोनो भाई अपनी पिता की इच्छाओं के अनुरुप फौज में शामिल हो गये। दोनों तीन साल की कडी तपस्या के बाद फौज की ट्रेनिंग लेकर नासिक से विदा हो रहे थे। शांति देवी ने दोनों लाडलों को अपने आँचल में समेट लिया। माँ की आँखों से टप-टप दो आँसू इन दोनों के सिर पर लुढक गए और दोनों की चार आँखों से गिरते आँसू माँ के चरणों को धूते हुए मोतियों के समान बिखर गए। ये आँसू थे खुशी के आँसू, प्यार के फूल, ममता के मोती।

एक ओर माँ की ममता और दुलार था तो दूसरी ओर कर्तव्य। फर्ज की पुकार सुन पितासे आज्ञा ले थे दोनों चले जा रहे थे। पर कहाँ? अपनी मंजिल की ओर दिल्ली! माँ ने कहा–'बेटा मोहन, पत्र लिखते रहना; मोहन 'माँ, तुम चिन्ता न करो मेरी और पत्रों की भी। और हाँ अगर मैं लडाई में देश के काम आ गया तो भी मेरे पत्र आते ही रहेंगे।' माँ–'नहीं बेटा, ऐसी अशुभ वाणी न निकाल।'

दोनों ने खाना खा लिया। हाथ धोते समय पिताजी को देखकर दोनों बोल उठे, 'अरे! पिताजी–यह क्या? आप की आँखों में आँसू! ये हमें दुर्बल बना देंगे!' पिता–'नहीं बेटा; आखिर मेरा दिल तो बाप का ही है! बेटा, एक इच्छा थी मेरी, अपनी बहुओं और पोतों को देखने की—शायद—यह कामना अगले जन्म ही—!'

दोनों—'ओ के डैडी, हम जंग से आते ही मल्टीप्लाय हो जाएँगे—आय मीन दो और दो चार! फिर चार से आठ और फिर–' इतने में हवाई जहाज में सवार होने का आदेश मिला। देखते–देखते हवा से बातें करते हुए दिल्ली की ओर चले गए। गीता भी दिल्ली में ही रहती थी। मोहन–सोहन के वहाँ पहुँनने के बाद उसने रोजाना ही उनके यहाँ आना–जाना शुरू किया।

जब सोहन (अपने केबिन से) किसी दफ्तरी काम के लिए बाहर निकला तो मोहन ने कहा, "भैया आज हम दोनों का जन्मदिन है, आपके आने तक मैं अन्न ग्रहण नहीं कर सकता।" जब सोहन केबिन में वापस आया तो मोहन को केक के सामने इंतजार करते हुए देख सोहन का हृदय भाई के प्रेम से गद्-गद् हो उठा।

कर्नल साहब ने मोहन के हाथ में 'मूविंग ऑर्डर' थमा दिया। और कहा, "कॅप्टन मोहन डे आफ्टर टुमारो यू हॅव टु लीव दिस प्लेस एट 7·00° क्लॉक इन जी 37 बोर्डिंग प्लेन।" 'ओ. के. सर।' मोहन। मोहनने सैल्यूट किया और अपने केबिन में चला गया।

मूविंग ऑर्डर नहीं, काल का बुलावा था, मोहन के लिए। क्योंकि उसे बम वर्षक में बैठकर हिमालय की घाटियाँ पार कर के पाकिस्तानियों के अड्डों और मेन हेडक्वार्टर पर बम गिराना था। उँची–नीची पहाडियों से टकराने के साथ, खतरा था दुष्मनों की तोपों और मशीनगनों का। पर क्या मोहन वहाँ जाएगा? क्यों नहीं, वह देश का वफादार प्रहरी जो है।

बात सोहन के कान पडी तो उसने सोचा — "मोहन को मौत के मुँह में जाने से बचाना होगा — पर कैसे?

मैं क्या कर सकता हूँ ? क्या करूँ ? हाँ ! हम दोनों की शक्ल एक जैसी है, सिर्फ मेरी दाढी बडी है। ठीक है; मैं मोहन को मौत के मुँह में जाने ना दूँगा।"

सोहन को चार बजे का अलार्म लगाते हुए देख कर मोहन ने पूछताछ की। परंतु सोहन बात को टाल गया। ठीक चार बजे सुबह अलार्म की कर्कश ध्वनि कैबिन के सुनसान कमरे में गूँज उठी। आज मोहन को जाना था। छः बजे तक वह घोडे बेचकर सोया हुआ था। सोहन ने चारपाई छोड दी। मुँह, हाथ धो दाढी बनाई। चिठ्ठी लिखी और अपने बिस्तर पर रख दी। मोहन की वर्दी पहनी। उसका बैच लगा लिया। अब वह कॅप्टन सोहन से कॅप्टन मोहन हो गया। उसने हल्के से चूमकर मोहन को प्यार किया। उसकी आँखें छलछला आयी, पर मोहन तो सोया हुआ ही था, क्यों कि उसपर नींद की गोली का असर हो रहा था, जो कि सोहन ने उस रात उसकी आँख बचाकर दूध में डाल दी थी।

कर्नल ने मोहन बने सोहन से हाथ मिलाया और कहा, "मोहन तुम जैसे वीरोंपर हमारे देश को नाज है। गॉड ब्लेस यू, सन. बेस्ट ऑफ लक, एन्ड सी यू।" वह बम वर्षक हवाई जहाज में बैठ गया। एक जोरदार गरज के साथ उसका हवाई जहाज बादलों को चीरता हुआ हवा से बातें करता हिमालय की टेढी-मेढी घाटियों को चीरता हुआ बढा; अपने लक्ष्य की ओर।

दूर दुश्मन के तंबू गडे दिखे। उसने बम बरसाना शुरू किया। नीचे दुश्मनों की तोपों से दहकते अग्निपुंज उसके जहाज को उपना लक्ष्य बनाए हुए थे। तो दूसरी ओर मशीनगनों से वातावरण दहल उठा था। परंतु कॅप्टन सोहन निर्भयता से बमों की अंदाधुंद वर्षा किए जा रहा था। पूरा हेडक्वार्टर जल कर राख हो गया था। पर यह क्या ? एक सनसनाती हुई गोली जहाज के पेट्रोल टॅंक पर जा लगी। जहाज अग्नि-शलाकाओं से घिर गया और.... सोहन का जहाज हमेशा-हमेशा के लिए हिमालय की ठंडी वादियों में ठंडा हो गया।

इधर मोहन ने जब चारपाई छोडी तो आठ बज चुके थे। वह बेचैनी से सोहन की चारपाई तक पहुँचा। सोहन की जगह सोहन की चिठ्ठी को पाकर बौखला गया। उसने पत्र पढना प्रारंभ किया,

प्रिय भैया,

जब तुम पत्र पढ रहे होंगे, उस समय मैं हिमालय की गोद में होऊँगा। पर तुम मेरे बारे में मम्मी, डॅडी को कुछ नही बताना। मेरी चिठ्ठियाँ तुम्हारे द्वारा उनके पास बराबर पहुँचनी चाहिए। गीता से कहना कि वह मुझे माफ कर दे और उसे सहारा भी तुम ही दोगे नही तो मेरी आत्मा को शांति नही मिलेगी।

तुम्हारा प्यारा भाई,
सोहन

पढते-पढते मोहन के हाथ-पाँव सूखे पत्ते की तरह थर-थर काँपने लगे। चेहरा आँसुओं से भीग गया। वह दुखावेग से बडबडाने लगा — "भैया, तुमने — तुमने ये क्या किया ? भैया, मेरे लिए प्यार की कुर्बानी दे दी मेरे लिए तुमने जान गँवाई, मैं माताजी-पिताजी के पास कोनसा मुँह लेकर जाऊँगा ?"

♣

याचक

करते फिरता है याचना
देखो तो होती है वेदना।

न ओठों पे कोई तराना
न रहने का कोई ठिकाना
चेहरे पे छाई उदासी और धूल
जैसे धूप में कोई मुरझाया फूल
करते फिरता है याचना
देखो तो होती है वेदना।

न तन पे कोई लिबास है
बदलते ऋतु के हवाले है
भूख की तडप से बेहाल है
आँखों में छलकते आँसू हैं
करते फिरता है याचना
देखो तो होती है वेदना।

जिंदगी का चमन विराना है
खुशियों का बाग उजडा है
मन में कोई उमंगो की लहरें उठती हैं
पर किनारे से टकराकर टूट जाती हैं
करते फिरता है याचना
देखो तो होती है वेदना।

— **रत्नमाला**
बारावी, विज्ञान

□

खोखली मुस्कानें

○

जयश्री ठकार, १२ वी ब

शाम को अपनी ड्यूटी से लौटकर आया और शीघ्र ही खाना खाकर अशोक परेश से मिलने चल दिया। दूर से ही उसने देखा कि परेश लॉन में बैठा उसीका इन्तजार कर रहा था। लेकिन आज उसने देखा कि परेश उदास है। आज से पहले उसने परेश को इतना उदास कभी नहीं देखा था। अशोक ने परेश के कंधे पर हाथ रखते हुए कहा--

' परेश आज तुम इतने उदास बैठे क्या सोच रहे हो ? '

परेश हडबडा गया। जैसी उसकी चोरी पकडी गयी हो। उसने टालने की कोशिश करते हुए कहा— ' मैं तो कुछ नहीं, कुछ भी तो नहीं सोच रहा था। '

अशोक— ' तुम छिपा रहे हो। खैर चलो वहाँ चले।

" लेकिन मेरा मन आज कहीं जाने का नहीं है। आज तुझे यहीं बैटा रहने दो। " परेश ने कहा।

अशोक एक अजीब उलझन में फँस गया था। उसकी समझ में कोई बात नहीं आ रही थी कि आखिर आज अचानक परेश इतना उदास क्यों हो गया था। उसने परेश को हमेशा हँसते ही देखा था। अशोक ने परेश के अंतर में झाँककर देखा तो उसे एक ऐसी वेदना नजर आई जिसने उसे खोखला बना दिया था। उसका मन किसी की यादों से भरा पडा था।

सब यही समझते थे कि परेश बहुत सुखी है परंतु दुनिया यह न जानती थी कि वह रात के अंधेरे में, जब सारी दुनिया घोडे बेचकर सोती है, वह रोता भी है। इसी एकान्त में वह अपनी आशु को याद करता है, उसी की याद में वह रोने लगता है। वह जानता था कि इस स्वार्थी और पाखंडी समाज में उसके आँसू पोंछनेवाला वहाँ कोई नहीं है। केवल उसका मन ही उसे शांति देनेवाला था।

अशोक और परेश ने अपना बचपन अलग-अलग बिताया था। अशोक डॉक्टरी करने चला गया और परेश इंजीनियरिंग। इत्तफाक से दोनों का तबादला एक ही शहर में हुआ। अशोक की गिनती अच्छे डॉक्टरों में की जाने लगी थी। शेखर और परेश की पहली मुलाकात क्लब में हुई थी।

परेश अपना मन बहलाने के लिए क्लब जाता था। एक दिन वहीं उसका परिचय शीला नामक लडकी से हुआ जिसने उसके अतित को (आशु को पुरानी यादों को) वर्तमान में बदल दिया। और वह अस्वस्थ रहने लगा। इस अस्वस्थता को दूर करने के लिए वह रोज शाम को टहलने लगा। टहलना ही उनका प्रोग्राम बन गया।

एक दिन यूँही बातों के सिलसिले में अशोकने उससे पूछा--" क्या तुम सच्चे मनसे हँसते हो ? "

परेश बोला--" हाँ! तुम ठीक ही कहते हो। मेरे दिल में एक राय है जिसे दूर करने के लिए मैं बहुत हँसता हूँ परंतु वह कम होने के बजाय बढता ही जाता है। "

अशोक उसका मुँह ताकता रह गया। अशोक के बहुत आग्रह करने पर उसने उसे अपनी दर्दभरी कहानी सुनाई।

परेश बोला--

मैं और आशु भोपाल में रहते थे। मेरे पिता इन्स्पैक्टर थे उसके पिता एक सरकारी क्लर्क थे। वह मुझसे डेढ दो वर्ष छोटी थी। बचपन से हम एक साथ खेलते थे। आमवृक्ष के नीचे अपनी गुड्डे-गुडियों की दुनिया बसाते थे. हम खेल में इतने मग्न हो जाते कि खाने-पीने की तक सुध नहीं रहती थी। जब हमें माँ घसीटकर ले जाती तब ऐसे

लगता जैसे स्वर्ग से निकालकर नरक में ढकेल दिया हो ! बचपन में आशु मुझसे पूछती--

" पलेश तू मुझसे ब्याह कलेगा ? तू मेरा दुल्हा बनेगा । बोल ना ! "

मैं भी उस वक्त हाँ कह देता था । मैं उस समय के निष्पाप, निर्दोष मन की भावनाओं को समझता नहीं था । इसलिए हाँ कह देता था । धीरे-धीरे दिन बीतने लगे और हम समझदार होने लगे. फिर तो एक दूसरे से बात करने में भी कतराने लगे । फिर इसके बाद मैं अपने कोर्स की ट्रेनिंग के लिए चला गया....

साल बीतने पर जब घर वापस आया तो आशु के बी. ए. में प्रथम श्रेणीसे उत्तीर्ण होने की खबर सुनकर उसे बधाई देने पहुँचा । परंतु मुस्कराने के साथ-साथ वह रोने भी लगी । उसने बताया कि उसका ब्याह होने जा रहा था । उसने यहाँ तक कहा कि--

" मैंने अपने हाथों की मेहंदी और माँग तुम्हारे लिए सुरक्षित रखी हैं । " उसने मुझे बचपन के वादों की याद दिलाई और मैं उसका समर्थन करता चला गया । इसके बाद व्याकुल होकार उसने अपना निर्णय सुनाया कि-- " अगर तुमने मुझे कल तक जबाब नहीं दिया तो .. " और उसकी आँखों से गंगा जमुना बहने लगी ।

मैं इस दृश्य को सहन न कर सका और उठकर चला गया । उस रात उसकी बातने मुझे चैन नहीं लेने दिया । बार-बार उसकी याद आती. इस डर से कि वह कुछ कर न ले मैं घर से बाहर निकला और स्टेशन के तरफ चल पडा तभी मुझे रेल की पटरी पर एक स्त्री की आकृति दिखाई दी । मैं वहीं से चिल्लाया " आशु हट जाओ, हट, जाओ ट्रेन आ रही है । आशु ! आशु ! तुम्हें मेरी कसम । " इतने में ट्रेन आ गई और उसका पैर कट गया. वह लँगडी हो गयी ।

इस अप्रत्याशित घटना के बाद तो मैं उसे अधिक चाहने लगा । उसकी शादी टूट गयी थीं । सभी उसके भाग्य को कोस रहे थे । परंतु मैंने उससे पत्र में लिखकर विश्वास दिलाया था कि अगले वर्ष विवाह करूंगा । और सभी घरवालों की इच्छा विरुद्ध उससे विवाह किया । मेरी ट्रेनिंग में एक वर्ष बचा था मैं चला गया । मैं हप्ते में उसे दो-तीन पत्र जरूर डालता था । मैं उसे हर हालत में सुखी देखना चाहता था परंतु शायद यह भगवान को मंजूर न था ।

मेरे घरवाले उसे सताने लगे । उसे उलाहने देने लगे । उसके सीने में दिल नहीं पत्थर था । उन्होंने उसके मनमें हीन भावनाएँ उत्पन्न की और उसे आत्महत्या करने पर प्रवृत्त किया ।

मुझे नियती ने धोका दिया । ट्रेनिंग के लिए एक महीना था । वह मुझे बहुत लंबा प्रतीत हुआ । इसी दौरान अचानक उसके पत्र आने बंद हुए । किसी तरह ट्रेनिंग समाप्त करने घर पहुँचा । मेरे घर की ओर पैर ही न उठते थे । घर पहुँचकर मैंने घर का चप्पा चप्पा छान मारा परंतु वह न मिली । आखिर हारकार मैंने माँसे पूछा । उतर में माँ ने ने एक पत्र हाथ में थमा दिया ।

परम प्रिय परेश,

मैं अब शीघ्र ही जा रही हूँ । एक इंजीनियर के लिए पैसेवाली लडकी होंनी चाहिए । यहाँ लँगडी लडकी किस काम की । इस घर में मेरे लिए कोई स्थान नहीं है । मुझे केवल दुख इस बात का है कि मैंने जीवन में एकही देवता की पूजा की परंतु क्षणमें उसके चरणों की धूल भी माथे से न लगा सकी । आशा है तुम मुझे क्षमा करोगे ।

तुम्हारी आशु

पत्र पढकर मैं बेहोश गिर पडा । माँ-बाप की निर्दयता देखकर मेरा हृदय विदीर्ण हो गया । उसके बाद मेरे जीवनमें कुछ शेष न रहा ।

इतनी कहानी सुनते दोनों रोने लगे । उन्हीं के साथ आसयों भी रोने लगा । आकाश से भी पानी गिरने लगा । आखिर अशोक ने उसे (परेशको) आशु को भूलने का प्रस्ताव सुनाया । अशोक ने कहा-- " क्या तुम इन्हीं खोखली मुस्कानों के सहारे जिओगे " तब परेश कहता है --

" मैं इन्हीं मुस्कानों के सहारे जिऊंगा जिस तरह पिछले ४-५ वर्ष जिया हूँ पर उसे नहीं भुलूंगा अशोक ! मैं उस दिन का उन्तजार करूंगा जब तक ये मुस्कानें मुझे जीने की दूसरी प्रेरणा न दे ! "

♣

अतीत के चलचित्र

○

सुशीला गौड, एफ. वाय. बी. कॉम.

अतीत के चलचित्रों पर अवलोकन करने से ही दृष्टि ऐसे स्थान पर ठहर जाती है जहाँ न तो कोई वर्ष, तिथि की रेखाएँ हैं और न ही सामायिक परिस्थितियों के रंग। केवल हृदय पर एक ऐसे व्यक्तित्व की छाप है जिसे समय प्रवाह का वेग नष्ट नहीं कर पाया। अपने शैशव-कालीन अतीत और वर्तमान के बीच ज्यों ज्यों समय-प्रवाह की खाडी चौडी होती जाती है त्यों-त्यो बाल्यावस्था के ये चित्र चटकीले होते जाते है और जब हमें निराशा के बादल घेर लेते हैं तब ये चित्र प्रेरणा के अद्भुत स्रोत बन जाते हैं।

जीवन के कटु-मधु अनुभवां के सागर से जिस व्यक्तित्व का वर्णन करने मैं जा रही हूँ वह साधारण होते हुए भी गहरी विशेषता लिए हुए है और अनजाने में ही हृदय जीवन को गढनेवाले कलाकार के आगे नतमस्तक हो जाता है जिसने ऐसे व्यक्तित्व को फुर्सत में गढा होगा।

अद्भुत व्यक्तित्व वाले इस बालक से मेरा परिचय गढवाल के एक छोटे किंतु प्राकृतिक सौंदर्य से भरे गाँव में हुआ था। जहाँ काफी दिनो तक रुकने का मोह मैं व्यस्तता होते हुए भी न छोड सकी। साधारण नाक-नक्शे में भी गहरी विशेपता रखनेवाले कजाकी का चित्रण करना महज नहीं है। न जाने क्या सोचकर माता-पिता ने उसका नाम कजाकी रख दिया था और यही केवल वह संपत्ति थी जिसे कजाकी ने दिवंगत माता-पिता की निशानी समझकर संभालकर रखी थी।

कजाकी की आँखो का तरल सौंदर्य दृष्टि को बांधकर स्थिर कर देता था। सांवला रंग, तीखे नैन-नक्श, सुडौल नासिका, चौडा माथा और विशेष तरह से सवे केश बरबस ही आकर्षित कर देते थे। किन्तु इन सभी विशेषताओं से परे यदि कोई विशेषता थी तो कजाकी की मासूमियत, निश्छल हृदय और हँसमुख चेहरा, कजाकी से बात करते हुए मन उसके संपर्क-सुख की अनुभूति में खो जाता था और तब पुस्तकों का रटा-रटाया ज्ञान मुझे कजाकी के अनुभवों के आधारित ज्ञान के समक्ष अस्तित्वहीन लगता था। कजाकी को चाहनेवाला गाँव में कोई एक विशेष वर्ग हो ऐसा नहीं था। गाँव के बच्चे दिन ढलते ही कजाकी को घेर लेते और कहानी या बिरह गीत सुनाने का हठ करते। दिन भर का थका कजाकी बच्चों के बीच बच्चाही बन जाता और बच्चे घर से बार-बार बुलावा आने पर ही वहाँ से उठते। गाँव के बडे-बूढों के हृदय में कजाकी के लिए असीम स्नेह था और गाँव की स्त्रियाँ उससे हँसी टिठौली करते नही चुकती। गाव में किसी की शादी हो या कोई बीमार हो, किसी की गाय ढूंडनी हो या लकडियां काटनी हो हर काम के लिए कजाकी हाजिर। गाँव में विशेष स्थान रखने वाले कजाकी के जीवन में ऐसा निर्मम सत्य उद्घाटित हुआ जिसकी कल्पना भी किसी के लिए संभव नहीं थी।

कजाकी से प्रथम परिचय की घटना भी मेरे जीवन में विशेष महत्वपूर्ण है। शाम के धुंधले वातावरण में मैं आंगन के कोने में बने चूल्हे पर आग जलाने का असफल प्रयास कर रही थी जिसके परिणाम स्वरूप मेरी आँखों से आँसू बहने लगे थे और मूंह लाल हो गया था। चूल्हें में लगी कच्ची लकडियाँ और उठता हुआ धुआँ मुझे मुँह चिढा रहे थे। सहसा पीछेसे किसी के खिल-खिलाकर हसने की आवाज सुनकर मैं चौंक गई थी और बिना किसी झिझक के कजाकी कहने लगा – जाने दो दीदी, मैं जला देता हूं आग। आप तो शहर क रहने वाली है आप से कहा होगा ये सब। इतना कह कर कजाकी के कुशल हाथ आग जलाने में व्यस्त हो गए। इसके बाद

कजाकीसे कई बार मिलना हुआ और ज्यों ज्यों अपरिचित होने की खाई घटती गई त्यों त्यों मैं प्रभावित होती गई।

इसके कई दिनोंके बाद अचानक ग्वाले ने खबर दी कि कजाकीको लकवा मार गया है और गाँव के डाक्टर जवाब दे चूके हैं। न चाहते हुए भी पाँव बरबस कजाकी के झोपडे की तरह बढ गए। वहाँ पहुँच कर जो दृश्य मैंने देखा वह अविस्मरणीय है। जीर्ण-शीर्ण अवस्था में कजाकी एक टूटी चारपाई पर पडा था जिस पर एक फटा कंबल बिछा हुआ था। मृत्यू से संघर्ष करते हुए कजाकी थक गया था किन्तु उसकी आंखो में चमक अब भी ज्यों की त्यों थी। मुझे देखकर उसकी आँखों के कोनों में पानी की बूँदे झलकने लगी। निरुपाय मृत्यू की प्रतीक्षा मर्म वही जानता है जिसे किसी मरणासन्न रोगी के पास बैठना पडता है। न चाहते हुए भी मैं फफक-फफक कर रोने लगी। हमेशा हसने, बोलनेवाला कजाकी आज बिस्तरपर निश्चेष्ट पडा था। भारी मन से मैं घर लौट आई और बार बार यही सोचती रही कि मुसीबते और परेशानियाँ तो सभी को हैं पर कजाकी की चक्की की पाट भारी है जिसमें वह हँस कर पिसता है।

चलते-फिरते और मेहनत करनेवाले कजाकी को क्या भला दूसरों के सहारे जीवित रहना पसंद होगा? यही सोचकर शायद कजाकीने थोडे दिनों बाद ही हमेशा हमेशा के लिए आँखे मूँद ली। अंतिम दर्शन के समय करुणा का समुद्र उमड आया और आँखे बार-बार अपने अपरिचित भाई के नेत्रों की ज्योति देख रही थी जो बुझ चुकी थी किन्तु उसके विचारों की ज्योति बाहर से टकराकर लौटते हुए मेरे मन में विस्तार कर रही थी।

♣

महान है ये देश

महान है ये देश,
देश-देश ये महान है : ॥ धृ ॥
हिन्दु, मुस्लिम, सिक्ख, इसाई
सब इसकी शान है।
धर्म, वंश, जाति, भाषा।
इन सबकी यह खान है।
राम, कृष्ण, बुद्ध से संत
इसकी आन है।
इन सबसे भरपूर
हमारा प्यारा हिंदुस्तान है।
महान है ये देश.............. ॥ १ ॥
यहाँ स्वर्ग की नदी गंगा
सबके पापों की धोती है
लोभ, मोह, राग द्वेष इ.
पापों से मुक्त करती है।
तत्वज्ञानानुसार कर्म इस
देश का प्रमाण है
हर तरह से परिपूर्ण
सर्व विश्व में गुलाब है
महान है ये देस............ ॥ २ ॥

– जयश्री ठकार
१२ वी, ब

तिसरा महायुद्ध

आज के इस अमानवीय युग में
जहाँ बमों का है जोर,
दुष्मन बढा रहे हैं अपनी शक्ति और
सारे जहाँ में लगी है शस्त्रों की होड।

हर देश जमाना चाहता है अपना प्रभुत्व
इन्हीं कारणों से होता है यह सिद्ध
छिड सकता है तिसरा महायुद्ध,
यह युद्ध न होकर होगा अहंकार का मेल
जिसमे खत्म हो जाएगी दुनिया और भयानक खेल।

क्यों नहीं आज का युवक
अपनी जिम्मेदारी है समझता?
क्यों नहीं वह अपने देश की सोचता?
न जाने भारत के हर मानव में
कब होगा नई चेतना और कर्तव्य का जागरण?
शायद जब आएगी समझ
तब हो चुकी होगी बहुत देर,
खत्म हो चुका होगा
ध्वंस का भयानक खेल।

रह जाएंगे फिर केवल अवशेष
कोई यूंही हंसकर कहेगा
देखो कभी था यहाँ भारत देश।

– ममता आहलुवालिया
एस. वाय. बी. एस्सी.

राष्ट्रमाता–श्रीमती इंदिरा गांधी

देखो, कलयुग में यह भारत देश
धारण किया है आज कैसा वेश।
आजकल के मर्द जो कहलाते वीर
उन्होंने ही दिया औरत का पेट चीर।
खुद के रक्षक ने ही इस औरत को मार दिया;
आइना भी उपहाससे बोला, "अरे मर्द, यह तुमने क्या किया?"

क्या इसी का नाम है वीरता,
क्या यही है मर्दों की सबलता!
धर्मों में लिखा हैं, औरत की करो रक्षा
बताओ लोगों दें इस कमीनेको कौनसी सजा?
क्या आजकल के मर्दों में आ गयी इतनी कमजोरी?
औरत की रक्षा करने को भी नहीं निभा सकते जिम्मेदारी।
अरे जलीलों हैं तुम मर्दों का धिक्कार,
हम औरतों के हाथों में दो निभाने यह अधिकार।
हैं यह तुम्हारी बहादुरी पर सरल गालियाँ।
जिसकी रक्षा करनी थी उसे ही मार दिया, नमकहराम
महान है वह नारी, मरते वक्त भी तुम्हें किया सलाम।
अरे मारनेवालों है तुम सब पर लानत
छीन ली तुमने भारत की सबसे अनमोल अनामत।

विश्व का हर एक नागरिक हैं आज रोता,
मर गयी आज भारत की माता।
नारी को कहते हैं हम अबला,
मरकर इंदिराजी हो गयी सबला।
जा रही हैं आज उसकी अर्थी,
रो रही हैं आज सारी धरती।
फूलों से खिल उठा हैं इंदिराजी का चेहरा,
अब दे रहे हैं सिपाही उनके शव को पेहरा।
यह देखकर किसका खून न होगा गरम
सारे भारतीयों को मानो आ रही हैं अब शरम
बस अब और बेगुनाहोंको यारों
मारने से पहिले अपने अस्तित्व को निहारों।
मैात तो सभी को आती हैं, करो भले या बुरे काम
मरकर अमर हो गयी इंदिराजी,
लेते हैं लोग गौरव से उनका नाम।
ए भारत की माता प्रणाम तुझे शत शत बार
तुम्हारे बताए मार्ग पर हम तत्पर, चलने को तैयार।

–सुंदरलता वी. पाटील
१२ वी, जी

□

गुरु की महिमा

गुरु की महिमा न्यारी
हम सब उनके आभारी
किया उन्होंने हम सब को ज्ञानी,
अब हम बच्चे हैं सोचकर पछताते,
क्यों हम ने उनकी बात नहीं है मानी।
क्यों हम कक्षा में थे उन्हें सताते।
गुरु हमारे जीवन को सँवारे,
ज्ञान हमारे मस्तिष्क में उतारें।
संकट में हमारी नैया पार उतारें,
तभी तो लगते हैं हमको प्यारे।

कई सीखें हमें सिखाते
नई–नई बातें हमें बताते
सदाचार का मार्ग दिखाते
फिर भी हम थे उन्हे सताते।
शिष्ट उन्होंने हमें बनाया;
हमारे ज्ञान का दीप जलाया;
हमारे दिलों का द्वेष मिटाया;
प्यार का सबक हमको है सिखाया।
गुरु की महिमा है न्यारी,
हम सब उनके आभारी।

मीना मिश्रा, अकरावी, क

चांदणी

आज रात्री पुनः जागलो
एकूण एक चांदणी मोजली
पण काही तरी चूक असावी
कारण एक चांदणी कमी पडली ॥

उत्तरेकडून दक्षिणेकडे
अन् पश्चिमेकडून पूर्वेकडे
सारे आकाश शोधले
पण चांदणी काही सापडली नाही ॥

ती चांदणी कुठं गेली
कि चंद्राआड लपली
हाच एक प्रश्न
मनांत रुतुन बसला ॥

हरविलेली चांदणी
तीच तर नसावी ?
की जी कालच पाहिली
अन् पाहिल्यापाहिल्या आवडली ॥

ती सर्वांपेक्षा वेगळी होती
अधिक तेजानं चमकत होती
तिच्या तेजानं आजूबाजूची
एकही चांदणी दिसत नव्हती ॥

ती कुठल्याही राशीची नव्हती
एकटीच मुक्त स्वच्छंदी होती.
स्वयंप्रकाशित तेजस्वी अन्
दुसऱ्याला प्रकाशित करणारी होती ॥

आजवर लक्षावधी तारे बघितले
पण तो तारा काही औरच
किती जरी दूर असला तरी
मी त्याच्या जवळ गेलो ॥

त्या ताऱ्यालाही ग्रह असतील
ते त्याच्याभोवती फिरत असतील
पण ते नुसतेच कक्षेत फिरतील
ताऱ्याजवळ कधी न जातील ॥

मला फक्त ताराच दिसतोय
जणू ताराच जवळ बोलावतोय
मग मीच त्याच्या जवळ जाईन
अन् उल्का बनून झेप घेईन ॥

नुसतं दगड बनून
फिरण्यात काही अर्थ नाही
त्यापेक्षा सोने बनून
ताऱ्याशी एकरूप होईन ॥

मन आले भानावर
रात्र केव्हाच सरली होती
सृष्टीला जाग आली होती
पहाट आता झाली होती ॥

थोड्याच वेळात तो येणार होता
आकाश सारे 'पुसणार' होता
साऱ्या चांदण्या विरघळणार होत्या
जगावर तो राज्य करणार होता ॥

सगळ्या चांदण्या निघून जाणार
मग ती हरविलेली कुठे असणार ?
मला तिचीच काळजी वाटू लागली
अन् पुनः तिला शोधू लागतो ॥

दूरवर एक प्रकाश दिसला
ती तीच चांदणी होती
आकाश सोडून ती आता
धरतीवर राहायला आली होती ॥ ॥

– गिरीश देसाई
तृ. व. विज्ञान

□

" मिलन "

प्रिये, कैसे भूले हम अपना मिलन।
राह की वह, अपना मिडन
कि कभी चले थे, साथ हम
रूक गए तुम क्यों, चलके दो कदम,
कैसे भूले हम अपने गम,
प्रिये, कैसे भूले हम अपना मिलन।
क्यों कहा था, साथ देंगे,
जीवन के आखरी क्षण तक
चल दिए हमसे पहले तुम
इस जहान को छोडकर
प्रिये, कैसे भूले हम अपना मिलन।
याद आती हैं वे बातें,
जो तुम थे कभी हमें सुनाते,
थक गए तुम आज क्यों इतने ?
जीवन की इस राह पर चलते-चलते।
प्रिये, कैसे भूले............मिलन।
वक्तने न किसी को देखा
उसका रूख ना किसीने रोका
चल दिया वो सबसे आगे
ले गया पर, तुमको भी संगमें।
प्रिये, कैसे भूले............मिलन।
वो क्षण तेरी मधुर मिलन के,
करते हैं, आज भी मुझको बेबस,
कि सीख कुछ मुझसे सबक,
ये प्रेम है, एक रोग अलग।

प्रिये, कैसे भूले............मिलन।
गिर गई बाती दिये की
ही, रहा क्या उस दिये में
जलने की क्षमता नही रखता,
तेल कितना ही क्यों न हो उसमें।

प्रिये, कैसे भूले............मिलन।
न देगी जीने यादें तुम्हारी हमको,
साथ अधुरा रह गया अपना,
जो देखा था हमने कभी सपना,
चाहता हूँ तुमसे मिलना।

प्रिये, कैसे भूले............मिलन।
देर अधिक हो चुकी है
राह भी तो मिट गई है,
तुमसे मिलना ही उचित है,
कर रहा हूँ ये जीवन अर्पण।

प्रिये, कैसे भूले............मिलन।
हो सके तो, ऐ खुदा,
अब तो करना ना हमें जुदा,
जीतेजी ना मिल सके हम
हो सके तो, मरने पर हमको मिला !

नारायण बा. पारखे
टी. वाय. बी. कॉम

□

एक दिन हिंदी मिली अंग्रेजी से,
बोली बडे आदर भाव से,—
" नमस्ते बहन, बहुत खुश रहो महारानी,
जल्दी में हो क्या ? बातें बहुत हैं करनी।"
" नॅमश्टे-नॅमश्टे कैसी हो हिन्दी सिस्टर ?
बहुत जरूरी मीटिंग में जाना है माय डियर।
' हिन्दी-दिवस ' में बनना है ' चीफ गेस्ट '
सोचते हैं वे में ही हूँ उसके लिए बेस्ट।"
" आप तो हिन्दी बोल रहीं हैं, " हिन्दी बोली,
अपने दुख की शायद उसने गठरी खोली।
" हिन्दी बहुत स्वीट लॅंगवेज है। " अंग्रेजी बोली,
" हमको बोत अच्छा लगता हैं। " दिलका राज खोली।
" काश, मेरे देशवाले भी यही मानते,
मुझे राष्ट्रभाषा के रूप में ही जानते।
' हिन्दी-दिवस ' पर आपको है बुलाया,
मेरे ही जन्मदिन पर मुझे है भुलाया।"

– मीना मिश्रा
अकरावी, क

WAR

O

S. S. **Doddannavar,** XI Science

War is defined as a relic of barbarism. It is an evil act which cannot be justified. It is a mass magnet which brings out the worst of man. The principle of war is to kill or get killed. It causes much destruction of money and material. In it might is right. Mad with power and pride strong nations trample down the weak. War shows the horror, cruelty and wickedness of mankind.

In past times the methods of war were simple enough. Two soldiers from each side would decide the fate of the country. The soldiers would be fighting in the battle field and the citizens would be safe. But the progress of science has made wars dangerous. Not only do the soldiers fight at the border but we also bomb cities and towns.

War is considered as the greatest tragedy. The invention of guns, rifles and bombs has made war destructive. Physical strength and valour finds no place today in modern wars. Bombs reduce cities and towns to heaps of ashes. Nothing is spared. Everything is demolished. The young and promising fall victim to this war. The soldiers who return from war are of no use for they are maimed, crippled or wounded. Besides the loss of money and property, the country laces many other difficulties. Green fields turn to barren deserts. Crops fail, famine and epidemics visits the country. The people are always in the grip of death. The prices rise due to shortage of food. Corroption and intrigue begins to spoil politics. Arts and industries are paralysed, and the path of progress is banned.

Way brings about a lot of killing. During peace if a man kills another man he is put behind bars, but in times of war he is given the license to kill. This act is not justified because a man kills so many soldiers for no reason at all, just because they belong to the rival country. The soldiers are notpunished, instead they are glorified as brave men.

A Nuclear war was fought on 6th August 1945. The atom bomb was thrown on the city of Hiroshima and Nagasaki. The whole city vanquished like smoke. The effect of this bomb was still felt. Those who survived are practically unfit. Nuclear wars are dangerouls and obliterate the earth and mankind.

No one wins a war, niether the victor nor the vanquished. And what is worse, one war sows the seed of another. Violence is not the only way to settle problems. They should be settled by peaceful means. Some justify war as the only way to military patriotism and heroism but this is no justification. The world can make progress, only when it is in peace. Peace brings seurity and happiness. War makes the world a graveyard and peace makes the world a home. ♣

Oh ! Those South Indian Names

O

K. Visalakshi, XII Science

Kuppuswanmy Lakshminarayan was called to the Bombay High School in reply to his application for the post of a teacher in English. He didn't answer to the name Kuppuswany.

" It is my father's name. Lakshminarayan is my name, " was his explanation.

" Is Kuppuswamy your family name ? "

" No Sir, it is my father's name "

" Then what is your family name ? "

" We haven't any, Sir " he replied.

It was long before I understood the difference between these first names and surnames.

South Indian names come in all shapes and sizes. Starting from a short Raman or Krishnan, they progress to medium-sized Parameshwaran or Adiseshan and go up a to real long one like Hariharasubramania-ganapathy.

Or you can have names that combine heavenly couples like Radhakrishna, Seetha-raman, Gourishankaran, etc.

Some names depened upon background. A Nelliappan usually comes from Tirunelveli, a Margabandhu comes from Vellore a Hariharan from Palghat and you can bet that a Matrubhootam comes from Tiruchirapalli.

In olden days a Krishnan was usually the eighth child and a Pitchainarayanan was frequently the first surviving child after all others who died in infancy. He was a Pitchai or charity (bhiksha) of the Gods.

Nowadays South Indians have left all the old customs. They do not name children like this. There are so many South Indian Ushas, Preethis and Nandinis. They have flushed out the old names. Gone indeed are those rich musical names like Bhrama-mbika and Maradayam (meaning emerald).

But I wonder ! Are there others like me who really loved, the old names ? For such people there is still a ray of hope. They can follow the old ancient custom of South Indians. i.e. naming a child after its grand parent or great or great grand parent. Come to think of it, South Indian names don't really need surnames. Our names, rugged and heavy sounding in quality are enough to sustain a person's dignity without the aid of surname.

♣

India Today

Sundarlata V. Patil, XII Com.

What has happened to India today ?
It is becoming more evil day by day.
Getting dowary is the main object of marriage.
There is no consideration of brides beauty and age. '
Bridegroom stands in market " For Sale "
Poor fathers always return pale.
There seems to be for fathers an auction.
And the richest father signs a marriage sanction.
Has business prospered to such a stage,
For the sake of money people lose their image
If one has married a poor wife,
After some months she has to lose her life.
She is given the warning of murder,
Sight of mother -in-law gives her terror.
They are burnt while preparing tea,
Or poisioned or pushed in a big sea.
It often happens in life of girls uneducated,
But at least we the readers are educated.
Her murder is easily turned to suicide,
Even Indian court is on the richer side.
With a smile on lips and false tears in eye,
They say to the dead lady ' Bye ! Bye !! '
And again the Bridegroom is put " For Sale ".
Again they are ready to kill another female.
Are they not wild animals dirinking human blood,
Still how much blood they want, to bring a flood.
Old people donot leave their old dowry rule.
But how can youths watch this feeling cool.
Why can't the youth's voice rise ?
Is this the character of person who is wise ?

The Pearl

Miss. Usha D.

F. Y. B. Com,

Come – let us again be strangers,
We'll not mourn a loss,
Yet cherish a memory
Of the best day left back;
When I was in love.
My soul divided
Society - and my love
Which I could not bridge
Time flits away, now is to part
To say adieu to my love
Amidst the nature,
When we walked
Almost speechless
Ouickly to reach a heart,
We together have left
The breath of nature
I don't know when I loved,
I know it well
I have to part
Is every love a success ?
It is right – a tale
Which begins must
Have an end ?
But end is a full stop
After it, nothing
Remains
Rather I pine –
Hearts do melt
Yet I keep my pearl
In an Oyster shell.

The Past

Miss Usha D.

F. Y. B. Com.

Darkness and despair
Fill my frustrated heart
When I think of my past...
Oh past – the cruel yesterdays
Don't you know the meaning
Of kindness – even a bit ?
How you tossed me about
On the stormy sea of life...
You have stolen from me
All my joy and enthusiasm,
And have dumped on me
Grief and gloom – to my agony.
What harm did I do you ?
Why are you so arrogant
Towards this frail creature... ?
I thought of taking refuge
In the unborn tomorrows,
But you heartless wretch,
You have made my future also
Desperate and bleak...,
Are you satisfied now, you monster ?

इंदिरा

पं जवाहरलाल की बेटी इंदिरा,
थी जो शायद कोई फरिश्ता ।
किया था उसने पंधरा वर्ष राज्य,
लाई थी ये सुखी साम्राज्य ॥

हुए थे यहाँ महात्मा गांधी,
लाए थे जो अहिंसा की आंधी ।
उन्हीं के अनुरूप थीं इंदिरा गांधी ।
लाई थी जो समानता की आंधी ॥

न सिर्फ कायम रखी इसने भारत की स्वतंत्रता,
की थी इसमे बांगला देश को भी स्वतंत्रता ।
खोया है जगने ऐसा एक महान नेता,
बना नहीं सकता जिसे फिर कोई विधाता ॥

थी यह एक स्त्री असामान्य,
कर नही सकता इसे कोई अमान्य ।
थी यह एक असामान्य नेता,
बन गई थी जो भारत की विधाता ॥

खोकर उसे अब लगता है ऐसे,
मानो फुल है मगर खुशबू चली गई ।
भोजन है मगर स्वाद चला गया,
देश है मगर अस्तित्व चला गया ॥

दुखडा किसे अब सुनाया जाए,
मन है, जो से पिघल गया ।
अर्पित करते है उन्हे हम अपनी श्रद्धांजली,
लडेंगे भारत के लिए होकर एक
यही है हमारी सच्ची आदरांजली ॥

□

वार्षिक अहवाल (१९८४–१९८५)

क्रीडा संघटना (वरिष्ठ महाविद्यालय)

दर वर्षीप्रमाणे या वर्षीही आमच्या महाविद्यालयातील खेळाडूंनी विविध स्पर्धेत भाग घेऊन नेत्रदीपक यश संपादन केले आणि महाविद्यालयाच्या कीर्तीत भर घातली.

आंतर महाविद्यालयीन बॉल–बॅडमिंटन स्पर्धेत पुरुष व महिला संघाने विजेतेपद मिळविले.

तसेच महिलांच्या आंतरमहाविद्यालयीन खो–खो स्पर्धेत उपविजेतेपद संपादिले.

आंतरमहाविद्यालयीन मैदानी स्पर्धेत गोळाफेकमध्ये कु. शामला पाटील हिने रौप्यपदक मिळविले.

आंतरमहाविद्यालयीन मुष्टियुद्ध स्पर्धेत श्री. राजेश हवालदार याने रौप्यपदक मिळविले.

महाराष्ट्र ज्यूदो असोशिएशनने भरविलेल्या आंतरमहाविद्यालयीन ज्यूदो स्पर्धेत आमचे महाविद्यालयाने नेत्रदीपक कामगिरी करून तिसऱ्यांदा विजेतेपद मिळविले.

त्याचप्रमाणे महाराष्ट्र ज्यूदो संघटनेचे नाशिक येथे आंतरविभागीय ज्यूदो स्पर्धा भरविलेल्या होत्या. त्यात आमच्या महाविद्यालयातील ज्यूदोपटू सर्वश्री राजेंद्र यादव, शैलेष जोशी, उत्तम भिंताडे, सुशील पिसे, तसेच कु. संगीता जाचक, कु. नीलिमा आगाशे, यांनी नेत्रदिपक कामगिरी करून पुणे विभागास विजेतेपद मिळवून दिले.

खालील खेळाडूंनी आंतरमहाविद्यालयीन ज्यूदो स्पर्धेत विशेष नैपुण्य प्राप्त केले.

१) कु. नीलिमा आकाशे	द्वि. व. कला	रौप्यपदक
२) कु. संगीता जाचक	तृ. व. कला	सुवर्णपदक
३) ,, राजेंद्र यादव	प्र. व. कला	सुवर्णपदक
४) ,, उत्तम भिंताडे	एम. कॉम–१	सुवर्णपदक
५) ,,सुशील पिसे	द्वि. व वाणिज्य	सुवर्णपदक
६) ,, सुनील तापकीर	तृ. व. वाणिज्य	सुवर्णपदक
७) ,, शैलेश जोशी	एम. कॉम–१	रौप्यपदक

आंतरविभागीय स्पर्धेमध्ये आमच्या महाविद्यालयातील खालील विद्यार्थ्यांनी पुणे शहर विभागातर्फे प्रतिनिधित्व केले.

१) कु. सीमा जोशी	द्वि. व. वाणिज्य	खो–खो
२) कु. संगीता लोखंडे	द्वि. व. वाणिज्य	खो–खो
३) कु. गिरीजा गोडबोले	प्र. व. वाणिज्य	खो-खो
४) कु. अरुंधती पंडित	एम. कॉम–१	खो-खो
५) कु. विनिता अवसरीकर	द्वि. व. वाणिज्य	बॉल-बॅडमिंटन
६) कु. उज्वला कळसकर	प्र. व. वाणिज्य	बॉल–बॅडमिंटन
७) कु. शामला पाटील	प्र. व. वाणिज्य	बॉल–बॅडमिंटन मैदानी स्पर्धा
८) कु. अंजली दीक्षित	तृ. व. कला	बॉल–बॅडमिंटन व्हॉलीबॉल
९) कु. सुनंदा सूर्यवंशी	प्र. व. कला	कबड्डी
१०) कु. भारती रणपिसे	प्र. व. कला	कबड्डी

११) कु. सुनंदा तामुदे	प्र. व. वाणिज्य	कबड्डी
१२) श्री. राजेंद्र कदम	द्वि. व. कला	बॉल–बॅडमिंटन व्हॉलीबॉल
१३) ,, रविंद्र पिसाळ	एम. कॉम. –?	बॉल–बॅडमिंटन, हॉकी
१४) ,, पिसाळ संजय	द्वि. व. कला	बॉल–बॅडमिंटन
१५) ,, अनित पाटील	द्वि. व. शास्त्र	बॉल–बॅडमिंटन
१६) ,, पवन वासन	प्र. व. शास्त्र	बॉल–बॅडमिंटन
१७) ,, श्रीनिवास शास्त्री	द्वि. व. वाणिज्य	बॉल–बॅडमिंटन
१८) ,, मनिष बॅनर्जी	तृ. व. वाणिज्य	बॉल–बॅडमिंटन
१९) ,, प्रसाद येरवडेकर	तृ. व. शास्त्र	बॉस्केटबॉल
२०) ,, सचिन सावंत	प्र. व. वाणिज्य	बॉस्केटबॉल
२१) ,, अरविंद चव्हाण	द्वि. व. कला	व्हॉलीबॉल

आंतरविद्यापीठ महिला खो-खो स्पर्धेत पुणे विद्यापीठाला सतत तिसऱ्यांदा विजेतेपद मिळवून देण्यात खालील विद्यार्थिनींचा सहभाग होता—

१) कु. सीमा जोशी	द्वि. व. वाणिज्य	खो-खो
२) कु. संगीता लोखंडे	द्वि. व. वाणिज्य	खो–खो
३) कु. अरुंधती पंडित	एम. कॉम. –१	खो–खो

कु. सीमा जोशी हिने सन १९८४–८५ वर्षासाठी खो-खोसाठी असणारा राणी लक्ष्मीबाई पुरस्कार मिळविला. तसेच कु. अरुंधती पंडित हिने पुणे विद्यापीठाने सतत तीन वर्षे अजिंक्यपद मिळविणाऱ्या संघातील खेळाडूसाठी असणारे विशेष गौरव सुवर्णपदक मिळविले.

आंतरविद्यापीठीय स्पर्धेत खालील विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी प्रतिनिधीत्व करून महाविद्यालयाच्या कीर्तीत भर टाकली.

१) कु. विनीता अवसरीकर	द्वि. व. वाणिज्य	बॉल–बॅडमिंटन
२) कु. अंजली दीक्षित	तृ. व. कला	बॉल–बॅडमिंटन व्हॉलीबॉल
३) कु. उज्वला कळसकर	प्र. व. वाणिज्य	बॉल–बॅडमिंटन
४) कु. सुनंदा सूर्यवंशी	प्र. व. कला	कबड्डी
५) कु. भारती रणपिसे	प्र. व. कला	कबड्डी
६) कु. सुनंदा तागुंदे	प्र. व. वाणिज्य	कबड्डी
७) श्री. रविंद्र पिसाळ	एम. कॉम –१	बॉल–बॅडमिंटन
८) ,, संजय पिसाळ	द्वि. व. कला	बॉल–बॅडमिंटन
९) ,, सुनील पटेल	द्वि. व. शास्त्र	बॉल–बॅडमिंटल
१०) ,, राजेंद्र कदम	द्वि. व. कला	बॉल-बॅडमिंटन
११) ,, प्रसाद येरवडेकर	तृ. व. शास्त्र	बास्केटबॉल
१२) ,, सचिन सावंत	प्र. व. वाणिज्य	बास्केटबॉल
१३) ,, राजेंद्र यादव	प्र. व. कला	ज्यूदो
१४) ,, शैलेश जोशी	एम. कॉम –१	ज्यूदो
१५) ,, उत्तम भिताडे	एम. –१	ज्यूदो
१६) ,, सुनील तापकीर	तृ. व. वाणिज्य	ज्यूदो
१७) कु. संगीता जाचक	तृ. व. कला	ज्यूदो
१८) कु. नीलिमा आगाशे	द्वि. व. कला	ज्यूदो

* अखिल भारतीय आंतरमहाविद्यालयीन कबड्डी (मुली) स्पर्धेसाठी असणारी महर्षी दयानंद ट्रॉफी ८४–८५ साठी मॉडर्न महाविद्यालयाच्या महिलांच्या कबड्डी संघाने मिळविला. खेळाडूंचे अभिनंदन !

राज्य पातळीवरील स्पर्धांत खालील विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी प्रतिनिधित्व केले.

१) कु. अंजली दीक्षित	प्र. व. कला	व्हॉलीबॉल
२) कु. उज्वला कळसकर	प्र. व. वाणिज्य	व्हॉलीबॉल
३) कु. माधवी भावे	प्र. व. वाणिज्य	व्हॉलीबॉल
४) कु. शामला पाटील	प्र. व. वाणिज्य	हॉलीबॉल
५) कु. सीमा जोशी	द्वि. व. वाणिज्य	खो-खो
६) कु. संगीता लोखंडे	द्वि. व. वाणिज्य	खो-खो
७) श्री. राजेंद्र कदम	द्वि. व. कला	व्हॉलीबॉल
८) ,, सचिन सावंत	प्र. व. वाणिज्य	बास्केटबॉल
९) ,, प्रसाद येरवडेकर	तृ. व. शास्त्र	बास्केटबॉल
१०) ,, राजेंद्र यादव	प्र. व. कला	ज्यूदो
११) ,, शैलेश जोशी	एम. कॉम -१	ज्यूदो
१२) ,, उत्तम भिंताडे	एम. कॉम -१	ज्यूदो

राष्ट्रीय पातळीवरील स्पर्धांत खालील विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी प्रतिनिधित्व केले.

१) कु. माधवी भावे	प्र. वा.वाणिज्य	व्हॉलीबॉल
२) श्री. राजेंद्र कदम	द्वि. व. कला	व्हॉलीबॉल
३) श्री. प्रसाद येरवडेकर	तृ. व. शास्त्र	बास्केटबॉल
४) ,, अजित डांगे	द्वि. व. वाणिज्य	सॉफ्टबॉल

दर वर्षीप्रमाणे याही वर्षी महाविद्यालयात आंतरवर्गीय क्रीडास्पर्धा घेण्यात आल्या. ह्या स्पर्धांत द्वि. व. कला या वर्गास सर्वसाधारण विजेतेपद मिळाले.

" मॉडर्न श्री "चा बहुमान श्री. ऋषी जेठा प्र. व. वाणिज्य यांना मिळाला.

या स्पर्धांना सर्वच प्राध्यापकांचे सहकार्य आणि प्राचार्यांचे मार्गदर्शन लाभले त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार.

राजेंद्र कदम
आंतर महाविद्यालयीन क्रीडा प्रतिनिधी

किरण लागू
क्रीडा संघटक

डॉ. अशोक पाथरे
कार्याध्यक्ष

☐

वार्षिक अहवाल : १९८४–८५

कनिष्ठ महाविद्यालय : क्रीडा संघटना

१९८४–८५ हे शैक्षणिक वर्ष मॉडर्नच्या कनिष्ठ महाविद्यालय : क्रीडा संघटनेच्या आजवरच्या लौकिकात मोलाची स्पृहणीय भर टाकणारे ठरले.

> मॉडर्न महाविद्यालयाच्या इतिहासात यंदा प्रथमच..... दिमाखदार हॅटट्रिक साधली गेली. बॅडमिंटन, बास्केटबॉल, व्हॉलीबॉल या राज्यस्तरीय क्रीडास्पर्धेत आमच्या विद्यार्थी-स्पर्धकांनी वरील तिन्ही क्रीडाप्रकारात अजिंक्यपद मिळवून तिहेरी लौकिक मिळविला. मॉडर्न महाविद्यालयाच्या आजवरच्या प्रतिष्ठेस कळसास नेले. या आमच्या विद्यार्थ्यांचा आम्हाला अभिमान वाटतो.

या वर्षी जिल्हा परिषद-पुणे यांनी संयोजित केलेल्या आंतरशालेय पावसाळी व हिवाळी सत्रस्पर्धांमध्ये आमच्या महाविद्यालयातील खेळाडूंनी पुढील विविध स्पर्धात महाविद्यालयास सन्मान मिळवून दिला. या स्पर्धा अशा—बास्केटबॉल, व्हॉलीबॉल, टेबल-टेनिस, खो-खो, कबड्डी, मैदानी स्पर्धा, हॉकी (मुले) फुटबॉल, पोहणे, हँडबॉल इत्यादि.

या वर्षी प्रथमच महाविद्यालयाचा हॉकी व हँडबॉल या स्पर्धेत मुलींचा संघ सहभागी झाला.

तसेच विविध स्पर्धामध्ये आमच्या विद्यार्थ्यांनी कौतुकास्पद कामगिरी केली आहे. त्या स्पर्धा व स्पर्धक खालीलप्रमाणे :

ज्युडो　　विल्यम गजभिव जयदीप पटणे　　(रौप्यपदकाचे मानकरी)　　उपान्त्य फेरीपर्यंत यश

टेबल-टेनिस : (मुले), व्हॉलीबॉल (मुले),
बॅडमिंटन (,,), बास्केटबॉल (,,) } विजेतेपद

आंतरराज्य स्तर :

पोहणे : कु. वासंती नवाथे　तृतीय क्र.

लॉन टेनिस (सिंगल मुले) : विजेतेपद　दिनकर अनिरुद्ध

बास्केटबॉल : विजेतेपद : अशिष गदगकर, अतुल गदगकर, श्रीनाथ केसकर, कपिल पुरंदरे, संजय अटालट्टी, भालचंद्र पंडित, अभिजीत उंडे, अतुल थोरात, यशवंत नानकर, चंद्रशेखर देवकर, मकरंद टिल्लू, अजय गांधी.

व्हॉलीबॉल : विजेतेपद : सुरेश गायकवाड, संजय यनपुरे, सुधीर पालांडे, अजय मोहिते, श्रीकांत म्हात्रे, प्रविण शिर्के, राजेश साळवी, सतीश गुरव, सुनिल थोपटे, विनायक खिस्ती, सतिश काटे, दिलीप सावंत.

बॅडमिंटन : विजेतेपद : अजय गांधी, सचिन शहा, रणपिसे, शैलेश शितोळे.

एका गोष्टीचा आवर्जून उल्लेख केला पाहिजे. तो म्हणजे आमच्या काही विद्यार्थी-स्पर्धकांनी मुलांच्या राष्ट्रीय स्पर्धेतही उत्कृष्ट कामगिरी करून मॉडर्न महाविद्यालयाचे नाव केवळ महाराष्ट्रातच नव्हे तर संपूर्ण भारतात उज्ज्वल करण्यात हातभार लावला. राष्ट्रीय पातळीवर निवड झालेले आमचे मानकरी खालीलप्रमाणे.

बास्केटबॉल : अतुल गदगकर, अशिष गदगकर, श्रीनाथ केसकर

बॅडमिंटन : अजय गांधी

व्हॉलीबॉल : सुधीर पालांडे
श्रीकांत म्हात्रे
सुरेश गायकवाड
संजय यनपुरे
} मिझोराम (सिक्कीम येथे झालेल्या राष्ट्रीय पातळीवरील स्पर्धेत निवड.

वरील सर्व खेळाडूंचे हार्दिक अभिनंदन. !

प्रतिवर्षीप्रमाणे याही वर्षी महाविद्यालयाच्या सांघिक व वैयक्तिक आंतरवर्गीय स्पर्धा घेण्यात आल्या.

मुलांचे सर्वसाधारण विजेतेपद बारावी ' अ ' कला, ह्या वर्गाने मिळविले. मुलींचे सर्वसाधारण विजेतेपद बारावी ' जी ' मधील कु. मेधा फडके या विद्यार्थिनीने मिळविले. मुलांचे सर्वसाधारण विजेतेपद अकरावी ' ब ' कला, मधील दिलीप सावंत ह्या विद्यार्थ्यास मिळाले.

क्रीडा विभागास प्राचार्य, उपप्राचार्य, कार्याध्यक्ष, उपकार्याध्यक्ष, जिमखाना संघटनेचे कार्यकारी मंडळ, कार्यालयीन कर्मचारी व सेवकवर्ग यांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन व सहकार्य मिळाले. त्यांच्या सहकार्याबद्दल आम्ही ऋणी आहोत. त्यांच्या सहकार्यामुळेच विद्यार्थी विशेष प्रगती दाखवू शकले. धन्यवाद.... !

प्रा. जी. एम. बनसुडे
उपकार्याध्यक्ष

श्री. विनोद झावा
श्री. विनय शेरीकर } क्रीडा संघटक

शारीरिक शिक्षण विभाग

वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालय

महाविद्यालयाच्या १९८४-८५ या शैक्षणिक वर्षाच्या शारीरिक शिक्षणाच्या तासांना १६-७-१९८४ रोजी सुरवात झाली. व विद्यार्थ्यांतूनच विद्यार्थ्यांची शारीरिक शिक्षण संघनायक म्हणून निवड करण्यात आली.

प्रथम वर्ष कला, वाणिज्य, व शास्त्र या वर्गासाठी आठवड्यातून ३ वेळा (मंगळवार, बुधवार, गुरुवार) सकाळी ६-४० ते ७-२० या वेळात शारीरिक शिक्षणाचे तास घेण्यात आले.

तसेच ११ वी व १२ वी च्या कला शाखेचे तास सकाळी ७-२५ ते ८-१० ह्या वेळात घेण्यात आले तर वाणिज्य व शास्त्र शाखेचे दुपारी ३-४५ ते ६-१० ह्या वेळात घेण्यात आले.

प्रथम वर्षाच्या विद्यार्थ्यांना जे महाविद्यालयापासून दूर राहातात त्यांना प्रत्येक सत्राच्या शेवटी फक्त परीक्षा घेण्यात आल्यात. कनिष्ठ व वरिष्ठ महाविद्यालयाच्या परिक्षेसाठी १०० मी. धावणे, लांबउडी व गोळाफेक, स्कॉट अँड थ्रस्ट, शारीरखेच (पुल-अप्स), सीट अप्स (मुली) दोरीवरील उड्या (मुली) ह्या कसोट्यांचा समावेश केला होता.

महाविद्यालयाचे दुसरे सत्र दि. ६ डिसेंबर ८४ रोजी सुरू झाले. दुसऱ्या सत्राचीही परीक्षा दि. २१ फेब्रुवारी ८५ रोजी घेण्यात आली. ह्या वर्षी हॉकी, बॉस्केटबॉल, बॅडमिंटन व व्हॉलीबॉल यासारख्या खेळाचे शारीरिक शिक्षण संचालक (वरिष्ठ व कनिष्ठ) यांनी मार्गदर्शन केले.

शारीरिक शिक्षणाद्वारे शारीरिक दोषांचे (व्यायामाद्वारे) उच्चाटन, मसाज व आरोग्यविषयक सल्ला, शारीरिक शिक्षणाने उंची वाढवणे, यौगिक व्यायाम व प्राणायाम या विषयांवरील व्याख्याने शारीरिक शिक्षण संचालक यांनी दिलीत.

वैद्यकीय तपासणी :— प्रथम वर्ष शास्त्र, वाणिज्य व कला ह्या वर्गांची रोजी ' मेडिकल टेस्ट ' घेण्यात आली.

२६ जानेवारी व १५ ऑगस्ट हे राष्ट्रीय सण विद्यार्थ्यांनी उत्साहाने साजरे केले.

खालील विद्यार्थ्यांनी या वर्षी उत्तम शारीरिक शिक्षण संघनायक (पी. टी. लिडर) म्हणून काम पाहिले.

१)	श्री.	जगदीश सातव	प्र. व. वाणिज्य ' ड '
२)	,,	सुनील काळे	प्र. व. शास्त्र
३)	,,	चंद्रमणी जावळे	द्वि. व. कला
४)	,,	गिरीष देसाई	व्दि. व. शास्त्र
५)	,,	जयदीप पटने	११ वी शास्त्र
६)	कु.	नीलिमा आगाशे	द्वि. व. कला
७)	कु.	प्रतिभा उपाध्ये	प्र. व. कला
८)	कु.	मेदिनी पानसे	१२ वी कला
९)	कु.	शर्मिला नाईक	११ वी वाणिज्य

मा. प्राचार्य व प्राध्यापकवर्ग, संघनायक, तसेच जिमखाना विभागाचे कार्याध्यक्ष, कर्मचारी, श्री. पवार व श्री. जाधव तसेच I. C. S. R. श्री. कदम कु. अंजली दीक्षित त्यांच्याकडून वेळोवेळी लाभलेल्या सहकार्याबद्दल आम्ही त्यांचे आभारी आहोत.

श्री. विनोदकुमार छाब्रा, श्री. विनय शेरीकर
शा. शिक्षण शिक्षक, कनिष्ठ महाविद्यालय.

कि. शं. लागू ,
शा. शिक्षण संचालक, वरिष्ठ महाविद्यालय

शास्त्र संघटना

व्यवस्थापक समिती :

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर. **कार्याध्यक्ष :** प्रा. अ. वि. रायरीकर.

प्राध्यापक सदस्य :

श्री. श्री. न. भिडे — श्री. वा. र. अहिरराव
श्री. ब. य. भिडे — श्री. प्र. श्री. कापरे
डॉ. हे. व. घाटे — डॉ. सौ. कांचनगंगा र. गंधे

विद्यार्थी प्रतिनिधी : तृतीय वर्ष शास्त्र :

श्री. रा. मु. मोरे, — श्री. अ. प. पाटक,
,, प्र. के. वैद्य, — कु. उज्ज्वल गाडगीळ,
कु. विद्या नेने — कु. सुरेखा डांगळे

द्वितीय वर्ष शास्त्र :

कु. शोभना मेनन — कु. मनीषा धुमाळ
श्री. दिलीपकुमार पांडे — श्री. मि. चं. क्षीरसागर
,, महेश वी. मुथा — ,, सु. कृ. काटे
,, सु. ऊ. बोरकर — ,, सं. नी. देशमुख

कार्यालयीन व्यवस्था : श्री. भू. र. दोशी.

या वर्षीच्या पहिल्याच बैठकीत श्री. राजेंद्र मोरे तृ. व. शास्त्र या विद्यार्थ्याची विद्यापीठासाठी शास्त्र संघटनेचा महाविद्यालयाचा प्रतिनिधी म्हणून एकमताने निवड झाली. त्याबद्दल त्याचे अभिनंदन.

शास्त्र संघटनेच्या या वर्षीच्या उपक्रमांची सुरुवात प्र. म. रा. राईलकर, गणित विभाग प्रमुख, स. प. महाविद्यालय पुणे यांच्या ' वाटोळा त्रिकोण ' या अतिशय मनोरंजक व्याख्यानाने झाली. वास्तविक गणितातील हा एक अवघड विषय; परंतु गणितावर मराठीत अनेक पुस्तके लिहिणाऱ्या प्रा. राईलकरांनी तो अतिशय सोपा करून सांगितला.

या व्यतिरिक्त संघटनेतर्फे पुढील कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले—

१) शैक्षणिक भेट :

१८ सप्टेंबर १९८४ रोजी तृ. व. शास्त्र. (रसायन, प्राणिशास्त्र व वनस्पतीशास्त्र) वर्गातील विद्यार्थ्यांनी 'नॅशनल केमिकल्स लॅबोरेटरी, ' पाषाण पुणे येथे भेट दिली. विद्यापीठ प्रतिनिधी राजेंद्र मोरे याने परवानगी व इतर माहिती मिळवून आणली. N. C. L. चे श्री. वाघमारे व श्री. देशपांडे यांनी सर्व मुलांना वेगवेगळे विभाग दाखवून सविस्तर माहिती दिली. सदर सहलीस रसायनशास्त्र विभागातील प्रा. लिमये व प्रा. उजळंबकर जातीने हजर होते. सदर भेटीस श्री. विनायक शिर्के (NCL) यांनी तावडतोब परवानगी दिली.

२) विभागीय कार्यक्रम (भौतिकी)

भारतीय भौतिकी संघटना व शास्त्र संघटना, मॉडर्न महाविद्यालय यांच्या विद्यमाने १५ डिसेंबर १९८५ रोजी डॉ. जी. के. भिडे ॲडिशनल मॅनेजर भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेड पुणे यांचे " नाईट व्हिजन " या विषयावर व्याख्यान झाले.

स्लाईडस्‌चा वापर व सहजसुलभ भाषा याच्या आधाराने डॉ. भिडे यांनी " नाईट व्हिजन " म्हणजे काय ! आपणास रात्री का दिसत नाही ! रात्री पाहणे कशा रीतीने शक्य होईल ? वगैरे प्रश्नांची उकल विद्यार्थ्यांना सोप्या पद्धतीने करून दिली.

त्यांच्याच कारखान्यात तयार झालेले " Image Intensifier " हे उपकरणही सर्वांना यावेळी पहावयास मिळाले.

प्रा. देशपांडे यांनी पाहुण्यांची ओळख करून दिली. प्रा. मराठे अध्यक्षस्थानी होते.

३) विभागीय कार्यक्रम (रसायनशास्त्र)

२२ फेब्रुवारी १९८५ रोजी तृ. व. शास्त्र (रसायनशास्त्र) या वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी खालील व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. विषय : " ॲडिशन रिॲक्शन ऑफ कार्ब्यानियन " व्याख्याते : डॉ. एम्. एस्. वाडिया, रसायनशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ.

वर उल्लेख केलेला मूळचा अवघड विषय डॉ. वाडियांनी विद्यार्थ्यांना अत्यंत सोपा व सुरस करून शिकविला.

शास्त्र संघटना डॉ. वाडियांची ऋणी आहे.

४) शैक्षणिक भेट क्रमांक २

२ मार्च १९८५ रोजी तृ. व. शास्त्र (रसायनशास्त्र)च्या विद्यार्थ्यांनी थेऊरच्या " यशवंत सहकारी साखर कारखान्यास भेट दिली. या सहलीस रसायनशास्त्र विभागातील प्रा. रा. ग. लिमये, प्रा. गोखले, प्रा. आढाव व प्रा. उजळंबकर हजर होते.

श्री. राजेंद्र मोरे याने या भेटीचेही संयोजन केले.

५) विभागीय कार्यक्रम (भूगोल)

भूगोल विभागाने मागील वर्षी सुरू केलेल्या " Geographic Event " हा उपक्रम या वर्षीही चालू ठेवला. प्रा. अहिरराव यांनी विद्यार्थ्यांना वेळोवेळी मार्गदर्शन केले.

६) विज्ञान विश्व :

डॉ. द. दि. पुंडे यांनी " विज्ञान विश्व " ही भितीपत्रिका पूर्वीच सुरू केली असून तिला दिवसेंदिवस वाढता प्रतिसाद मिळत आहे हे नमूद करण्यास आम्हास आनंद वाटतो. या वर्षी एकूण ५ अंक सादर करण्यात आले. सदर अंकासाठी काही वेळा साहित्य खूपच आल्याने निवड करणे भाग पडले हे विशेष होय. सदर उपक्रमामध्ये द्वि. व. शास्त्र व तृ. व. शास्त्र चे विद्यार्थी भाग घेत. यंदा प्र. व. शास्त्रच्या विद्यार्थ्यांनीही भाग घेतला. हा उपक्रम यशस्वी करण्यास सर्वश्री. राजेंद्र मोरे व गिरीश देसाई यांनी विशेष परिश्रम घेतले.

७) विज्ञान कथा स्पर्धा :

गेल्या ४ वर्षांप्रमाणेच यंदा वरिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी " विज्ञान कथा स्पर्धा " आयोजित करण्यात आली होती. प्रा. द. दि. पुंडे व प्रा. सौ. मेधा सिधये यांनी परीक्षक म्हणून काम केले.

पारितोषिक क्रमांक	कथेचे नाव	विद्यार्थी लेखकाचे नाव
१	आणि जग वाचले	दातीर ए. एम. प्र. व. शास्त्र
२	काळे ढग	गिरीश देसाई तृ. व. शास्त्र
३	नवनिर्मिती	मंजुषा साठे प्र. व. वाणिज्य

विजेत्यांचे हार्दिक अभिनंदन ! वरील कथा याच अंकात प्रसिद्ध केलेल्या आहेत.

(८) व्यवसाय मार्गदर्शन :

दरवर्षीप्रमाणेच कला व वाणिज्य संघटनांच्या सहकार्याने ८, ९, १० मार्च या तीन दिवसांत " व्यवसाय मार्गदर्शन शिबीर " तृतीय वर्षाच्या विद्यार्थ्यांसाठी आयोजित केले होते. हे शिबीर तीन तासांच्या सत्रांमध्ये घेण्यात आले.

सदर शिबिरात अर्ज कसा लिहावा ? मुलाखत कशी घ्यावी ? इ० बद्दल सविस्तर माहिती दिली जाते. तसेच गुणवत्ता चाचणी घेण्यात येते. या शिबिरासाठी निरनिराळ्या क्षेत्रातील नामवंत व्यक्तींना बोलावण्याची आपल्या महाविद्यालयाची प्रथा आहे. त्याप्रमाणे यंदा खालील व्यक्तींचे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन लाभले.

(१) सर्वश्री फाटक, (२) पालकर, स्टेट बँक ऑफ इंडिया, पुणे, (३) श्रीमती मखिजानी, (४) आगरवाल, टेल्को पुणे, (५) कौशिक.

या व्यतिरिक्त आपल्याच महाविद्यालयातील प्रा. दातार, प्रा. सौ. शाळीग्राम व प्रा. सेन यांचाही मोठा सहभाग होता. सदर शिबिरास विद्यार्थ्यांचा उत्तम प्रतिसाद मिळाला.

या वर्षीच्या शास्त्र संघटनेच्या उपक्रमांच्या यशामध्ये प्रत्येक प्राध्यापक सदस्याचा व विद्यार्थी प्रतिनिधीचा वाटा आहे. श्री. भू. र. दोशी यांनी बहुमोल सहाय्य केले. संघटनेच्या प्रत्येक उपक्रमास प्राचार्य, उपप्राचार्य व सर्व विभाग-प्रमुखांचे सहाय्य मिळाले. संघटनेच्या कामात ज्यांचा प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष हातभार लागला, त्या सर्वांचा जागेअभावी नामोल्लेख करता येणे शक्य नाही. त्या सर्वांची शास्त्र संघटना आभारी आहे.

श्री. राजेंद्र मोरे, (विद्यार्थी प्रतिनिधी) **प्रा. अ. वि. रायरीकर** (कार्याध्यक्ष)

वाणिज्य संघटना

कार्याध्यक्ष : प्रा. अनंत गोसावी

प्राध्यापक सदस्य : प्रा. सौ. भारती डोळे, प्रा. सौ. संजीवनी रहाणे, प्रा. सौ. जोत्स्ना गोडबोले, प्रा. प्रकाश मुथा, प्रा. यशवंत वाघमारे, प्रा. श्री जयंत जावेंकर.

विद्यार्थी प्रतिनिधी : श्री. मधुसूदन मुटाटकर, तृतीय वर्ष वाणिज्य, श्री. श्रीनिवास शास्त्री, द्वितीय वर्ष वाणिज्य

कार्यालयीन व्यवस्था : श्री. खोपकर

संघटनेने या वर्षी खालील उपक्रम यशस्वीपणे पार पाडले.

१) भित्तीपत्रक ' कॉम ' : ' कॉम ' चे या वर्षी आठ अंक प्रदर्शित करण्यात आले. ' कॉम 'च्या इतिहासातील हा एक उच्चांक आहे. या आठ अंकांपैकी एक अंक पूर्णपणे कनिष्ठ महाविद्यालयातील प्रदर्शित केला. ' कॉम 'ने हाताळलेल्या विषयातही विविधता होती. उदा. बँकांचे राष्ट्रीयकरण, नाणेटंचाई, वनस्पती तुपातील भेसळ, युरोपातील व्यवस्थापक, तिसऱ्या जगातील देश, केटरिंग कला, किर्लोस्कर व धीरुभाई अंबानी या उद्योजकांची अल्प चरित्रे.

सुमारे वीस विद्यार्थ्यांनी सतत परिश्रम घेऊन ' कॉम ' कलात्मक करण्यात महत्वाचा वाटा उचलला.

२) औद्योगिक भेटी : संघटनेतर्फे खालील ठिकाणी औद्योगिक भेटी आयोजित करण्यात आल्या होत्या.

(अ) ईगल फ्लास्क, तळेगाव (पुणे) (ब) कृषि उत्पन्न बाजार समिती (पुणे) (क) मुंबई शेअर बाजार मुंबई (ड) वनाज इंजिनिअर्स प्रायव्हेट लिमिटेड, पुणे.

३) **प्रकल्प अहवाल स्पर्धा :** मॉडर्न महाविद्यालयाच्या वाणिज्य शाखेचे वैशिष्ट्य असलेल्या या स्पर्धेला यावर्षी भरघोस प्रतिसाद मिळाला. एकूण सत्तावीस प्रकल्पांमध्ये सुमारे पचांहत्तर विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला होता. ' कोचिंग क्लासेस ग्रंथालय आणि मार्केट फोरकास्टिंग ' हे प्रकल्प अहवाल स्पर्धेत यशस्वी ठरले. स्पर्धेचे परीक्षक म्हणून नौरोजी वाडिया कॉलेजमधील अर्थशास्त्राचे प्राध्यापक श्री. संतोष दास्ताने यांनी काम पाहिले.

४) **रोजगार मार्गदर्शन शिबीर :** कला संघटना व शास्त्र संघटना यांच्या सहकार्याने महाविद्यालयात तृतीय वर्षात शिकत असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी हे शिबीर आयोजित करण्यात आले होते. या शिबीरात सहभागी झालेल्या विद्यार्थ्यांना निरनिराळ्या क्षेत्रातील पुढील तज्ज्ञ व्यक्तींनी नोकरी व व्यवसायासंबंधी बहुमोल मार्गदर्शन केले.

(अ) श्री फाटक पर्सनल मॅनेजर – मॉरिस इलेक्ट्रानिक्स, पुणे.

(ब) श्री. पाळकर ज्येष्ठ अधिकारी – स्टेट बँक ऑफ इंडिया, पुणे.

(क) श्रीमती माखीजानी – व्यवस्थापन तज्ज्ञ.

(ड) श्री. आगरवाल – जेष्ठ अधिकारी टेल्को, पुणे.

(ई) डॉ. एस. एन. कौशिक – व्यवस्थापन सल्लागार

संघटनेने हाती घेतलेल्या या विविध उपक्रमांना सहकारी प्राध्यापक व विद्यार्थी यांचे सहकार्य मिळाले याबद्दल संघटना त्यांची आभारी आहे.

प्रा. अनंत गोसावी, (कार्याध्यक्ष)

कलामंडळ

अध्यक्ष : डॉ. वि. भा. देशपांडे.

सदस्य : डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर, श्री. रा. व. कुलकर्णी, श्री. ज. पुं. चिंचोरे, डॉ. सु. व्यं. धायगुडे, सौ. लीना पाटणकर, प्रा. यशवंत सुमंत, प्रा. गीताराम गायकवाड, सौ. पद्मजा मेहेंदळे, प्रा. कु. नयना कारखानीस.

महाविद्यालयाच्या कलामंडळातील विद्यार्थ्यांनी यंदा निरनिराळ्या स्पर्धांमध्ये भाग घेऊन अत्यंत उज्ज्वल यश संपादन केले आहे.

(१) पुरुषोत्तम करंडक आंतरमहाविद्यालयीन एकांकिका स्पर्धा :

सर्वोत्कृष्ट एकांकिका : पुरुषोत्तम करंडक — ' काळी होती नकटी एक '

गगनविहारी बोराटे : दिग्दर्शक, सर्वोत्कृष्ट अभिनेता, कै. केशवराव दाते करंडक, सर्वोत्कृष्ट स्वराभिनय, यशवंत करंडक.

शुभदा शहा : सर्वोत्कृष्ट अभिनेत्री, कै. माई भिडे करंडक.

सहकलाकार : उमा साठे, आनंद दरेकर, निमिष तोटे, विकास पेशवे, अनंत सोवळे, संजय गायकवाड, अशोक रानडे, नितिन चव्हाण, जितेंद्र आफळे, राजश्री बेडेकर, मंजुषा अभ्यंकर, स्वाती गोखले, संजय भिलारे, रवींद्र महाजन, विनय पंडित, अजित शिरोळे, श्रीपादराज आमले, अनिल रिकिबे, राजेंद्र माने, रवींद्र माने, उमेश कोकीळ, विश्वास वाघ, योगेश काळे, राजू ओसवाल, गिरीश राव, विद्याधर भागवत, सुनील कुलकर्णी, नंदू क्षीरसागर, सुशील जोशी.

(२) गदगकर करंडक आंतरमहाविद्यालयीन संगीत स्पर्धा

वाद्यवृंद – प्रथम क्रमांक व गदगकर करंडक.

त्यागराज खाडिलकर : सुगम संगीत–द्वितीय क्रमांक, शास्त्रीय संगीत–द्वितीय क्रमांक.

उदय चांदोरकर : सुगम संगीत – चतुर्थ क्रमांक.

सचिन जांभेकर : सर्वोत्कृष्ट स्वरवाद्यवादक. चित्रा मोघे — सुगम गायन, प्रथम क्रमांक.

सहकलाकार : पराग वडगावकर, उदय बराटे, विदुला कुलकर्णी, बिपिन पाटोळे, अजित टेंबे, संजय गायकवाड, दिलीप गुजर, अमित गायकवाड, मनोज जोशी, विवेक शहा, गणेश आवटे, सतीश कांबिये.

(३) ड्रापर्स आंतरमहाविद्यालयीन नाट्यवाचन स्पर्धा :

कलाकार : धनंजय वेर्णेकर, गगनविहारी बोराटे, जयश्री दाणी, मधुवंती कवडी.

(४) फिरोदिया करंडक आंतरमहाविद्यालयीन विविध गुणदर्शन :

कलाकार : संगीता उंबरेकर, त्यागराज खाडिलकर, बिपिन पाटोळे, निमिष तोटे, पराग वडगावकर, उदय बराटे, सचिन जांभेकर, अजित टेंबे, संजय गायकवाड, विदुला कुलकर्णी, मनीषा जोशी, परिमला गोखले, विद्या नाईक, गगनविहारी बोराटे, नंदू क्षीरसागर, विकास पेशवे, गिरीश राव, विनायक पंडित, सतीश कांबिये.

(५) लायन्स क्लब संगीत स्पर्धा :

त्यागराज खाडिलकर–गजल गायन प्रथम पारितोषिक.

(६) सिम्बायॉसिस संगीत स्पर्धा :

त्यागराज खाडिलकर–सुगम संगीत–द्वितीय क्रमांक.

उदय चांदोरकर-सुगम संगीत–चतुर्थ क्रमांक.

(७) एस्. एन्. डी. टी. सुगम संगीत स्पर्धा :

त्यागराज खाडिलकर–द्वितीय क्रमांक.

लायन्स, सिंबायॉसिस व एस्. एन्. डी. टी. या तिन्ही स्पर्धात गायक म्हणून उदय चांदोरकर व हार्मोनियम साथ–सचिन जांभेकर यांचा सहभाग होता.

(८) कालिदास संगीत स्पर्धा :

समूह गायन : द्वितीय क्रमांक.

कलाकार : त्यागराज खाडिलकर, विदुला कुलकर्णी, उदय चांदोरकर, राजश्री बेडेकर, उदय बराटे, पराग वडगावकर, गिरीश राव, सचिन जांभेकर, प्रदीप जोशी.

(९) फर्गसन महाविद्यालय युवक महोत्सव ' इनसिंक ' :

वाद्यवृंद : द्वितीय क्रमांक.

कलाकार : सचिन जांभेकर, पराड वडगावकर, उदय बराटे, दिलीप गुजर, संजय गायकवाड, विवेक शहा, अजित टेंबे, बिपिन पाटोळे.

एकांकिका : ' चेस '

कलाकार : धनंजय वेर्णेकर, विकास पेशवे, त्यागराज खाडिलकर, वर्षा कवडी, अजित टेंबे, नंदू क्षीरसागर, विवेक विसाळ, बिपिन पाटोळे, जितेंद्र आफळे, गुणेश आवटे.

वादस्पर्धा : भुवना वेंकटरामन, वर्षा सहस्रबुद्धे.

शब्दस्पर्धा : शार्दूल शहा, अनिरुद्ध दांडेकर.

सामान्यज्ञान स्पर्धा : अंजली राजगुरू, भुवना वेंकटरामन, ललिता नाडगौडा जयकुमार, नायडू, वर्षा दीक्षित, मधुसूदन मुटाटकर.

(८) युवक महोत्सव प्रथम फेरी :

एकांकिका : चेस : प्रथम क्रमांक.

कलाकार : धनंजय वेर्णेकर, विकास पेशवे, वर्षा कवडी, त्यागराज खाडिलकर, अजित टेंबे, विजय वैद्य, आनंद दरेकर, बिपिन पाटोळे.

समूहगीत : प्रथम क्रमांक.

त्यागराज खाडिलकर, गिरीश राव, सतीश कांबिये, पराड वडगावकर, उदय बराटे, चित्रा मोघे, विदुला कुलकर्णी, उदय चांदोरकर, मंजुषा अध्यंकर, राजश्री बेडेकर,

समूहनृत्य : तृतीय क्रमांक.

कलाकार : शोभना मेनन, सुनीता, इनामदार, ममता अहलुवालिया. विद्या नाईक, साधना भोसले, सुप्रिया बाणेकर, वंदना श्रीवास्तव, सविता पाटील, लीना पारिख, निमिष तोटे, नंदू क्षीरसागर, त्यागराज खाडिलकर.

वाद्यवृंद : द्वितीय क्रमांक.

कलाकार : त्यागराज खाडिलकर, विदुला कुलकर्णी, संजय गायकवाड, पराग वडगावकर, चित्रा मोघे.

(९) महाविद्यालयांतर्गत संगीत स्पर्धा :

या वर्षीपासूनच चित्रपट संगीत, भावगीत वाद्यवादन व नाट्यसंगीत यांच्या महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धा घेण्यास सुरवात झाली.

आमच्या महाविद्यालयातील प्राणिशास्त्र विभागातील कलाप्रेमी शिक्षिका सौ. अमृता अजित सातभाई यांनी कै. सरस्वतीबाई अनंत पेडणेकर यांच्या स्मरणार्थ रुपये १०० चे रोख पारितोषिक या स्पर्धांसाठी ठेवले. भावगीत, नाट्यसंगीत वाद्यवादन स्पर्धांतील पहिल्या दोन क्रमांकाना ते देण्यात आले.

महाविद्यालयांतर्गत संगीत स्पर्धा निकाल —

चित्रपटसंगीत : (१) पराग वडगावकर, (२) त्यागराज खाडिलकर, (३) आनंद नगरकर.

भावगीत : (१) संध्या नाईक, (२) त्यागराज खाडिलकर, (३) उदय चांदोरकर, (४) सचिन जांभेकर.

वाद्यसंगीत : (१) मनोज जोशी, (२) भाग्यश्री भागवत, (३) पांडुरंग कुलकर्णी.

नाट्यसंगीत : त्यागराज खाडिलकर.

वरील स्पर्धांसाठी परीक्षक म्हणून श्री. राहुल घोरपडे आणि प्रा. रा. ग. लिमये यांनी काम पाहिले.

(१०) महाविद्यालयांतर्गत एकांकिका, नाट्यवाचन, कथाकथन व नाट्याभिनय स्पर्धा :

दरवर्षीप्रमाणे यंदाही या स्पर्धांना अत्युत्कृष्ट प्रतिसाद मिळाला.

या स्पर्धांना खालील व्यक्तींनी उदारहस्ते पारितोषिके जाहीर केली.

प्राचार्य स. य. गंभीर	:	रुपये १०१
श्री. सतीश कांबिये	:	रुपये २२
श्री. विनायक पंडित	:	रुपये ११
श्री. संजय भोसले	:	रुपये २२
श्री. अतुल देशपांडे	:	रुपये ५०

आमच्या महाविद्यालयातील रसायन शास्त्र विभागातील प्राध्यापक ब. य. भिडे यांनी त्यांच्या मातोश्री जुन्या जमान्यातील अभिनेत्री कै. माई भिडे यांच्या स्मरणार्थ; महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धांमध्ये वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या प्रथम क्रमांकाच्या एकांकिकांसाठी प्रत्येकी रोख रुपये एक्कावन्न चे कै. माई भिडे पारितोषिक ठेवलेले आहे.

तृतीय वर्ष वाणिज्य 'सी' १९८४–८५ या वर्गाने कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या प्रथम क्रमांकाच्या एकांकिकेसाठी सिबिकॉम करंडक' प्रदान केलेला आहे.

कला मंडळाचे १९८४–८५ या वर्षाचे सचिव श्री. बिपिन पाटोळे (तृ. व. वाणिज्य 'सी') यांनी त्यांचे बंधू कै. विजय पाटोळे यांच्या स्मरणार्थ, वरिष्ठ महाविद्यालयाच्या प्रथम क्रमांकाच्या एकांकिकेसाठी 'कै. विजय पाटोळे स्मृतिकरंडक' प्रदान केलेला आहे.

यंदा महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धांसाठी सौ. ज्योती सोमण, श्रीसर्व दत्ता लिमये व अतुल देशपांडे यांनी परीक्षक म्हणून काम पाहिले.

महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धांचा निकाल.

कथाकथन : (१) संदीप बक्षी, (२) सीमा बापट, (३) सदानंद दाते.

उत्तेजनार्थ : (१) परेश मोकाशी, (२) मकरंद टिल्लू.

नाट्याभिनय : (वरिष्ठ) (१) रेवती घोपेश्वरकर. (कनिष्ठ) (१) अजित शिरोळे, (२) श्रीपतराज आमले, (३) मेघना देशपांडे.

नाट्यवाचन सांघिक : वरिष्ठ

(१) घोटभर पाणी, (१) हंसाचे बेट, (२) एक होती सिंड्रेला, (३) स्वामी.

वैयक्तिक : विद्यार्थी

(१) संदीप बक्षी, (२) सदानंद दाते.

वैयक्तिक : विद्यार्थिनी

(१) वंदना वैद्य, (२) वसुधा जोशी, (३) रेवती घोपेश्वरकर.

नाट्यवाचन : सांघिक : कनिष्ठ

(१) मी अनिकेत सहस्रबुद्धे, (२) साडी उडाली आकाशी, (३) समोरच्या घरात.

वैयक्तिक : विद्यार्थी

(१) श्रीपाद आमले, (२) अजित शिरोळे, (३) श्रीपाद काळे.

वैयक्तिक : विद्यार्थिनी (१) वसुधा एरंडे, (२) मनोरमा कैंभावी, (३) शोभा पोहे.

उत्तेजन : सुनीता चौबळ.

एकांकिका : सांघिक : वरिष्ठ— ' कै. विजय पाटोळे स्मृति-करंडक ' व ' कै. भाई भिडे पारितोषिक '

एकांकिका (१) आमुशा, (२) चेस, (३) उद्ध्वस्त.

वैयक्तिक विद्यार्थी : (१) धनंजय वेर्णेकर, (२) निमिष तोटे, (३) सुनील होवाळे.

वैयक्तिक विद्यार्थी : (१) सुनीता इनामदार, (२) जयश्री दाणी, (३) शोभना मेनन.

एकांकिका सांघिक : कनिष्ठ— ' सिबिकॉम ' करंडक व ' कै. भाई भिडे पारितोषिक '

एकांकिका (१) परस्पर पावणेबारा, (२) डॉक्टर, रोगी आणि यम, (३) नाटक झालंच पाहिजे.

वैयक्तिक : विद्यार्थी (१) श्रीधर विसाळ, (२) अजित शिरोळे, (३) मकरंद टिल्लू.

उत्तेजनार्थ : (१) विजय डांगे, (२) संदीप कणसे, (३) योगेंद्र दंडवते.

वैयक्तिक : विद्यार्थिनी (१) सुप्रिया देशपांडे, (२) मालविका जोशी, (३) संगीता कुलकर्णी.

(११) नाट्यविभागात उत्कृष्ट कामगिरी केल्याबद्दल कलामंडळ शिष्यवृत्ती खालील विद्यार्थ्यांना देण्यात आलेली आहे (रु. ५१/– प्रत्येकी)

(१) गगनविहारी बोराटे, (२) अजित शिरोळे, (३) सुप्रिया देशपांडे.

(१२) संगीत स्पर्धांमध्ये उत्कृष्ट कामगिरी केल्याबद्दल खास पारितोषिके (रु. ११/– प्रत्येकी) खालील विद्यार्थ्यांना देण्यात आलेली आहे.

(१) त्यागराज खाडिलकर, (२) उदय चांदोरकर, (३) सचिन जांभेकर, (४) चित्रा मोघे.

(१३) ' पुरुषोत्तम करंडक ' विजेत्या आमच्या विद्यार्थ्यांचा सत्कार प्रख्यात विनोदी अभिनेते श्री. शरद तळवलकर यांच्या हस्ते भरत नाट्यमंदिरात दि. २४ सप्टें. ८४ रोजी करण्यात आला. त्याच प्रसंगी विजेत्या एकांकिकेबरोबर औरंगाबादच्या ' जिगीषा ' या संस्थेच्या ' स्त्री ' या एकांकिकेचा प्रयोगही करण्यात आला.

(१४) कलामंडळाचा वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ दि. २५ फेब्रु. ८५ रोजी प्रख्यात अभिनेते प्रभाकर पणशीकर यांच्या हस्ते करण्यात आला.

(१५) **आभार** : कलामंडळाला अनेकांचे सहकार्य लाभलेले आहे. सर्वांचा नामोल्लेख करणे इथे जागेअभावी अवघड आहे. सर्वांचा थोडक्यात उल्लेख खालील प्रमाणे :

प्राचार्य, उपप्राचार्य, सर्व प्राध्यापक, सर्व कार्यालयीन कर्मचारी, सर्व सेवकवर्ग, सर्व विद्यार्थी, कलाकार, सर्व पारितोषिके प्रदान करणारे, कलामंडळ सचिव, विद्यापीठ प्रतिनिधी, विद्यार्थी.

श्री. विपिन पाटोळे,
तृ. व. वाणिज्य, सचिव कलामंडळ

डॉ. वि. भा. देशपांडे,
कार्याध्यक्ष

मॉम

१९८४-८५ या शैक्षणिक वर्षातील मॉमची वाटचाल नेहमीप्रमाणेच दिमाखात सुरू झाली. दि. १५ ऑगस्ट १९८४ रोजी मॉमच्या पहिल्या अंकाचे उद्घाटन प्राचार्यांच्या हस्ते झाले. कविवर्य बा. भ. बोरकर यांच्या स्मृत्यर्थ मॉमचा पहिला अंक 'बोरकर विशेषांक' म्हणून प्रसिद्ध करण्यात आला.

साहित्य आणि समाजक्षेत्रातील नवनवीन घटनांचे आणि विचारप्रवाहांचे प्रतिनिधित्व करण्याचे मॉमचे प्रधान उद्दिष्ट होते. त्यानुसार या क्षेत्रातील विविध घटनांचे प्रतिबिंब मॉममध्ये उमटत गेले.

अंकाचे लेखन, सजावट आणि अन्य व्यवस्थापनाच्या संदर्भात कु. नीता संसारे, कु. वैजयंती कुलकर्णी, कु. सुनीता काकडे, कु. प्रतिभा घाटगे, श्री. ताटे या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी नेहमीच उत्साहाने भाग घेतला. या सर्वांचे आम्ही आभारी आहोत. सर्व विद्यार्थीमित्र आणि सहकारी प्राध्यापकांच्या उत्साहवर्धक सहकार्यामुळेच मॉमने आपली वाटचाल केली हे नमूद करण्यास आम्हाला अभिमान वाटतो.

श्री. रविंद्र पिसाळ
(मॉम प्रतिनिधी)

प्रा. कु. नयना कारखानीस, प्रा. यशवंत सुमंत
(प्राध्यापक सल्लागार)

वक्तृत्व व वादविवाद मंडळ

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर **कार्याध्यक्ष** : डॉ. शं. नवलगुंदकर

प्राध्यापक सदस्य : प्रा. गीताराम गायकवाड, प्रा. सुनील दाढे.

१९८४-८५ या शैक्षणिक वर्षात आपल्या महाविद्यालयातील वरिष्ठ व कनिष्ठ विभागातील विद्यार्थ्यांनी आंतरमहाविद्यालयीन स्तरावरील वक्तृत्व, वादविवाद आणि सामान्य ज्ञान स्पर्धांत उत्साहाने भाग घेतला. या स्पर्धांमधला आपल्या स्पर्धकाचा सहभाग निश्चितच स्पृहणीय होता. प्रा. सुनील दाढे, प्रा. यशवंत सुमंत यांच्या सहकार्याबद्दल मनःपूर्वक आभार.

१) श्री. फुलचंद बाळचंद कर्नावट करंडक वादविवाद स्पर्धा, पुणे
   १. श्री. सदानंद वसंत दाते, प्र. व. वाणिज्य-उत्तेजनार्थ चतुर्थ पारितोषिक
   २. कु. सुनीता इनामदार, द्वि. व. शास्त्र

२) स्वा. सावरकर वादविवाद स्पर्धा (विद्यार्थी विकास मंडळ कासारवाडी)
   १. श्री. किशोर सोपानराव ढमाले, ११ वी शास्त्र-चतुर्थ क्रमांक
   २. कु. शोभना मेनन, द्वि. व. शास्त्र

३) सिम्बायोसिस कॉलेज ऑफ कॉमर्सद्वारा आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा
   १. श्री. किशोर सोपानराव ढमाले, ११ वी शास्त्र
   २. श्री. मनोज मधुकर जोशी, १२ वी शास्त्र

४) 'फिनिक्स' पुणे द्वारा आयोजित वादस्पर्धा
   १. श्री. किशोर सोपानराव ढमाले, ११ वी शास्त्र-तृतीय क्रमांक
   २. कु. शोभना मेनन, द्वि. व. शास्त्र

५) शेठ वालचंद हिराचंद वक्तृत्व स्पर्धा
   १. श्री. संदीप शरद बक्षी, प्र. व. वाणिज्य चतुर्थ क्रमांक
   २. श्री. सदानंद वसंत दाते, ,, उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक

६) समाजभूषण बाबूराव रामचंद्र घोलप वक्तृत्व स्पर्धा, हडपसर, पुणे
   १. श्री. सदानंद वसंत दाते, प्र. व. वाणिज्य उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक
   २. श्री. संदीप शरद बक्षी, प्र. व. वाणिज्य उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक

७) कविवर्य मोरोपंत वक्तृत्व व वादविवाद स्पर्धा, बारामती

१. श्री. मनोज मधुकर जोशी, १२ वी शास्त्र, उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक

२. कु. मेघना मधुमिलिंद देशपांडे, १२ वी शास्त्र, उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक

८) टिळक आयुर्वेद महाविद्यालयद्वारा आयोजित नानल वक्तृत्व स्पर्धा, पुणे

१. श्री. सदानंद वसंत दाते, प्र. व. वाणिज्य

२. श्री. संदीप शरद बक्षी, प्र. व. वाणिज्य

९) विवेकानंद केंद्र द्वारा आयोजित सामान्य ज्ञान स्पर्धा

१. श्री. रविंद्र तपस्वी, द्वि. व. वाणिज्य, वरिष्ठ गट प्रथम क्रमांक

२. श्री. संजय सोव्र, १२ वी वाणिज्य, कनिष्ठ गट द्वितीय क्रमांक

३. कु. वर्षा दीक्षित, ११ वी वाणिज्य, कनिष्ठ गट चतुर्थ क्रमांक

१०) स्वा. सावरकर वाङ्मय वक्तृत्व मंडळ, पुणे आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा

१. श्री. किशोर सोपानराव ढमाले, ११ वी शास्त्र–उत्तेजनार्थ

११) पिंपरी-चिंचवड जेसीज ॲन्ड युथ क्लब आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा

१. श्री. मनोज मधुकर जोशी, १२ वी शास्त्र–विशेष पारितोषिक

प्रा. डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर, प्रा. गीताराम गायकवाड

कर्नावट करंडक आंतरमहाविद्यालयीन वादस्पर्धा

प्रतिवर्षाप्रमाणे या वर्षीही **" श्री फुलचंद बाळचंद कर्नावट करंडक आंतरमहाविद्यालयीन वादस्पर्धा "** दि. २५ व २६ ऑगस्ट १९८४ रोजी मोठ्या उत्साहाने संपन्न झाली. पुणे व पुण्याबाहेरील एकूण २१ महाविद्यालयांच्या ४२ स्पर्धकांनी या स्पर्धेत भाग घेतला. 'पंजाबमधील अतिरेक्यांविरुद्ध केलेली लष्करी कारवाई समर्थनीय होती' हा वादस्पर्धेचा प्रस्ताव होता. या स्पर्धेचे उद्‌घाटन मा. प्राचार्य स. य. गंभीर यांच्या हस्ते झाले. परीक्षक म्हणून प्रा. नन्दे (नौरोसजी वाडिया कॉलेज) व प्रा. डॉ. भरत देसाई (आबासाहेब गरवारे कॉलेज) यांनी काम पाहिले.

कर्नावट मानचिन्ह जिंकण्याचा मान स. प. महाविद्यालय (पुणे) या संघाने मिळविला. या संघात कु. शुभदा गोडबोले व कु. अस्मिता दीक्षित या स्पर्धक होत्या.

प्रथम पारितोषिक (विभागून) : कु. वसुधा आफळे (बी. जे. मेडिकल), श्री. केशव कुलकर्णी (अभियांत्रिकी म.).

द्वितीय पारितोषिक (विभागून) : कु. शुभदा गोडबोले (स. प.), श्री. हरि नरके (अण्णासाहेब मगर म. हडपसर).

या व्यतिरिक्त उल्लेखनीय कामगिरीबद्दल नऊ स्पर्धकांना प्रशस्तिपत्रे देण्यात आली.

या स्पर्धेसाठी मा. प्राचार्य स. य. गंभीर, उपप्राचार्य सीताराम रायकर, उपप्राचार्य एल. एच. गाडगीळ, उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर व प्रा. डॉ. नवलगुंदकर यांचे मार्गदर्शन व साहाय्य लाभले. या व्यतिरिक्त प्रा. सुमंत, प्रा. दाढे, प्र. जोवेकर, प्रा. आल्हाट, अन्य सहकारी प्राध्यापक व कर्मचारीवर्ग यांनी स्पर्धेच्या यशस्वितेसाठी अतिशय परिश्रम घेतले. या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.

डॉ. सु. त्र्यं. धायगुडे; (कार्याध्यक्ष) **प्रा. गीताराम गायकवाड** (कार्यवाह)

ग्रंथालय

फेब्रुवारी १९८५ अखेर ग्रंथालयातील ग्रंथांची एकूण संख्या ३७५२४ झाली. यामध्ये महाविद्यालयाने घेतलेले ग्रंथ (कनिष्ठ आणि वरिष्ठ विभाग), पुस्तक पेढीतील ग्रंथ, स्टुडन्टस रिक्रिएशन लायब्ररी, त्याचप्रमाणे कला, वाणिज्य आणि शास्त्र संघटनांतर्फे घेण्यात येणारे ग्रंथ समाविष्ट आहेत. एकूण ७० नियतकालिके ग्रंथालयामध्ये येतात. त्याचप्रमाणे पुणे आणि मुंबईतील जवळजवळ सर्व मराठी व इंग्रजी वर्तमानपत्रे घेतली जातात.

विद्यापीठ अनुदान मंडळ, पुस्तक पेढीतून या वर्षी प्रथम सत्रात ११० आणि द्वितीय सत्रात ११० विद्यार्थ्यांना पुस्तक संच विनामूल्य देण्यात आले.

विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासिका सकाळी ८ ते रात्री १० वाजेपर्यंत वर्षभर खुली ठेवण्यात आली.

दर वर्षीप्रमाणे या वर्षीही खाली नमूद केलेल्या व्यक्ती आणि संस्था यांनी ग्रंथालयाला अमूल्य ग्रंथ भेट म्हणून दिले.

(१) प्राचार्य स. य. गंभीर, (२) प्रा. चिरपुटकर, (३) प्रा. रायकर, (४) प्रा. डॉ. आपटे, (५) डॉ. दांडेकर, (६) डॉ. द. दि. पुंडे, (७) प्रा. सौ. मोने, (८) प्रा. सौ. रहाणे, (९) प्रा. पारखी, (१०) प्रा. खाजगीवाले, (११) डॉ. बाटे, (१२) डॉ. भीमराव कुलकर्णी, (१३) श्री. ढवळे, (१४) राज्यशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, (१५) गणित विभाग, माजी विद्यार्थी, (१६) ब्रिटिश लायब्ररी, पुणे, (१७) श्री. विजयेंद्र पाटील, (१८) भक्ति वेदान्त बुक ट्रस्ट, (१९) बजाज ऑटो लि., (२०) शिक्षण संचालक, महाराष्ट्र राज्य.

द. गो. बापट, (ग्रंथपाल)

माजी विद्यार्थी संघटना

माजी विद्यार्थी संघटनेचा वार्षिक मेळावा २६ जानेवारी १९८५ रोजी संपन्न झाला. या मेळाव्यास सुमारे १०० माजी विद्यार्थी उपस्थित होते.

समारंभाचे वेळी कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी ' परस्पर पावणेबारा ' आणि ' नशीब फुटके सांधून घ्या ' या दोन विनोदी एकांकिका सादर केल्या. या दोन्ही एकांकिकांना उपस्थितांनी उत्तम प्रतिसाद दिला. नेहमीप्रमाणेच परस्पर-परिचय आणि अल्पोपहार हे कार्यक्रमही आयोजित करण्यात आले होते. कार्यक्रमाच्या प्रारंभी आपल्या महाविद्यालयाचे विद्यार्थी कै. प्रा. प्रकाश पगारिया यांना श्रद्धांजली वाहण्यात आली व त्यांच्या दुःखद निधनाबद्दल शोक व्यक्त करणारा ठराव एकमताने संमत करण्यात आला.

१९८४-८५ या वर्षाकरिता माजी विद्यार्थी संघटनेचे प्रतिनिधी पुढीलप्रमाणे होते—

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर.

कार्याध्यक्ष : प्रा. अ. गो. गोसावी, श्री. द. गो. बापट, श्री. वाय्. पी. देशपांडे, प्रा. एस्. एम्. भिडे.

विद्यार्थी प्रथिनिधी : सर्वश्री सुनील दाढे, राजेंद्र महाजन. सौ. संजीवनी रहाणे.

पदव्युत्तर विद्यार्थी संघटना

१९८४-८५ वर्षासाठी प्रा. दातार ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली पदव्युत्तर विद्यार्थी संघटनेच्या प्रतिनिधीपदी खालील विद्यार्थ्यांची नियुक्ती करण्यात आली—

रवीन्द्र ओंकार (M. Com. Part II), मोहम्मद हनीफ शेख (M. Com. Part II), मिलींद पंडित (M. Com. Part I), अशोक रानडे (M. Com. Part I).

या वर्षी खाली नमूद केलेली व्याख्याने आयोजित करण्यात आली :

(१) २४ व २६ सप्टेंबर, १९८४ – डॉ. जी. एस. कामत यांचे ' Management of Cooperatives ' या विषयावर व्याख्यान झाले.

(२) १ व २ ऑक्टोबर, १९८४ – डॉ. प्रा. एम. सी. दीक्षित यांचे ' Bnsihess Finance ' या विषयावर व्याख्यान झाले.

(३) ३ ऑक्टोबर १८८४ – प्रा. एस. आर. दास्ताने यांचे ' Economics of Industries ' या विषयावर व्याख्यान झाले.

(४) ४ एप्रिल, १९८५ – श्री. एम. व्ही. पोंक्षे (निवृत्त कामगार आयुक्त) यांचे ' Industrial Relations in India ' या विषयावर व्याख्यान झाले.

तसेच ' लीज फायनान्सिंग ' या विषयावर ' Lease if you please ' प्रोजेक्ट हा रिपोर्टही संघटनेतर्फे सादर करण्यात आला. यात प्रा. एस. जी. दातार , प्राध्यापक ए. जी. गोसावी व प्रा. एस. एस. दाढे यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले

रवीन्द्र ओंकार (M. Com. Part II), **मोहम्मद हनीफ शेख** (M. Com. Part II), विद्यार्थी प्रतिनिधी

Staff Tea Club and Staff Club Activities :

With full co-operation of both teaching and non-teaching staff the club activities are being run smoothly.

This year as our P. E. Society is celebrating its Golden Jubilee, we could raise a fund of Rs. 10,500/-. This is an amount raised by collecting a day's salary of both teaching and non-teaching staff members. Most of the Senior staff members donated Rs. 101/- instead of a day's salary. Maximum donation of Rs. 151/- was given by Dr. D. D. Punde. We are greatly thankful to all the staff members for their generosity.

Althongh there were very few members (only fifteen members) we could arrange and thoroughly enjoyed the Staff Trip to Bhandaradara last year. For arranging and organising this trip, we are greatlyt hankful to Prof. (Mrs.) S. G. Nawathe. This year also we propose to go on a two day trip to Panchagani and Mahabaleshwar.

We take this opportunity once again to thank all the teaching and non-teaching staff for their excellent co-operation and expect the same in future.

Prof. V. G. Joshi, Prof. T. P. Lale, Prof. (Mrs.) Parulekar

(Staff Secretaries)

NATIONAL CADET CORPS

(१) १९८४-८५ या शैक्षणिक वर्षात आपल्या महाविद्यालयातील एकूण १३२ विद्यार्थी NCC मध्ये दाखल झाले होते.

NCC च्या युनिटनुसार त्यांची विभागणी खालीलप्रमाणे होती—

Unit	NCC Officers	NCC Cadets
36 MAH. BN. NCC	01	53
3 MAH. NAVAL	01	51
2 MAH. GIRLS NCC	—	17
3 MAH. AIR Sqn.	—	09
1 MAH. SIGNAL Coy.	—	02
Total	02	132

(२) 36 MHA Bn. या युनिटचे वार्षिक शिबीर २ डिसें. पासून ११ डिसें. १९८४ पर्यंत एन. डी. ए. खडकवासला जवळील शिवणे येथे झाले. या शिबिरासाठी आपल्या महाविद्यालयातील कॅप्टन पदमाकर आपटे यांची Camp Adjutant म्हणून नियुक्ती झाली होती. शिबीर समारोप प्रसंगी कॅप्टन आपटे यांच्या कार्याची " उल्लेखनीय कार्य " म्हणून प्रशंसा झाली. या शिबीरात झालेल्या नेमबाजी स्पर्धेत कुलकर्णी संजय तृ. व. शास्त्र, यास पारितोषिक मिळाले. पांडे दिलीप, द्वि. व. शास्त्र याने क्रॉसकंट्री शर्यतीत बक्षीस मिळवले. Drill, Line Dressing, वक्तृत्व या स्पर्धांमध्ये आपल्या कॅडेटस निवडले गेले होते.

(३) विशेष उल्लेखनीय कामगिरी :

२६ जानेवारी १९८५ रोजी नवी दिल्ली येथे झालेल्या प्रजासत्ताकदिन संचलनासाठी तसेच २७ जानेवारी १९८५ रोजी झालेल्या Prime Minister's Ralley साठी महाराष्ट्र राज्याचा संघ पाठविण्यात आला होता. महाराष्ट्र राज्यातील सर्व कॅडेटसमधून उत्तम दर्जाचे कॅडेट निवडले गेले होते. आपल्या महाविद्यालयातील U/O देशपांडे लक्ष्मीकांत, द्वि. व. वाणिज्य याची निवड झाली होती. महाराष्ट्राच्या पथकाचे अधिकारी म्हणून पद्माकर आपटे यांची निवड झाली. महाराष्ट्राच्या पथकाने अद्वितीय कामगिरी करून दाखवली. " All India NCC Banner " आणि सर्वोत्तम पथक म्हणून अजिंक्यपद महाराष्ट्राच्या पथकाने मिळवले. गेल्या वीस वर्षात महाराष्ट्राला हा मान मिळालेला नव्हता. या विजयी पथकांत U/O देशपांडे लक्ष्मीकांत याचा समावेश होता आणि या विक्रमी पथकास प्रा. पद्माकर आपटे यांनी मार्गदर्शन केले होते.

NCC चे डायरेक्टर जनरल; महाराष्ट्राचे NCC डायरेक्टर; महाराष्ट्राचे राज्यपाल; पुणे विभागाचे ग्रुपकमांडर; 36 MAH Bn. चे कमांडिंग ऑफीसर या सर्वांनी कॅप्टन आपटे यांच्या कार्यकुशलतेबद्दल त्यांचे, तसेच U/O देशपांडे यांचे अभिनंदन केले.

(४) महाविद्यालयाच्या कॅडेट्सनी रक्तदान; वृक्षारोपण, श्रमदान, समाजसेवा, इत्यादी उपक्रमात भाग घेतला होता. १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी या दिवशी ध्वजवंदन कार्यक्रम महाविद्यालयाच्या आवारात घेण्यात आले.

मा. प्राचार्य; उपप्राचार्य डॉ. गाडगीळ, उपप्राचार्य रायकर, उपप्राचार्य चिरपुटकर यांनी वेळोवेळी केलेल्या सहकार्याबद्दल त्यांचे आभार मानतो.

— **कॅप्टन पद्माकर आपटे** (ऑफिसर–इनचार्ज)

राष्ट्रीय सेवा योजना

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर, **उपाध्यक्ष :** उपप्राचार्य सीताराम रायकर

कार्यवाह व कार्यक्रमाधिकारी : प्रा. वा. गो. वाणी.

प्राध्यापक सदस्य : प्रा. प्र. ग. दीक्षित, प्रा. य. र. वाघमारे, प्रा. प. ग. गोहेल, प्रा. म. आ. कुलकर्णी, डॉ. ए. के. पाण्डे.

विद्यार्थी प्रतिनिधी : श्री. चंद्रमणी गोविंद जावळे, द्वि. व. साहित्य

लगतच्या काही वर्षाच्या पथकाच्या कार्यक्रम आणि कार्यामुळे यंदा १९८४–८५ या शैक्षणिक वर्षापासून पथकातील विद्यार्थ्यांची संख्या ७२ वरून १०० करण्यात आली आणि जिल्हा पातळीवरील विशेष शिबीर घेण्याचा मानही यंदा या महाविद्यालयाला विद्यापीठाने दिला. विद्यार्थ्यांसाठी यंदाचे वर्षी तीन दिवसाचे खानापूर येथे प्रशिक्षणार्थी शिबीर घेण्यात आले. वर्षभरात रासेयो पथकाने खालील उपक्रम राबविले :

(१) वृक्षारोपण, (२) क्रीडांगण तयार करणे, (३) जमिनीची पुनर्रचना करणे, (४) बागकाम, (५) रक्तदान शिबीर, (६) रक्षा बंधन, इ. सांस्कृतिक कार्यक्रम, (७) शिबिरातील प्रकल्पांचा मागोवा, (८) ग्राम स्वच्छतेबाबत जन-जागरण.

महाविद्यालयीन विशेष शिबीर खानापूर येथे आयोजित करण्यात आले होते. खानापूर गावी सांडपाण्याच्या योजनेचा प्रकल्प या वर्षी हाती घेण्यात आला. विशेष शिबिरात प्रकल्पारंभ होऊन दोन-तीन रस्त्यांतील सांडपाण्याची व्यवस्था लावण्यासाठी गटारीचे खोदकाम करण्यात आले.

पुणे विद्यापीठाच्या वतीने काही वर्षांत न घेतला गेलेल्या जिल्हा पातळीवरील विशेष नेतृत्व व श्रमदान शिबीर या महाविद्यालयाने दि. २३ डिसेंबर १९८४ ते १ जानेवारी १९८४ या दहा दिवसांच्या काळात आयोजित केले. या शिबिरासाठी २० महाविद्यालयांतील एकूण ११२ विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी भाग घेऊन जिल्हा पातळीवरील मार्गदर्शनाचा, विशेष समाजसेवी मान्यवरांच्या कार्याचा व विचारांचा लाभ घेतला. पुणे जिल्ह्यातील विविध महाविद्यालयांतून चाललेल्या उपक्रमांची आणि परस्परांची ओळखही विद्यार्थ्यांना स्मरणीय ठरली. या महाविद्यालयाने हाती घेतलेला खानापूर गावचा सांडपाण्याचा प्रकल्प या शिबिराचे काळात आणखी प्रगत करण्यात आला. शिबीर काळात डॉ. गोपाळराव मोडक, समाजसेवक खानापूर; प्रा. ग. प्र. प्रधान, महाराष्ट्र राज्य विधान सभा परिषद् सदस्य; श्री. यदुनाथ थत्ते, संपादक साधना; श्री. बाबा आढाव, अध्यक्ष हमाल पंचायत; डॉ. कुमार सप्तर्षी, प्रा. शरद बाव, सौ. निर्मला पुरंदरे, डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर, पुणे विद्यापीठ कार्यकारिणी सदस्य; प्रा. मुकुंद महाजन, पुणे विद्यापीठ विधिसभा सदस्य; डॉ. वि. भा. देशपांडे, नाट्यसमीक्षक; प्रा. यशवंत सुमन्त आणि प्रा. गायकवाड अशा मान्यवर विद्वानांची विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शनपर व्याख्याने झाली.

या महाविद्यालयाच्या रासेयो पथकाच्या वरील प्रकल्पास कॉमनवेल्थ यूथ प्रोग्रामच्या दोन विदेशी सदस्यांनी प्रत्यक्ष भेट दिली. त्यापैकी एक बांगला देशचे युवा अधिकारी श्री. बहार व श्रीलंकेचे श्री. मोशनी हे मान्यवर अधिकारी होते. याशिवाय पुणे विद्यापीठाचे विद्यार्थी कल्याणचे कार्यवाह, श्री. बापट, प्रा. देशमुख, सहसंचालक विद्यार्थी कल्याण यांच्या भेटीही प्रोत्साहक ठरल्या. विशेषतः महाराष्ट्र–दीव–दमण व गोवा प्रदेशाचे राष्ट्रीय सेवा योजनेचे सह-सल्लागार श्री. जावळगी यांची भेट उल्लेखनीय होती. यांनी शिबिराचे नियोजन, कार्यक्रम आणि परिसर तसेच विद्यार्थ्यांचे कार्य यांचा विशेष गौरव व कौतुक केले.

जिल्हा पातळीवरील शिबिरात सहभागी होण्याची संधी मिळणाऱ्यात या महाविद्यालयाचे पाच विद्यार्थ्यांचा नामोल्लेख केल्याशिवाय शिबिराच्या स्मरणात उणीव राहील. श्री. च. गो. जावळे, द्वि. व. साहित्य; श्री. सु. सी. ताटे, द्वि. व. साहित्य; कु. साधना भरवीरकर, द्वि. व. साहित्य; कु. अनिता शिंपी, द्वि. व. साहित्य; कु. वन्दना वैद्य, तृ. व. वाणिज्य या विद्यार्थ्यांनी जिल्हा पातळीवरील शिबीर यशस्वी होण्याच्या दृष्टीने हातभार लावला. शिबिरातील कोणतीही अडचण असो ती सोडविण्यात यापैकी श्री. जावळेनी घेतलेली मेहनत सर्वांनी वाखाणली आहे.

पुणे विद्यापीठ पातळीवरील शिबिरासाठी ओघानेच श्री. च. गो. जावळे द्वि. व. साहित्य याची निवड झाली. पाल, ता. रावेर, जिल्हा जळगाव येथे झालेल्या दहा दिवसांच्या शिबिरात त्याने त्या भागातील स्थानिक लोकांचे प्रेम संपादले आणि शिबीर संयोजकावर आपल्या कार्याची छाप पाडली. महाविद्यालयाचे नाव पुणे विद्यापीठ पातळीवरील शिबिरात त्यान उज्ज्वल केले. पाच जिल्ह्यांतून आलेल्या व पुण्यातीतील शिबिरार्थ्यांतून त्याची निवड राष्ट्रीय पातळीवरील राष्ट्रीय एकता शिबिरासाठी करण्यात आली. हे शिबीर गोवा सरकारने पणजी–गोवा येथे आयोजित केले होते. यंदाचे वर्षी सर्व म्हणजे महाविद्यालय ते राष्ट्रीय पातळीवरील शिबिरार्थ्यांचा मान त्याने मिळविला. त्याच्या वैयक्तिक कामगिरी आणि समाजसेवीपणाबद्दल त्याला प्रशस्तिपत्रे आणि पदके मिळाली आहेत.

कु. साधना भरवीकर द्वि. व. साहित्य ही विद्यार्थिनी शिवाजी विद्यापीठातर्फे आयोजित धोम धरणाजवळील राष्ट्रीय एकात्मता शिबिरात सहभागी झाली होती. तिनेसुद्धा तीन पातळ्यांवरील शिबिरात यंदा सहभाग दिला.

आंतरराष्ट्रीय युवक वर्षानिमित्त शुभारंभाच्या प्रभात फेरीत पथकातील विद्यार्थ्यांनी बहुसंख्येने भाग घेतला होता. दि. १३ जानेवारीच्या या कार्यक्रमानंतर दुपारी मुंबईच्या हुंडाविरोधी चळवळीचा प्रदर्शन व्याख्यानाचा कार्यक्रमही पथकाच्या विद्यार्थ्यांना एक निश्चय करून देणारा ठरला. हा कार्यक्रम श्री. मामासाहेब कुलकर्णी यांचे पुढाकाराने संपन्न झाला.

वर्षभराच्या विविध कार्यक्रमासाठी ज्यांनी–ज्यांनी सहकार्य केले आणि कार्यक्रम यशस्वी होण्यासाठी आपले बहुमोल मार्गदर्शन केले त्या सर्वांचा वर नामोल्लेख आला आहेच, त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानून कृतज्ञता व्यक्त करीत आहोत.

श्री. चं. गो. जावळे, द्वि. व. साहित्य (विद्यार्थी प्रतिनिधी) **प्रा. बा. गो. वाणी,** (कार्यक्रमाधिकारी)

नियोजन चर्चा मंडळ

नियोजन चर्चा मंडळाच्या व्यवस्थापन–समितीमध्ये १९८४–८५ साली पुढील सदस्यांचा समावेश होता.

प्राचार्य स. य. गंभीर (अध्यक्ष), प्रा. रमेश शहा, प्रा. सुमन कौशल, प्रा. डी. एल्. लिमये आणि प्रा. वसंत राजगुरु.

विद्यार्थी प्रतिनिधी : संयोगिता म्हैसकर, धनदा पूरकर, धनंजय भिगारे, नंदा घारे, राजेंद्र बोकील, व भावना मकवानी, कार्यालयीन व्यवस्था : डी. एस्. खोपकर.

विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक अभ्यासक्रमाबरोबरच, आपल्या देशात घडून येत असलेल्या नियोजित आर्थिक विकास प्रक्रियेची जवळून ओळख होणे जरुरीचे झाले आहे. कारण आपापल्या भावी कार्यक्षेत्रांतून ते प्रत्यक्ष–अप्रत्यक्षपणे या प्रक्रियेत सहभागी होणार आहेत. अशी ओळख याच्याशी संबंधित अशा विविध संस्थाच्या कार्याच्या माहिती-पाहतीवरून सहजसुलभ होते: यातून त्यांना मार्गदर्शन मिळते. याशिवाय, आज महत्त्वपूर्ण ठरत असलेल्या शिक्षण कार्याची समाजाभिमुखता व समाजा-प्रबोधनाच्या गरजांची पूर्ती होण्यासाठीही या माहितीची मदत होत असते. या सर्व दृष्टींनी, नियोजन चर्चा मंडळाने विविध संस्थांच्या कार्याची प्रत्यक्ष माहिती करून देणाऱ्या शैक्षणिक भेटी आणि चर्चा – व्याख्यानांवर यंदा अधिक लक्ष केंद्रित केले होते.

पहिल्या सत्रात, सप्टेंबर १९८४त, पुण्यातील सहकारी क्षेत्रातील राष्ट्रीय पातळीवरील शिक्षण-संशोधन संस्था, वैकुंठ मेहता नॅशनल इन्स्टिटयूट ऑफ को ऑपरेटिव्ह मॅनेजमेंटला शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. संस्थेचे कुलसचिव डॉ. ज्ञानेश्वर ओझा यांनी विद्यार्थ्यांना सर्व विभागांची प्रत्यक्ष हिंडवून माहिती करून दिली. डॉ. जी. एल्. कामथ ह्यांनी ‘ सहकारी व्यवस्थापना ’वर व्याख्यान दिले. यावरील चर्चेत विद्यार्थ्यांनी उत्साहाने भाग घेतला. भारतीय विकास वाटचालीच्या संदर्भातील सहकाराचे ’ महत्त्व नेमके लक्षात घेण्याच्या दृष्टीने ही भेट उपयुक्त झाली.

‘ सहकारी दूध योजना केंद्राच्या शैक्षणिक भेटीस दुग्ध संकलन प्रामाणीकीकरण, निर्जंतुकीकरण, दुध बाटल्या व पिशव्या यांत्रिक पद्धतीने भरणे, या प्रक्रियांच्या प्रत्यक्ष पाहणीपूर्वी प्रा. प्रभाकर चुटी यांनी व्याख्यानातून सर्व माहिती दिली. सर्वश्री जी. वायदंडे आणि अरविंद कदम या अधिकाऱ्यांनी विद्यार्थ्यांच्या शंकांना उत्तरे देत सर्व विभाग दाखविले.

शेतीविकासासाठी भरीव मदत व मार्गदर्शन करणाऱ्या म. फुले कृषी विद्यापीठाच्या, पुण्यातील शेतकी महाविद्यालयाच्या पशुवैद्यक व दुग्धनिर्मिती शास्त्र विभागाला शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. प्रा. काळे आणि प्रा. उत्मेक यांनी यांत्रिक पद्धतीने दुग्धसंकलन, प्रमाणीकर यांची प्रात्यक्षिके दाखविली. ‘ भारतीय शेतीविकासातील दुग्धव्यवसायाचे स्थान ’ यावर प्रा. उत्मेक यांनी व्याख्यान दिले.

दुसऱ्या सत्रात, अत्याधुनिक यंत्रसामुग्रीच्या आधारे उत्पादन करणारा खाजगी क्षेत्रातील एक लघुउद्योग म्हणून ।मकृ.ण फूड प्रॉडक्टस (प्रा.) लि.ची शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. टॉफीज, फ्रूटड्रॉप्स्, बिस्किटे इ. खाद्यपदार्थांची उत्पादन प्रक्रिया संचालक श्री. माखिजानी यांनी विद्यार्थ्यांना प्रात्यक्षिकासह समजावून दिली.

योग्य तंत्र व यंत्र वापरून परंतु श्रमशक्तीला प्राधान्य देणारा असा, खादी–ग्रामोद्योग आयोग–प्रमाणित, आणखी एका संस्थात्मक लघुउद्योगाला—हातकागद संस्थेला—शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. संस्थेचे एक कार्यकारी अधिकारी, श्री. लोखंडे यांनी कागद उत्पादन प्रक्रियेची सर्व अंगे विद्यार्थ्यांना दाखविली व समजावून दिली.

भारतीय आर्थिक विकासातील मूलभूत व गंभीर स्वरूपाचा अडथळा ठरलेली ‘ अतिरिक्त लोकसंख्या ’ या समस्येवर या विषयातील गोखले अर्थशास्त्र संस्थेतील संशोधक–प्राध्यापक, प्रा. सौ. वैजयंती भाटे यांचे व्याख्यान महाविद्यालयात आयोजित करण्यात आले. ‘ लोकसंख्या–नियोजन ’ हा विषय त्यांनी तात्त्विक नि व्यावहारिक बाजूंनी सुलभरित्या मांडला आणि त्यांच्या विवेचनाला विद्यार्थ्यांनी आपल्या उपयुक्त प्रश्नोत्तरांनी चांगला प्रतिसाद दिला.

आधुनिक बँकव्यवहाराचे थोडक्यात, नेमके, ज्ञान करून देणारी आणि बँकिंग-सवर्सीचे महत्त्व विद्यार्थ्यांना जाणवून देणारी अशी शैक्षणिक भेट आयोजित करण्यात आली. ती होती बँक ऑफ इंडिया- फर्गसन रोड शाखेला दिलेली भेट. बँकेच्या दैनंदिन, प्रत्यक्ष व्यवहारासंबंधीची माहिती, शाखाधिकारी सौ. आशा डोंगरे यांच्या मार्गदर्शनाखाली, सर्वश्री गोहेल, सौ. सावंत, अत्रे आणि उपाध्ये या विभाग प्रमुखांनी दिली.

वर्षअखेरचा उपक्रम, अर्थशास्त्र विभाग व नियोजन चर्चा मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने, 'जस्ट अ मिनिट वक्तृत्व स्पर्धा, हा झाला. या स्पर्धेमध्ये कु. सुशील गौड व राजेंद्र बोकील यांना पहिला क्रमांक, सदानंद दाते यांना दुसरा तर संदीप बक्षी यांना तिसरा क्रमांक मिळाला. या स्पर्धेचे आयोजन प्रा. वसुंधरा हिरडे यांनी केले. स्पर्धेचे परीक्षक म्हणून' प्रा. सौ. कुलकर्णी व प्रा. राजगुरू यांनी काम पाहिले.

संघटनेच्या कार्यक्रमात ज्यांचे सहकार्य लाभले त्या सर्वांना मनःपूर्वक धन्यवाद.

प्रा. रमेश शहा, (नियोजन चर्चा मंडळ)

वार्षिक अहवाल : १९८४-८५

कनिष्ठ महाविद्यालय

कनिष्ठ महाविद्यालय समिती

अध्यक्ष : उपप्राचार्य प्रा. प. स. चिरपुटकर

प्रा. म. श. मराठे, प्रा. क. म गोखले, सौ. शैलजा ग. नवाथे, सौ. वीणा श्री. नरगुंद, श्री. रा. व. कुलकर्णी.

(१) कनिष्ठ महाविद्यालय-वर्ग : कनिष्ठ महाविद्यालयात अकरावी व बारावीच्या प्रत्येकी दहा तुकड्या आहेत. त्यात कला शाखेच्या चार, शास्त्र शाखेच्या आठ व वाणिज्य शाखेच्या आठ अशी विभागणी आहे

(२) उद्‌घाटन : १९८४-८५ या वर्षाच्या प्रारंभीच प्राचार्य स. य. गंभीर यांच्या अभिभाषणाने, नवीन प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांचे स्वागत व वर्गाचे उद्‌घाटन झाले.

(३) विद्यार्थ्यांना पुस्तक-संच : इयत्ता दहावीच्या परीक्षेत विशेष गुणवत्ता प्राप्त करून आमच्या महाविद्यालयात प्रवेश घेतलेल्या अकरावीतील निवडक विद्यार्थ्यांना प्राचार्य स. य. गंभीर यांच्या हस्ते क्रमिक पुस्तकांचे संच भेट देण्यात आले.

(४) विद्यार्थ्यांसाठी भाषणे : कनिष्ठ महाविद्यालयातील शास्त्र शाखेतील विद्यार्थ्यांसाठी आमच्या महाविद्यालयातील राज्यशास्त्र विभागाचे प्रमुख डॉ. श. ना. नवलगुंदकर यांचे ' व्यक्तिमत्व विकास ' या विषयावर व्याख्यान दि. १९ डिसेंबर १९८५ रोजी आयोजित करण्यात आले होते.

वाणिज्य शाखेतील प्रा. प्र. प. पारखी, प्राध्यापक कॉस्टिंग, यांचे ' कॉस्टिंग ॲज करिअर ' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते.

(५) महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धा : महाविद्यलयात दर वर्षी घेतल्या जाणाऱ्या महाविद्यालयांतर्गत एकांकिका, नाट्यवाचन, नाट्याभिनय व कथाकथन स्पर्धांमध्ये कनिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सहभाग बहुसंख्येने असतो. या स्पर्धा दि. १४, १५, १६ व १७ जानेवारी १९८५ या दिवशी घेण्यात आल्या. केवळ कनिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी सादर केलेल्या सहा एकांकिका व इतर कलाप्रकारांना अभिव्यक्ती मिळाली. तृतीय वर्ष वाणिज्य ' सी ' या वर्गाने यंदा कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या प्रथम क्रमांकाच्या एकांकिकेसाठी ' सिविकॉम करंडक ' प्रदान केला. तसेच प्रा. ब. य. भिडे, रसायनशास्त्र विभाग यांनी रोख रुपये एक्कावन्नचे ' कै. माई भिडे पारितोषिक ' प्रदान केले. इतरही अनेक पारितोषिके या स्पर्धांना जाहीर करण्यात आली. त्यांचा तपशील व स्पर्धांचा निकाल कलामंडळाच्या वार्षिक अहवालात दिलेला आहे.

(६) स्कॉलर बॅच : इयत्ता बारावीच्या बोर्डाच्या परीक्षेत आमच्या विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट कामगिरी करावी यासाठी यंदा स्कॉलर बॅच सुरू करून विद्यार्थ्यांना खास मार्गदर्शनाची सोय महाविद्यालयाने करून दिली.

इयत्ता दहावी व अकरावीच्या परीक्षांमध्ये चांगले गुण मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांची एक सभा १९८३-८४ या वर्षाच्या सप्टेंबर महिन्यात घेण्यात आली. या सभेत पालक व प्राध्यापक यांच्या विचारांच्या देवाणघेवाणीतून ' स्कॉलर बॅचचे स्वरूप ठरविण्यात आले.

अकरावीची परीक्षा होताच, एप्रिल १९८४ या महिन्याच्या दुसऱ्याच आठवड्यात विद्यार्थ्यांना खास मार्गदर्शन देण्यास सुरवात झाली. रोज ११ ते ४ वेळात पाच तास अध्ययन-अध्यापन चालू राहिले व अर्ध्याहून अधिक अभ्यासक्रम जून ८४ पर्यंत पूर्ण करण्यात आला. ऑक्टोबर ८४ अखेर संपूर्ण अभ्यासक्रम झाला.

बोर्डाच्या धर्तीवर प्रत्येक विषयात ४ परीक्षा घेण्यात आल्या. विद्यार्थ्यांच्या चुका त्यांना समजावून देऊन त्या सुधारण्याचे खास प्रयत्न केले गेले.

नोव्हेंबर १९८४ मध्ये आणखी एक पालकसभा घेण्यात आली. विद्यार्थी आणि प्राध्यापक यांनी घेतलेल्या या परिश्रमाचे योग्य फळ बारावीच्या निकालाचे वेळेस दिसून येईल अशी आम्हाला खात्री वाटते.

स्कॉलर बॅचच्या या उपक्रमास ज्या प्राध्यापकांचे उत्स्फूर्त सहकार्य लाभले त्यांचे आम्ही आभारी आहोत. त्यांची नावे खालीलप्रमाणे. पदार्थ विज्ञान विभाग : प्राचार्य स. य. गंभीर, श्री. भा. वा. भोमे.

रसायनशास्त्र विभाग : उपप्राचार्य डॉ. ल. ह. गाडगीळ, प्रा. क. म. गोखले, प्रा. रा. ग. लिमये, प्रा. सौ. जयश्री अ. कुलकर्णी.

गणित विभाग : प्रा. चं. गु. कुलकर्णी, प्रा. सौ. प्रमिला प. चिकटे, सौ. शैलजा ग. नवाथे.

संख्याशास्त्र विभाग : उपप्राचार्य प्रा. प. स. चिरपुटकर.

बायॉलॉजी विभाग : डॉ. अ. के. पाडे, सौ. रंजना वि. देव, सौ. अमृता अ. सातभाई.

कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या विविध कार्यक्रमांना सर्व प्राध्यापक, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी यांचे जे सहकार्य लाभले त्याबद्दल आम्ही त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानतो.

उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर, कार्याध्यक्ष

स्नेहसंमेलन

स्नेहसंमेलन समिती :

अध्यक्ष : प्राचार्य स. य. गंभीर, उपाध्यक्ष : उपप्राचार्य सीताराम रायकर

कार्याध्यक्ष : उपप्राचार्य प. स. चिरपुटकर, उपकार्याध्यक्ष : प्रा. म. रा. मराठे

विद्यार्थी प्रतिनिधी : विक्रम शितोळे (विद्यापीठ प्रतिनिधी), राजेंद्र कदम (विद्यार्थी प्रतिनिधी), कु. अंजली दीक्षित (विद्यार्थिनी प्रतिनिधी)

फनफेअर समिती निमंत्रक - प्रा. क. म. गोखले, अल्पोपहार समिती निमंत्रक– प्रा. मुकुंद महाजन

वर्गवार विविध गुणदर्शन समिती निमंत्रक– श्री. जगदीश चिंचोरे.

दिनांक २२, २३, २४ जानेवारी १९८५ या तीन दिवशी स्नेहसंमेलन यशस्वीपणाने संपन्न झाले.

या वर्षीच्या संमेलनाचे वैशिष्ट्य म्हणजे फनफेअरसाठी तिकीट ठेवले नव्हते. शिवाय फन फेअर स्टॉल्ससाठी असणारी पारंपारिक रचनासुद्धा बदलली आणि मोकळ्या व भव्य प्रांगणात फनफेअरचे विविध प्रकारचे स्टॉल्स विद्यार्थ्यांनी उघडले होते. नेहमीप्रमाणे या वर्षीसुद्धा विद्यार्थ्यांना मनपसंत व स्वादिष्ट अल्पोपहार देण्यात आला. वर्गवार विविध गुणदर्शन कार्यक्रमात बहुसंख्य वर्गांनी भाग घेऊन आपापल्या वर्गातून विविध गुणदर्शनाचा सोहळा यशस्वीपणाने पार पाडला.

संमेलनाच्या यशस्वितेत सर्व क्रीडा-प्रतिनिधी, वर्गप्रतिनिधी आणि विशेषतः विद्यापीठ प्रतिनिधी विक्रम शितोळे, विद्यार्थी प्रतिनिधी राजेंद्र कदम आणि विद्यार्थिनी प्रतिनिधी कु. अंजली दीक्षित ह्यांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. प्राचार्य उपप्राचार्य, सर्व समित्यांचे सल्लागार आणि सहकारी प्राध्यापक ह्यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. सर्वांना धन्यवाद.

प्रा. प. स. चिरपुटकर, (संमेलन कार्याध्यक्ष)

पद्भ्रमण मंडळ

१९८४-८५ या शैक्षणिक वर्षात पदभ्रमण मंडळातर्फे खालील पदभ्रमणे आयोजित करण्यात आली होती.

अ. क्र.	दिनांक	पदभ्रमण	दिवस	सहभागी विद्यार्थी
१.	७ जुलै १९८४	ड्युक्स नोज व टायगर्स लीप	१	१७
२.	१२ ऑगस्ट १९८४	लोहगड, विसापूर	१	२०
३.	२ सप्टेंबर १९८४	कात्रज, सिंहगड	१	२१
४.	२४ सप्टेंबर १९८४	भोर-रोहिडेश्वर	२	२२
५.	२८ ऑक्टोबर १९८४	भोर-महाबळेश्वर (विद्यापीठीय पदभ्रमण)	४	२५
६.	२४ डिसेंबर १९८४	सिंहगड-राजगड	२	२०
७.	२ मार्च १९८५	लोणावळा-गडद वहिरी	२	२०

या वर्षात पदभ्रमण मंडळाचे उपक्रम संघटितपणे व नियोजनपूर्वक पार पडले. ' कनिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा उल्लेखनीय सहभाग ' हे या वर्षातील पदभ्रमणांचे वैशिष्ट्य म्हणता येईल. वर्षाच्या शेवटी पदभ्रमण मंडळाच्या उपक्रमांमध्ये नियमितपणे सहभागी होणाऱ्या सुमारे पंधरा विद्यार्थ्यांचा एक चांगला गट तयार झालेला आहे. या गटातील विद्यार्थी पुढील वर्षी हिमालयात जाण्याच्या दृष्टीने आतापासून तयारी करीत आहेत. भोर-महाबळेश्वर या विद्यापीठीय पदभ्रमणात आपल्या महाविद्यालयाने संघवी केशरी महाविद्यालय चिंचवड व अण्णासाहेब मगर महाविद्यालय हडपसर यांचे नेतृत्व केले. सर्व पदभ्रमणे उत्तम रीतीने पार पडली.

संपूर्ण वर्षातील पदभ्रमण मंडळाच्या उपक्रमांमध्ये पुढील विद्यार्थ्यांचा सहभाग प्रशंसनीय होता – सर्वश्री रवींद्र लाळे, नितीन खमामकर, प्रसाद पारखी, हर्षन पोतनीस, श्रीधर विसाळ, दीपक मोरे, देवेन्द्र देशपांडे, निनेश जोशी, हर्षद घोपेश्वरकर, कु. प्रिया दिवेकर, कु. वर्षा बर्वे, कु. स्मिता नगरकर, कु. सुप्रिया देशपांडे, कु. मंजिरी सोवनी, कु. माधुरी देवधर, कु. रेवती घोपेश्वरकर.

— उपप्राचार्य **सीताराम रायकर, प्रा. गोहेल, प्रा. दाढे.**

भूगोल विभाग

शैक्षणिक सहल वृत्तांत

द्वितीय व तृतीय वर्ष साहित्य या वर्गातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक सहल श्रीवर्धन-हरिहरेश्वर या ठिकाणी प्रा. कारखानीस यांच्या मार्गदर्शनाखाली आयोजित केली होती. या सहलीत कोकणातील व पश्चिम किनाऱ्यावरील प्राकृतिक-सांस्कृतिक आंतरसंबंधांचा, तसेच पश्चिम घाट क्षेत्रातील भूरूपे व भूवैशिष्ट्ये यांचा निरिक्षणात्मक भौगोलीक अभ्यास करण्यात आला.

द्वितीय वर्ष विज्ञान या वर्गातील विद्यार्थ्यांच्या प्रात्यक्षिक भूविज्ञानाचा भाग म्हणून सुतारवाडी या वाडी स्वरूपाच्या वस्तीचे, वस्ती सर्वेक्षण करण्यात आले. वाडी, उद्गम, स्थान व स्थिती तसेच नागरी-ग्रामीण प्रभाव क्षेत्र या घटकांचा प्रामुख्याने समावेश होता. प्रा. अहिरराव यांनी मार्गदर्शन केले.

—प्रा. लीला वेगस

STAFF ACADEMY

Two sessions of the Staff Academy of the college were arranged as under :

Speaker	Subject	Day & Date	Time
1. Prof W. R. Ahirrao	Settlements : Archaeological Evidences, place-names & Geographical Approach	Thursday 18–4–85	9·15 a.m.
2. Dr. A. V. Sangamnerkar	शतायुषी कसे व्हाल ?	Friday 19–4–85	4·30 p.m.

we are thankful to the President of the Academy and all the members of the staff for their valued cooperation

Prof. M. S. Mahajan, Chairman

कै. प्रभाकर विष्णू जठार स्मृतिव्याख्यान

स्टेट बँक ऑफ इंडियामधील एक निष्णात व लोकप्रिय ज्येष्ठ अधिकारी कै. प्रभाकर विष्णू जठार यांच्या पुण्यस्मृती-प्रीत्यर्थ मॉडर्न महाविद्यालयात प्रतिवर्षी " कै. प्रभाकर विष्णू जठार स्मृतिव्याख्यान " आयोजित केले जाते.

या उपक्रमानुसार १९८४ चे व्याख्यान महाराष्ट्रातील सुप्रसिद्ध अर्थशास्त्रज्ञ प्रा. स. ह. देशपांडे यांनी दि. १५ सप्टेंबर १९८४ रोजी दिले. त्यांच्या व्याख्यानाचा विषय " मार्क्सवाद व भारतीय शेतीचे अर्थशास्त्र " होता.

व्याख्यानास नागरिकांचा व महाविद्यालयातील सहकाऱ्यांचा चांगला प्रतिसाद मिळाला होता.

द. दि. पुंडे, सहसंयोजक **प्रा. सीताराम रायकर,** संयोजक

मराठी विभाग

यंदा मराठी विभागातर्फे खालील उपक्रम आयोजित करण्यात आले :

(१) पुणे जिल्हा मराठी प्राध्यापक परिषदेकरिता " माणसं " (ले. अनिल अवचट) या पुस्तकावर चर्चासत्र अध्यक्ष प्राचार्य स. य. गंभीर.

(२) " बारावीच्या मराठी पुस्तकातील एकांकिका " या विषयावर डॉ. वि. भा. देशपांडे यांचे मार्गदर्शन.

(३) " बारावीच्या मराठी पुस्तकातील कविता " या विषयावर डॉ. द. दि. पुंडे यांचे मार्गदर्शन.

(४) " संगीत सौभद्र " या विषयावर सौ. लीना पाटणकर यांचे द्वि. व. कला विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शक व्याख्यान.

(५) " ज्ञानेश्वरीच्या बाराव्या अध्यायातील गुरुभक्ती " या विषयावर सौ. मेधा सिधये यांचे तृ. व. कला विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शक व्याख्यान.

(६) एफ्. वाय्. बी. कॉम्. विद्यार्थ्यांसाठी अर्जलेखन प्रशिक्षण : संयोजक डॉ. पुंडे.

(७) वा. भ. बोरकर यांच्या ' प्रियकामा ' या कादंबरीवर सर्व विद्यार्थ्यांना खुले असलेले चर्चासत्र : अध्यक्ष डॉ. बांदोडकर, प्रसारक हिंदी विभाग, पुणे विद्यापीठ.

सर्व उपक्रमांना प्राचार्यांचे सक्रिय सहकार्य लाभले.

– डॉ. सौ. स्नेहल तावरे

नवीन नेमणुका १९८४-८५

कनिष्ठ महाविद्यालय : (शिक्षक)

१) सौ. पद्मजा संजय मेहेंदळे — इंग्रजी विषय
२) श्री. गीताराम परशुराम गायकवाड — राज्यशास्त्र विषय
३) ,, मानसिंग सदाशिव साळुंके — भूगोल विषय
४) ,, गेनभाऊ शंकर मानकर — भूगोल विषय
५) ,, दत्तात्रय कृष्णाजी दातरंगे
६) डॉ. सुधीर कृष्णराव उजळंबकर — (रजेच्या कालावधीत)
७) श्री. दत्तात्रय लक्ष्मण लिमये
८) सौ. सुनीता अनिल नाडगीर
९) श्री. हेमंत अनंत पाकनीकर — (पहिल्या सत्रासाठी)
१०) कु. मीना रघुनाथ लिमये — ,,
११) श्री. आनंद श्रीराम संगोराम
१२) सौ. सरोज अशोक पटवर्धन
१३) श्री. विजय मुरलीधर शेरीकर
१४) सौ. मंगल दिपक भोपटकर
१५) श्री. आनंद प्रल्हाद मासूर
१६) सौ. चारुलता विजय बुटाला
१७) श्री. विपुल जमनादास सोमाणी — (पहिल्या सत्रासाठी)
१८) कु. अंजली विश्वनाथ अमृतकर
१९) कु. सुजाता कृष्णनाथ राऊळ
२०) सौ. मृणालिनी प्रभाकर गडकरी — (रजेच्या कालावधीत)

वरिष्ठ महाविद्यालय : (व्याख्याते)

१) सौ. (डॉ.) स्नेहल लालसिंग तावरे — व्याख्यात्या मराठी
२) कु. वसुंधरा पुरुषोत्तम हिर्डे — ,, अर्थशास्त्र
३) श्री. सुनील श्रीकृष्ण दाढे — ,, वाणिज्य
४) सौ. लीला रोनी व्हेगस — ,, भूगोल
५) श्री. तुकाराम दत्तात्रय निकम — ,, वनस्पती शास्त्र

डी. एच्. ई.

१) श्री. मोमे भालचंद्र वामन — पदार्थ विज्ञान
२) ,, दशपुत्रे जयप्रकाश बाळकृष्ण — ,,
३) ,, पवार जयप्रकाश जनार्दन — रसायनशास्त्र
४) ,, राजगुरू वसंत गोविंद — अर्थशास्त्र
५) सौ. सातभाई अमृता अजित — प्राणिशास्त्र

M. Phil.

१) श्री. दीक्षित प्रकाश गजानन — व्याख्याता संख्याशास्त्र
२) सौ. प्रयाग विद्यागौरी रविंद्र — ,,

एल्एल्. बी.

१) श्री. काळे

ALL (SENIOR COLLEGE)

Election of Gymkhana Representatives (G. R.)

The following candidates are declared slected as
Gymkhana Representatives for the year 1984–85

Sr. No.	Class & Division	Name of the Gymkhana Representative
1.	F. Y. B. A.	Kadam Vishwas Sakharam
2.	S. Y. B. A.	Kadam Rajendra Laxman
3.	T. Y. B. A.	DIXIT ANJALI GOVIND
4.	F. Y. B. Sc. 'A'	Divakar Rajaram Sambhaji
5.	F. Y. B. Sc. 'B'	Sital Jitendar Singh
6.	S. Y. B. Sc. 'A'	Patil Anil Tukaram
7.	S. Y. B. Sc. 'B'	Mandhare Jiwaji Haribhau
8.	T. Y. B. Sc.	Jagtap Sudhir Manikrao
9.	F. Y. B. Com. 'A'	PATIL SHYAMALA RAMCHANDRA
10.	F. Y. B. Com. 'B'	Shah Hitendra Kirtikumar
11.	F. Y. B. Com. 'C'	Pawar Anil Dattatray
12.	F. Y. B. Com. 'D'	Khedekar Rajarm Sudam
13.	S. Y. B. Com. 'A'	Dange Anil Sopanrao
14.	S. Y. B. Com. 'B'	Sastri Sriniwas Subramaniuam
15.	S. Y. B. Com. 'C'	Bhat Ravindra Raghunath
16.	T. Y. B. Com. 'A'	Kathavate Shirish Krishna
17.	T. Y. B. Com. 'B'	Zirpe Umesh Mallikarjun
18.	T. Y. B. Com. 'C'	Kapse Rajendra Namdeo

Chairman Election Committee　　　　Principal

ALL (SENIOR COLLEGE)

Election of Class Representatives (C. R.)

The following candidates are declared selected as
Class Representatives for the year 1984-85

Sr. No.	Class & Division	Name of the Class Representative
1.	F Y. B. A.	Jadhav Pravin Pandurang
2.	S. Y. B. A.	Jawale Chandramani Govind
3.	T. Y. B. A.	Zende Anil Ganpatrao
4.	F. Y. B. Sc. 'A'	Divekar Prashant Balwant
5.	F. Y. B. Sc. 'B'	Shirke Dhaval Shivaji
6.	S. Y. B. Sc. 'A'	Dhumal Sunil Sadashiv
7.	S. Y. B. Sc. 'B'	Khandve Rajesh Dnyaneshwar
8.	T. Y. B. Sc. I C S R (C)	SHIROLE SANGITA SAMBHAJIRAO
9.	F. Y. B. Com. 'A'	JATEGAONKAR DEVAYANI MADHUKAR
10.	F. Y. B. Com. 'B'	Chandak Ashok Govardhan
11.	F. Y. B. Com. 'C'	Sanas Uday Madhukar
12.	F. Y. B. Com. 'D'	Mahadik Ravindra Balkrishana
13.	S. Y. B. Com. 'A' U. R.	Shitole Vikram Sadashiv
14.	S. Y. B. Com. 'B'	Aphale Jitendra Shridhar
15.	S. Y. B. Com. 'C'	Bhatawadekar Shrirang Vasudeo
16.	T. Y. B. Com. 'A'	Gujar Dilip Ratnakar
17.	T. Y. B. Com. 'B'	Sanas Kiran Madhukar
18.	T. Y. B. Com. 'C'	Patole Bipin Vitthalrao
19.	M. Com. Part-I	Pisal Ravindra Chandrarao
20.	M. Com. Part-II	To be nominated.

Chairman Election Committee Principal

राष्ट्रीय कर्जाऊ शिष्यवृत्ती : १९८४-८५

१)	श्री.	पाटील विद्याचंद्र रामचंद्र	११ वी सायन्स
२)	कु.	पवार सुषमा लक्ष्मण	,,
३)	श्री.	साकोरे शांताराम भागुजी	,,
४)	,,	वडगावकर गणेश पुरुषोत्तम	,,
५)	,,	सोन्ना संजीव व्यंकटेश	११ वी कॉमर्स
६)	,,	जाधव संजय बाजीराव	१२ वी सायन्स
७)	,,	कापरे राम भानुदास	,,
८)	,,	भोजवानी महेश नारायण	प्रथमवर्ष वाणिज्य

राष्ट्रीय कर्जाऊ शिष्यवृत्ती : १९८४-८५

१)	श्री.	लड्डा विनोद राधाकृष्णन्	११ वी सायन्स
२)	कु.	पोहे शोभा झिबल	,,
३)	,,	पासी अनिताकुमारी सुखनाथ	,,
४)	श्री.	चौगुले शिवाजी हरिश्चंद्र	१२ वी. सायन्स
५)	कु.	गवसणे मीनाक्षी रेवणसिद्ध	,,
६)	श्री.	पवार संजू रामचंद्र	,,
७)	,,	सोंढूर नंदकिशोर मुकुंद	,,
८)	कु.	फडके राजश्री श्रीधर	१२ वी कॉमर्स
९)	,,	ढोलार अनिता गोपाळ	,,
१०)	श्री.	दिवेकर प्रशांत बळवंत	प्रथमवर्ष शास्त्र
११)	कु.	केसरी सविता प्रभाकर	,,
१२)	,,	नातू मंजिरी वसंत	,,
१३)	,,	करंदीकर सुनिलता गंगाधर	प्रथम वर्ष वाणिज्य
१४)	,,	मुथा ज्योति तखतमल	,,
१५)	,,	नाईक विद्या उदय	द्वितीय वर्ष शास्त्र
१६)	,,	शुक्ल राजश्री विष्णू	,,
१७)	,,	काळे भाग्यश्री श्रीधर	द्वितीय वर्ष वाणिज्य
१८)	,,	शिरगांवकर उषा निलकंठ	,,
१९)	श्री.	राजेंद्र पुरुषोत्तम गोविंद	,,
२०)	कु.	मोरे शारदा हरिभाऊ	तृतीय वर्ष शास्त्र
२१)	,,	शेवाळे निलीमा चंद्रकांत	,,
	(सौ.	घारे निलीमा तानाजी)	
२२)	कु.	भागवत राजश्री गोपाळ	तृतीय वर्ष वाणिज्य
२३)	,,	पोटफोडे संगीता बाबूराव	,,
२४)	,,	कटारिया वर्षा थेरामल	एम्. कॉम्. भाग-२
	(सौ.	जैन वर्षा राकेश)	

राज्य सरकारची गुणवत्ता शिष्यवृत्ती : १९८४-८५

१)	कु.	भारदे अर्चना मोहन	११ वी सायन्स
२)	,,	नवाथे वासंती गजानन	,,
३)	,,	चिरपुटकर सुचित्रा पद्माकर	,,
४)	,,	वैद्य संगीता भास्कर	द्वितीय वर्ष शास्त्र
५)	,,	बोडस निवेदिता श्रीपाद	तृतीय वर्ष शास्त्र
६)	श्री.	साठे विश्वनाथ गोविंद	,,
७)	कु.	शिंदे नीता वसंत	,,
८)	,,	थोरात उज्ज्वला सिताराम	,,
९)	,,	गांधी विद्या दीपचंद	तृतीय वर्ष वाणिज्य
१०)	,,	वेरणेकर सुषमा रामदास	,,

प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षकांच्या मुलांना मिळणारी शिष्यवृत्ती : १९८४-८५

१)	श्री.	भालेराव चंद्रशेखर दत्तात्रय	११ वी सायन्स
२)	,,	कोठडीया वैभव राजकुमार	१२ वी सायन्स
३)	कु.	मुसळे संध्या गुरुनाथ	,,
४)	,,	वैशंपायन सरिता विनायक	तृतीय वर्ष शास्त्र

प्रज्ञावान विद्यार्थ्यांना पुढील शिक्षणासाठी आर्थिक सहाय्य : १९८४-८५

१) कु.	ताह्मणकर वसंतगौरी प्रभाकर	११ वी सायन्स

भारत सरकारची हिन्दी शिष्यवृत्ती : १९८४-८५

१) कु. उपाध्ये प्रतिभा श्रीनिवास	प्रथमवर्ष कला
२) कु. भारवीरकर साधना ठकसेन	द्वितीय वर्ष कला
३) कु. पंढरपुरे अरुणा चिंतामणी	तृतीय वर्ष कला

ई. बी. सी शिष्यवृत्ती (कनिष्ठ महाविद्यालय) १९८४-८५

१) कु. गुड्डूप हेमलता भानुदास	१२ वी सायन्स
२) श्री. फराटे बाळासाहेब नामदेव	,,
३) कु. दुधाळे शैलजा तुकाराम	१२ वी कॉमर्स
४) श्री. सराफ मुकेश रतिलाल	,,

सैनिकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत : १९८४-८५

१) श्री. आंब्रे अरुण अर्जुन	११ वी कॉमर्स
२) कु. नीता औटी	,,
३) मोरे आप्पाजी सर्जेराव	,,
४) कु. भारद्वाज रेखा काशिलाल	१२ वी सायन्स
५) कु. हांडे-देशमुख हेमलता शिवाजीराव	१२ कॉमर्स
६) श्री. उतेकर संजय दत्तात्रय	,,
७) ,, बरडे अनिल गोविंन्द	प्रथमवर्ष शास्त्र
८) ,, भारद्वाज संजयकुमार काशिलाल	द्वितीयवर्ष शास्त्र
९) कु. इनामदार सुनिता भालचंद्र	,,
१०) श्री. अय्यर गणपथे रामचंद्र	तृतीय वर्ष शास्त्र
११) ,, पंडीत मुकुंद माधव	,,
१२) कु. जोगळेकर वंदना रामचंद्र	तृतीय वर्ष वाणिज्य
१३) श्री. पंडीत मिलींद माधव	एम्. कॉम. भाग-१

स्वातंत्र्य सैनिकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत : १९८४–८५

१) पाटील शामला रामचंद्र	प्रथम वर्ष वाणिज्य
२) पाटील वंदना रामचंद्र	तृतीय वर्ष वाणिज्य

ई. बी. सी. फी सवलत : १९८४–८५

कनिष्ठ महाविद्यालय : २५२ वरिष्ठ महाविद्यालय : ४४८

प्राथमिक शिक्षकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत : १९८४–८५

कनिष्ठ महाविद्यालय : ६४ वरिष्ठ महाविद्यालय : ९३

एस. एस. सी. डी. एड्. शिक्षकांच्या मुलांना मिळणारी फी सवलत : १९८४–८५

कनिष्ठ महाविद्यालय : ७ वरिष्ठ महाविद्यालय : ६

महाविद्यालयीन शिष्यवृत्ती : १९८४–८५

कनिष्ठ महाविद्यालय : ७६ वरिष्ठ महाविद्यालय : १३५

महाविद्यालयीन फी सवलत : १९८४–८५

वरिष्ठ महाविद्यालय : १२

भारत सरकारची शिष्यवृत्ती : १९८४–८५ (मागास विद्यार्थी)

कनिष्ठ महाविद्यालय : १७२ वरिष्ठ महाविद्यालय : ११२

महाराष्ट्र राज्य शासनाची फी सवलत : १९८४-८५ (मागास विद्यार्थी)

कनिष्ठ महाविद्यालय : १०५ वरिष्ठ महाविद्यालय : ५६

□

रक्तदान

राष्ट्रीय सेवा योजना आयोजित रक्तदान उपक्रमात यंदाचे वर्षी खालील विद्यार्थ्यांनी व प्राध्यापकांनी रक्तदान केले. रक्तदान करून एक सामाजिक ऋण फेडणाऱ्या या व्यक्तींचे मनापासून आभार.

प्रा. बा गो. वाणी

No.	Name of the donor	Blood Group
1	Tikhe P. R.	A + ve
2	Jhewate N. R.	O + ve
3	Garde P. G.	O + ve
4	Choothai A. R.	B + ve
5	Bhatewara S. B.	B + ve
6	Ghodnadikar R. K.	A + ve
7	Mulay R. D.	A + ve
8	Inamdar M. G.	A + ve
9	Gurav H. D.	A + ve
10	Panse M.S.	O + ve
11	Dale Sunita S.	B + ve
12	Dugal V. V.	O + ve
13	Tikhe S. S.	A + ve
14	Beri S. P.	B + ve
15	Pathan S. A.	O + ve
16	Patel S. B.	O + ve
17	Kuchur B. V.	B + ve
18	Sahastrabudhe S. S.	O + ve
19	Panchanadikar M. D.	O + ve
20	Peshave V. D.	A. Neg
21	Banerjee M. M.	B + ve
22	Kavashte U. B.	O + ve
23	Sanghvi S. M.	A + ve
24	Bhopale J. T	O + ve
25	Dhopeshwarkar Kevati	A + ve
26	Raut P. B.	A + ve
27	Gujar R. B.	B + ve
28	Aphale S. B.	O + ve
29	Kakade S. M.	B + ve
30	Gulve R. M.	A + ve
31	Dixit M. M.	O + ve
32	Pathak S. M.	B + ve
33	Shinde S. K.	A + ve
34	Sisodia V. R.	O + ve
35	Patil S. V.	A + ve
36	Kale S. S.	A + ve
37	Athane S. V.	O + ve
38	Khedekar R. S.	A + ve
39	Somwanei P. B.	B + ve
40	Paygude S. G.	A + ve
41	Ghumatkar S. W.	O + ve
42	Aher R. M.	O. Neg
43	Chavan A. S.	B + ve
44	Oswal R. M.	B + ve
45	Naik S. M.	O + ve
46	Sawant H. K.	A + ve
47	Abhyankar Simantini	B + ve
48	Murthy S. S.	O + ve
49	Goswami Renu B.	O + ve
50	Bavare M. S.	B + ve
51	Musale R. A.	A + ve
52	Pawar A. D.	AB + ve
53	Adhav S. R.	A + ve
54	Kulkarni V. S.	O + ve
55	Inamdar S. B.	A + ve
56	Ahluwalia M. K.	O + ve
57	Mutha M. P.	B + ve
58	Gokhale S. K.	A + ve
59	Yerawdekar P. T.	A + ve
60	Deshpande M. M.	O + ve
61	Mohite A. G.	A + ve
62	Jain V. M.	B + ve

No.	Name of the donor	Blood Group
63	Khisti V. V.	A + ve
64	Gaikwad R. B.	B + ve
65	Walrekar Pournima	O + ve
66	Meher D. Y.	O + ve
67	Dhumal S. S.	O + ve
68	Bokil K. S.	O + ve
69	Tawale S. D.	O + ve
70	Mhase A. D.	O + ve
71	Phatak S. S.	B + ve
72	Bodhani D. S.	O + ve
73	Chandarkar G. M.	A + ve
74	Chhatre A. S.	B + ve
75	Murkute R. R.	A + ve
76	Kudale R. P.	B + ve
77	Sohante J. P.	A + ve
78	Gajendragadkar M. M.	A + ve
79	Kamble S. D.	O + ve
80	Dudhale Shubhangi	A + ve
81	Nair M. S.	AB + ve
82	Desai P. N.	A + ve
83	Tupe S. V.	B + ve
84	Grram P. C.	B + ve
85	Deodhar G. M.	B + ve
86	Yadav N. B.	B. Neg
78	Kotasthane M. D.	A + ve
88	Jain R. D.	B + ve

No.	Name of the donor	Blood Gronp
89	Manohar M. Y.	O + ve
90	Pawar K. P.	B + ve
91	Kakade N. P.	A + ve
92	Dhavale S. S.	A + ve
93	Banekar S. M.	B + ve
94	Naware A. D.	A + ve
95	Kulkarni S. B.	B + ve
96	Gujar B. E.	O + ve
97	Kamatkar A. M.	AB + ve
98	Thakar P. H.	A + ve
99	Nale A. S.	B + ve
100	Raykar M. K.	O + ve
101	Dixit Aruna G.	B + ve
102	Kshirsagar V. K.	AB + ve
103	Waghmare O. S.	AB Neg
104	Gupchup Umesh	B + ve
105	Ghorpade D. L.	O Neg
106	Shaligram Milind	A + ve
107	Mahadik R. B.	B + ve
108	Murkute S. D.	B + ve
109	Kale D. G.	O + ve
110	Gawali P. R.	A + ve
111	Kate R. S.	AB + ve
112	Rikibe A. R.	B + ve
113	Punde D. D.	AB + ve

□

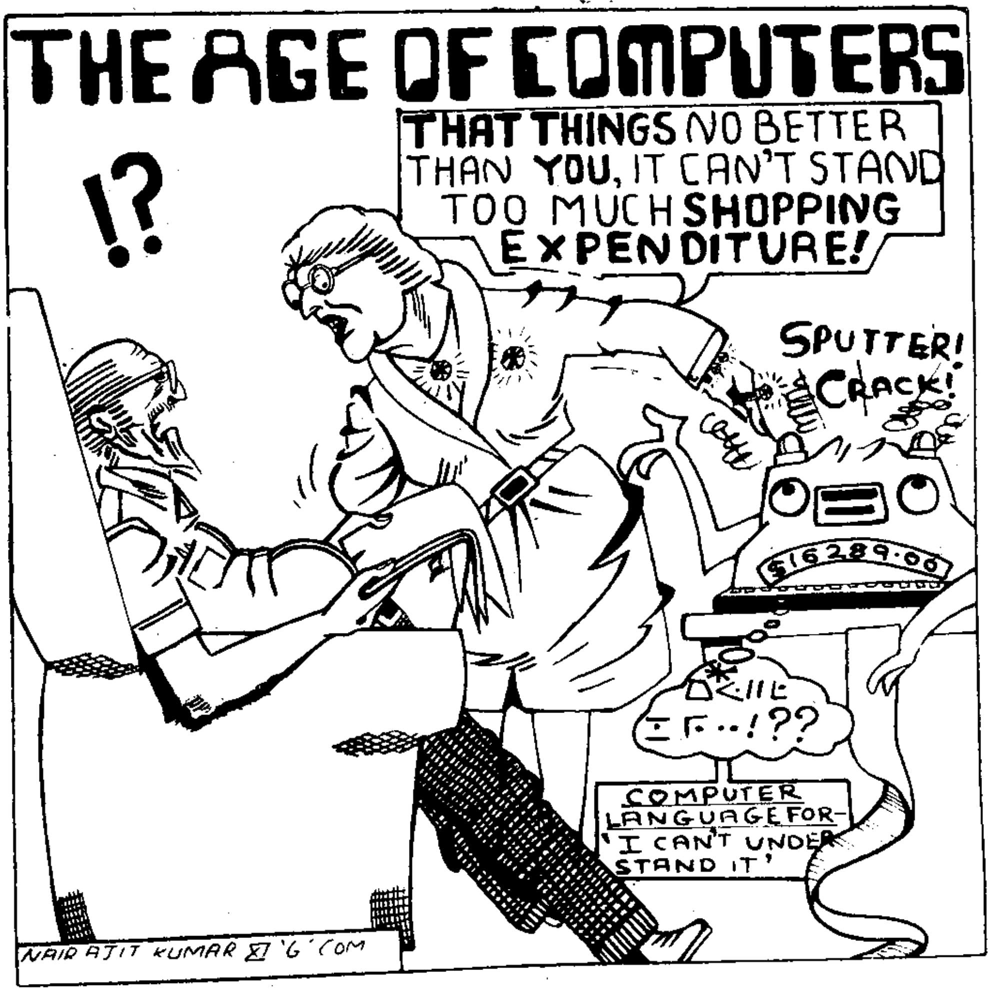
THE AGE OF COMPUTERS
THAT THINGS NO BETTER THAN YOU, IT CAN'T STAND TOO MUCH SHOPPING EXPENDITURE!
!?
SPUTTER! CRACK!
$16289.00
!??
COMPUTER LANGUAGE FOR- 'I CAN'T UNDERSTAND IT'
NAIR AJIT KUMAR XI 'G' COM

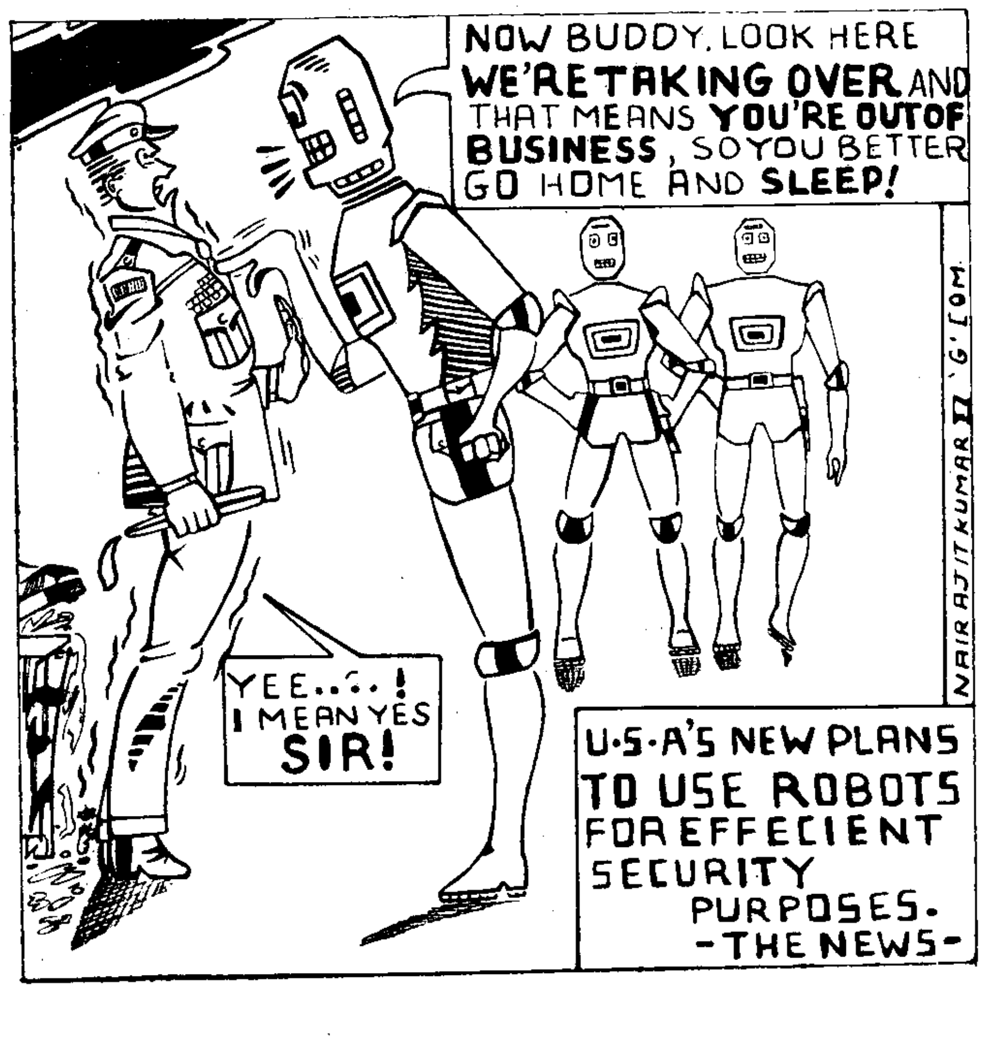
NOW BUDDY, LOOK HERE WE'RE TAKING OVER AND THAT MEANS YOU'RE OUT OF BUSINESS, SO YOU BETTER GO HOME AND SLEEP!
YEE..E..! I MEAN YES SIR!
NAIR AJIT KUMAR XI 'G' COM
U.S.A'S NEW PLANS TO USE ROBOTS FOR EFFECIENT SECURITY PURPOSES.
-THE NEWS-